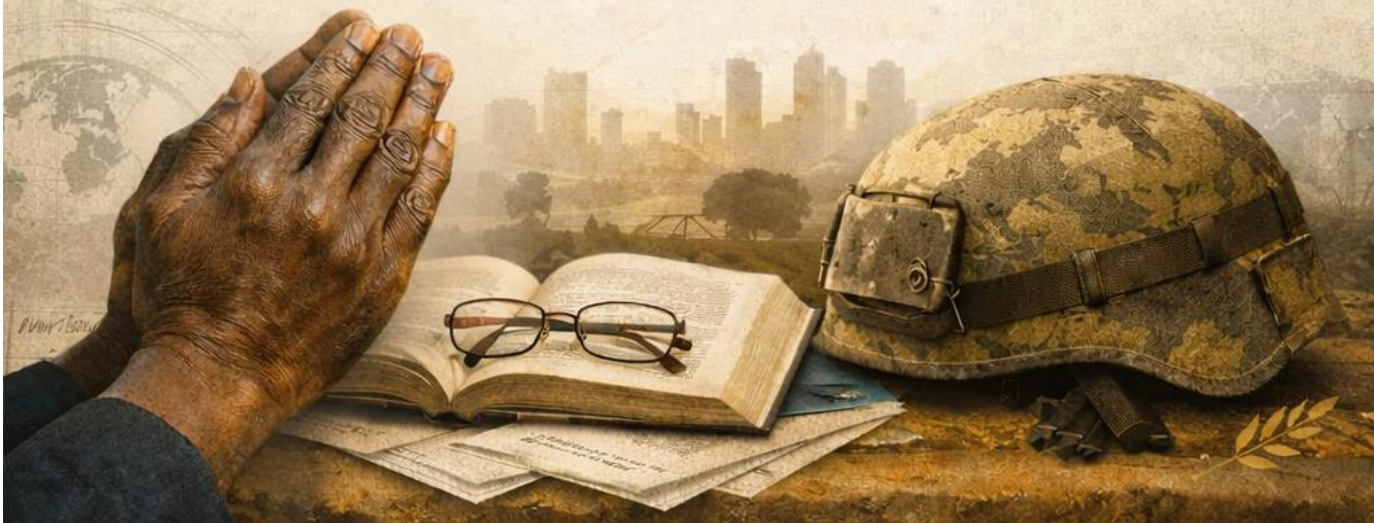

Hit és béke Afrikában

Vallások a konfliktusok frontvonalában

Hit és béke Afrikában: vallások a konfliktusok
frontvonalában

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Vallás- és Társadalom
Kutatóintézetének, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának
és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem II. Szent János Pál Kutatóközpontjának
tudományos konferenciája

Hit és béke Afrikában: vallások a konfliktusok frontvonalában

Tanulmánygyűjtemény

Szerkesztők

Gócze István

Fischl Vilmos

Ujházi Loránd

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa
Szociáletikai Bizottsága

Budapest, 2026

Szerzők

Belhaj Adbessamad

Fischl Vilmos

Földi László

Mustafe Abdirahman Abdi

Jean Olivier Nke Ongono

Padányi József

Petruska Ferenc

Ujházi Lóránd

Lektorok

Gócze István

Fischl Vilmos

© A szerkesztők, 2026

© A szerzők, 2026

© Kiadó, 2026

Minden jog védve.

Tartalomjegyzék

Belhaj ABDESSAMAD: Vallási alapú humanitárius segítségnyújtás Marokkóban: háttér, hatások és feszültségek.....	7
FISCHL Vilmos: A protestáns segélyszervezetek a Száhel-térségben	17
FÖLDI László – PADÁNYI József: Katonai és vallási sajátosságok Afrikában a polgári–katonai együttműködés területén.....	25
Mustafe Abdirahman ABDI: A vallási vezetők szerepe a békeépítésben és a konfliktuskezelésben Etiópiában – Átfogó szakirodalmi áttekintés.....	35
Jean Olivier NKE ONGONO: Béke, igazságosság és prófétai küldetés: a Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása Afrikában.....	47
PETRUSKA Ferenc: Jogi és vallási alapú viták Dél-Afrikában.....	63
UJHÁZI Lóránd: A Szentszék teológiai alapú diplomáciája Afrikában.....	77

Vallási alapú humanitárius segítségnyújtás Marokkóban: háttér, hatások és feszültségek

A tanulmány a vallási alapú humanitárius segítségnyújtás szerepét vizsgálja Marokkóban, ahol a szegénység csökkenése ellenére továbbra is jelentős társadalmi egyenlőtlenségek és regionális különbségek tapasztalhatók. A keresztény humanitárius szervezetek – különösen a Caritas Maroc és a marokkói evangélikus egyház – kulcsszerepet játszanak a szubszaharai bevándorlók és a vidéki lakosság alapvető ellátásában, egészségügyi, szociális és jogi támogatást nyújtva. A tanulmány bemutatja a marokkói vallásszabadság viszonylagos toleranciáját, ugyanakkor rávilágít a misszionáriusi tevékenység körüli állami és társadalmi feszültségekre, amelyek elsősorban biztonsági megfontolásokból erednek. A szerző érvelése szerint a marokkói állam a gondoskodás és a biztonság dilemmájában következetesen a biztonságot helyezi előtérbe, ami mind a keresztény, mind az iszlám humanitárius szervezetek működését befolyásolja.

Kulcsszavak: vallási alapú humanitárius segítségnyújtás, marokkói keresztény közösségek, migráció és szociális ellátás, állami biztonságpolitika

Bevezetés

Marokkóban a szegénységben élő lakosság aránya 2014-ben 11,9%-ról 2024-re 6,8%-ra csökkent. (Human Progress 2025) Egy olaj- és gázkészletekkel nem rendelkező ország esetében a szegénység ilyen mértékű csökkenése gazdasági sikerként értékelhető a régióban. Mindazonáltal körülbelül 2,5 millió ember él rendkívüli szegénységben, ezért a humanitárius szervezetek fontos szerepet töltenek be, és nagyon hasznosak a népesség ezen csoportja számára. A humanitárius szervezetek különösen a hegyvidéki régiókban biztosítanak elengedhetetlen egészségügyi ellátást, vizet és szállást. Valójában a marokkói állam szívesebben fektet be az úgynevezett „hasznos Marokkóba” (síkságok, ásványkincsekben gazdag területek és városok), mint a Rif- vagy az Atlasz-hegység térségébe, így a szolgáltatások mennyisége és minősége lényeges eltéréseket mutat. Egyes régiókban, mint például Laayounban, a szegénységi ráta nagyon alacsony (2,4%), mert az állam ezt a régiót prioritásként kezeli (a Szahara-konfliktus kapcsán), és a lakosságának magas életszínvonalat biztosít. Ugyanakkor a Közép-Atlasz-hegységben fekvő Beni Mellalban, a szegénységi ráta 9,8%, mivel a régióknak nincs geopolitikai jelentősége, és nem rendelkezik gazdasági erőforrásokkal sem (Telquel 2025). Ezenkívül 70 000 és 200 000 közé tehető a Marokkóban élő, Szub-Szaharai Afrikából származó illegális migránsok száma. (Infomigrants 2023) Az országban illegálisan élő, kiszolgáltatott helyzetben

¹ ORCID ID: 0000-0002-5098-9588

lévő bevándorlók számában a humanitárius segítségnyújtás a túlélésük szempontjából alapvető fontosságú és elengedhetetlen. A már a Marokkó 1956-os függetlenné válása előtti időkre is visszanyúló vallási alapú humanitárius segítségnyújtás nagy segítséget jelent a szubszaharai keresztény illegális migránsok számára.

Ez a cikk elsőként a marokkói vallási alapú humanitárius segítségnyújtás kontextusát tárgyalja, különös tekintettel a vallásszabadság kérdésére, mivel ennek hiányában ez a fajta humanitárius tevékenység jelentősen korlátozott lenne. Ezután megvizsgálom, hogy a marokkói keresztény humanitárius szervezetek milyen szerepet játszanak a bevándorlók és a marokkóiak életkörülményeinek javításában. Ezt követően a marokkói keresztény humanitárius tevékenység egyik legnehezebb kérdését, a marokkói kormány és a keresztény misszionáriusok között meglévő feszültségeket fogom vizsgálni. Zárásként pedig, sokkal elméletibb módon, visszatérek a gondoskodás és a biztonság közötti dilemmára, tekintettel a keresztény és iszlám humanitárius szervezetek problémáira Marokkóban. Álláspontom szerint Marokkó, a régió számos más államához hasonlóan, épülőfélben lévő, törekény nemzetállamként a biztonságot a gondoskodás, illetve a vallási kisebbségek lojalitása elé helyezi, és a vallási alapú humanitárius tevékenységnek ehhez a helyzethez kell alkalmazkodnia.

A vallási alapú humanitárius tevékenység kontextusa Marokkóban

A vallásszabadság tekintetében, Marokkó, más észak-afrikai országokhoz képest, viszonylag toleráns országnak mondható. Például a nyugati és afrikai keresztények és egyházak hitéletét nem korlátozzák, és az országban mintegy 60 templom (köztük 44 katolikus templom) működik. A marokkói és nem marokkói zsidók is évszázadok óta szabadon gyakorolhatják vallásukat, és az országban még mindig számos zsinagóga működik (Marokkóban több mint 20 aktív zsinagóga található). (AP Newsroom 2025) Emellett meg kell jegyeznünk, hogy az iszlámisták korlátozott társadalmi és politikai befolyással rendelkeznek, illetve a radikális iszlámista szervezetek Marokkóban nem tudtak megerősödni (ellentétben Algériával, Líbiával vagy Tunéziával). A Marokkót 2011 és 2021 között kormányzó Iszlám Igazságosság és Fejlődés Párt csekély politikai hatalommal rendelkezett és nem volt tartós befolyása. Emellett egy mérsékelt, már-már liberális iszlámizmust támogat (hasonlóan a török Igazság és Fejlődés Pártjának iszlámizmusához). (Magued 2022) Marokkóban nem a kormány, hanem a király irányítja az országot; vallási, belügyi és külpolitikai területen a hatalma abszolút, (mindhárom minisztériumot a király által közvetlenül irányított szuverén minisztériumnak nevezik). A monarchia mindhárom területen elkötelezett a vallási tolerancia mellett. (Wüst 2025: 215) Ezért általában elmondható, hogy nem történt fizikai erőszak zsidók vagy keresztények ellen, még akkor sem, ha az elmúlt 30 évben három terrorcselekmény is történt utazók vagy turisztikai látványosságok ellen. Ezeknek a terrorista támadásoknak marokkói és nem marokkói állampolgárokat egyaránt áldozatul estek, és nem tükrözik a nagyrészt turizmusból származó bevételekből él ő ország valós állapotát. (Gunaratna–Yen Ru Teo 2025)

A 2011-es alkotmány elismeri Marokkói kultúra héber elemeit. (Constituteproject 2011) A 20. század közepén körülbelül 300 000 zsidó élt Marokkóban, ami akkor a legnagyobb

nem askenázi zsidó közösség volt. (Stillman 2019: 8) Mivel Marokkó 1956-ban nyerte el függetlenségét Franciaországtól és Spanyolországtól, és nem tudott polgárainak Izraelhez hasonló gazdasági kilátásokat biztosítani, a marokkói zsidók Izraelbe történő áttelepülése elsősorban gazdasági okokból történt, és nem üldöztetés miatt. Marokkó a második világháború alatt biztonságos ország volt a zsidók számára, és Muhammad V. marokkói király 1942-ben megtagadta a francia kormánynak a zsidók táborokba zárására irányuló kérését. (Stillman 2019: 12) Az 1990-es években a marokkóban élő zsidók száma 5000 alá csökkent. A marokkóból elvándorolt zsidók és leszármazottjaik száma ma körülbelül kilencszázezerre tehető. (Stillman 2019: 12) Izrael és Marokkó az 1970-es évek óta tartott fenn egymással nem hivatalos kapcsolatokat. A két állam 2020-ban létesített hivatalosan diplomáciai kapcsolatokat, és az elmúlt években ezek a kapcsolatok tovább fejlődtek a katonai, hírszerzési és gazdasági területeken (az USA felügyelete mellett és Marokkónak a sahara-i területek felletti ellenőrzési jogának elismeréséért cserébe). (Maghraoui 2025: 257)

A marokkói keresztények nem alkotnak több évszázada folytonosan meglévő közösséget Marokkóban (mint például a zsidó közösség). A marokkói keresztényeket jelenleg nem ismerik el hivatalosan, azaz törvény vagy rendelet nem szabályozza helyzetüket. A keresztények vallásszabadságát azonban az alkotmány garantálja, (Mouaqit 2017) és a lehetőségük van egyesületeket alapítani, különösen humanitárius jellegű vagy emberjogi szervezeteket. A World Watch List 2026 jelentés (amelyet az Open Doors szervezet tett közzé) a marokkói keresztények számát 37 400 főre becsüli, ami a lakosság (38,4 millió fő) 0,1%-át teszi ki. (Open Doors 2026) Ez a szám magában foglalja „a főként szubszaharai Afrikából származó, több ezer tagot számláló külföldi keresztény közösséget, valamint több ezer marokkói keresztényt”. (Open Doors 2026) A pápa marokkói követe, Alfred Xuereb érsek 2024-ben közzétett nyilatkozata szerint Marokkóban körülbelül 80 000 keresztény él, akiknek többsége Szub-Saharai Afrikából származik. (Balzan 2024) A Marokkói Keresztények Szövetsége szerint pedig Marokkóban mintegy hatezer keresztény él. Ez egy hivatalosan bejegyzett szervezet és többek között a keresztény temetők létesítésének, a keresztény nevek használatának engedélyezésével, az egyházak állami elismerésével és általában a vallásszabadsággal kapcsolatban adnak hangot a keresztény lakosság igényeinek. A Marokkói Keresztények Szövetsége mellett két másik szervezet is a marokkói keresztényeket képviselteti zászlajára: a Marokkói Vallási Kisebbségek Jogaiért Egyesület, valamint a Marokkói Keresztények Koordinációs Bizottsága. (Hespress 2025)

A keresztény humanitárius tevékenység hatása Marokkóban

Marokkóban a keresztény humanitárius munka sok évtizedes múltra tekint vissza, olyan jól megalapozott intézmények képviselik, mint például a Caritas Marokkó. Az utóbbit 1953-ban, három évvel a függetlenség kikiáltása előtt alapították, és mára a keresztény humanitárius munka fő szervezetévé vált. (Caritas Maroc 2026) Elsősorban orvosi, élelmiszer, szociális, valamint jogi segítséget nyújt migránsoknak és rászoruló társadalmi csoportoknak, Emellett mozgó kis önkéntes csoportok révén számos vidéki térségben is segítséget nyújt. Ezenkívül a migránsok Tangerben, Casablancában és Rabatban kérhetnek segítséget a Caritas Marokkó központjaiban. A szervezet jelentős segítséget nyújtott

a marokkói lakosságnak is. A 2023-as Al Haouz-i földrengés után 12 187 áldozat kapott tőlük támogatást. A *Caritas Maroc* tevékenysége főként az Atlasz-hegység legszegényebb területeire fókuszál, víz infrastruktúrát épít vidéki területeken, együttműködik a helyi kormányzati szervekkel, és marokkói alkalmazottakat és önkénteseket foglalkoztat. (*Caritas Maroc* 2026) 2026 februárjában a szervezet részt vett a Ksar el Kebir-i árvíz áldozatainak mentésében is. (*Caritas Maroc* 2026)

A *Caritas* mellett a marokkói evangélikus egyház, amely a francia református egyház egyik ága, szintén jelentős humanitárius munkát végez. Ez az egyház hosszabb múltra tekint vissza, mint katolikus társa, mivel 1907-ben alapították; (*Église évangélique au Maroc* 2026) a franciák első marokkói gyarmatosítási kísérleteinek idején (a 1907-es hírhedt casablancai ütközet során a francia haditengerészet bombázta le és teljesen elpusztította a várost). (Burke III 2014: 5) A marokkói evangélikus egyház a 2003-ban alapított, a Marokkóba érkező afrikai migránsokat segítő Nemzetközi Kölcsönös Segítségnyújtási Bizottságnak is egyik meghatározó tagja. (*Église évangélique au Maroc* 2026) Főként marokkóiaknak és afrikai bevándorlóknak nyújt egészségügyi ellátást. (*Église évangélique au Maroc* 2026)

A marokkói evangélikus egyház elsősorban a szubszaharai Afrikából érkező bevándorlóknak nyújt számukra létfontosságú segítséget. Többek között élelmiszer, ruházati és alapvető orvosi ellátást biztosításáról van szó. Ezenkívül segíti és támogatja a bevándorló anyákat és gyermekeiket, és egyes esetekben lakhatást is biztosít számukra. Ezenkívül a Nemzetközi Kölcsönös Segítségnyújtási Bizottság eddig több száz ösztöndíjat is biztosított afrikai bevándorlóknak, szakképzést nyújtott nekik a munkavállalásra való felkészüléshez, és mikrofinanszírozással segíti a vállalkozók jövedelemszerzését. Ezenkívül az evangélikus egyház is biztosított ellátmányt, sátrakat és gyógyszereket a 2023-as Al Haouz-i földrengés marokkói áldozatainak. (*Église évangélique au Maroc* 2026)

A marokkói állam és a keresztények közötti feszültségek

Egy félig szekuláris országban (ha névlegesen is, de az iszlám ma is szerepet játszik a politikai életben) a vallási kisebbségek helyzete vitákra adhat okot. A marokkói keresztények demográfiai adataiból nem lehet arra következtetni, hogy azok bármilyen fenyegetést jelentenének a marokkóiak identitására nézve. Azonban, hasonlóan az európai muszlimok számáraól folyó vitákhoz, a marokkói keresztények száma is közéleti vita tárgyát képezi. Ezek a demográfiai adatok tehát nem mutatnak előre valódi változást Marokkó vallási térképén, ezért a körülötte kialakult feszültség inkább fakad félelemből, mintsem tényleges kockázatokból. A vallási kisebbségekkel kapcsolatos félelem (amit Appadurai „kis létszámúakkal szembeni félelemnek” nevezett, és lehet indokolt vagy indokolatlan) nemcsak a muszlim országokban van jelen a közvéleményben. Ez különösen akkor fordul elő, ha a közelmúltban voltak az államból és a társadalomból egyaránt félelmet kiváltó vallási konfliktusok. (Appadurai 2006: 8; Barker 2009: 275)

Marokkóban az állam és többségi társadalom, valamint a keresztények közötti feszültség fő forrása az egyházak misszionáriusi tevékenysége; ennek elkerülése érdekében mind a református, mind a katolikus egyház elutasítja a térítést. 2019-es marokkói látogatása során Ferenc pápa arra szólította fel a marokkói katolikusokat, hogy missziós tevékenység helyett inkább folytassanak párbeszédet a muszlimokkal. (Pentín 2019) Ennek ellenére

független amerikai prédikátorok továbbra is folytatják misszionáriusi tevékenységüket, és amikor ez kiderül, kiutasítják őket az országból. (Agence de presse internationale catholique 2009) Ez a minta más muszlim országokban is megfigyelhető, beleértve a nagyon nyitott Egyesült Arab Emírségeket is, ahol ugyancsak tartóztattak már le és utasítottak ki amerikai prédikátorokat. (Mission Network News 2005) A marokkói büntető törvénykönyv szerint a muszlimok áttérése keresztény hitre bűncselekménynek minősül. Így a 220. cikkely kimondja, hogy: „Aki erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerít vagy akadályoz egy vagy több személyt vallásgyakorlásban vagy vallási szertartásokon való részvételben, hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel és 200-500 dirham pénzbírsággal büntetendő. Bárki, aki megtevesztő eszközökkel alássa egy muszlim hitét vagy áttéríti őket egy másik vallásra, akár gyengeségüket vagy szükségleteiket kihasználva, akár oktatási, egészségügyi, menekültügyi vagy árvaházi intézményeket használva fel erre a célra, ugyanazzal a büntetéssel büntetendő. Elítélés esetén elrendelhető a bűncselekmény elkövetéséhez használt intézmény bezárása, akár véglegesen, akár legfeljebb három évre”. (Cour-constitutionnelle 2021)

Bár a marokkói állam és társadalom nagyrészt világi, az iszlám névlegesen (és a marokkói alkotmány szerint) kulcsfontosságú eleme a monarchia politikai legitimitásának és a marokkói nemzeti identitásnak. (Wüst 2025) A keresztény missziós tevékenység megítélése még mindig a gyarmati korszak (1912–1956) szemszögéből történik, mivel az egyházak Marokkó francia és spanyol gyarmatosítása idején alapultak. Nem csak Marokkóban, de szerte a muszlim világban a gyarmatosítást, a térítő tevékenységet és az orientalizmust sokan a megtevesztés három módjának tekintik. Az 1970-es években a Közel-Keleten az iszlamizmus térnyerésének következtében az iszlám prédikációk jelentős része bírálta a keresztény hitet és a misszionáriusi tevékenységet. (Abdel Razaq 2005) Mivel a keresztények a Nyugathoz kapcsolódnak, és ez utóbbi jelenti a legfőbb biztonsági fenyegetést a muszlim világ nemzetállamai számára, a marokkói állam és más muszlim államok a keresztényellenes hitszónoklatot olyan eszköznek tekintik, amely végső soron erősíti a nemzetállam és a nemzeti identitás projektjét.

A marokkói állam egy régi, de kifinomult ígéret politikát folytat, amely inkább a „saját keresztényeket” részesíti előnyben. E politika részeként a monarchia fokozatosan köteleket alakítanak ki a kisebbségekkel, hogy ezzel biztosítsák lojalitásukat az állam felé. Jogokat adnak nekik („ajándékba”), ugyanakkor tesztelik is a kisebbség hajlandóságát e szívességek viszonzására azzal, hogy elfogadják és tiszteletben tartják a monarchiát, az államot és a nemzeti egységet. A keresztények lennének a törzsek, a szufik, a zsidók, a kommunisták, az iszlamisták, a berberék és a szaharai törzsek esetében már jól bevált stratégia következő alanyai. A marokkói keresztények egyelőre még semmilyen jogi státusszal nem rendelkeznek vallási kisebbségként, de fokozatosan lehetőséget kapnak vallási tevékenységek folytatására, és a magánházakban működtetett imaházakat is általában tolerálják.

Ennek ellenére előfordul egyes társadalmi csoportokban, de különösen a keresztény hitre áttért emberek családtagjai körében, hogy intoleránsak, sőt akár erőszakot is alkalmaznak. A *World Watch List 2026* jelentése szerint a marokkói keresztények, különösen a fiatalabb generáció tagjai, gyakran szembesülnek súlyos családi nyomással, kényszerű elkülönítéssel, otthonukból való elűzéssel, fizikai bántalmazással, sőt, az imámok babonás

hozzaállásával. (Open Doors 2026) Amikor egy fiatal keresztény hitre tér, a családok a környezet helyi imámjához fordulhatnak, aki általában intoleráns az áttérővel szemben, és igazolást ad az üldözésre (ugyanakkor megjegyzendő, hogy az eddigi esetek nem fajultak gyilkosságig). A marokkói keresztényeket érő elnyomás leggyakoribb formája az időnként fizikai erőszakba is torkolló családi vakbuzgóságból fakad, és nem állami szintű vagy iszlamista erőszakra van szó. A *World Watch List 2026* jelentésből egyértelműen kiderül, hogy a vidéken a keresztény hitre áttért marokkóiakra a családjuk és a társadalom egyértelmű nyomást gyakorol annak érdekében, hogy tagadják meg hitüket, míg a városokban nagyobb a tolerancia. Emiatt a kereszténységre áttért emberek többsége városokban él, ahol könnyebb elkerülni a család és a közösség nyomását (Open Doors 2026). A vidéki vagy félvárosias területeken a hagyományos családmodell még mindig nagy mértékben meghatározza az emberek lelki és mindennapi életét. Az iszlám elhagyása hitmegtagadásnak minősül, és az egész nagycsalád elárulásnak tekintik, ezért a reakció ilyen esetben rendszerint heves. A nagyvárosokban azonban, ahol a hagyományos családi kötelékek gyengébbek vagy egyáltalán nem működnek, a lelki élet szabad választás tárgyává válik, anélkül, hogy a kereszténységre áttérő egyéneknek bármilyen fenyegető következménnyel kellene számolniuk.

A közelmúltban a marokkói hatóságok két alkalommal kerültek konfliktusba keresztényekkel. Az első eset 2010-ben történt, amikor a hatóság közreműködött egy keresztény térítés elleni kampányban, és az iszlámügyi minisztérium arra buzdította az iszlám tudósokat, hogy bírálják az amerikai hittérítők marokkói missziós tevékenységét. (Bouasria 2013) Ez a kampány azzal vádolja a hittérítőket, hogy humanitárius segélyeket használnak fel marokkóiak, különösen a fiatalok megtérítésére. A kampány eredményeként széleskörű konszenzus jött létre arra vonatkozólag, hogy a marokkói kormánynak ki kell toloncolnia minden gyanúsított külföldi misszionáriust. (Rosen 2020) A második eset az volt, amikor a marokkói hatóságok összetűzésbe kerültek a szubszaharai térségből érkezett afrikai illegális bevándorlókkal, akik magánházakban működtettek imaházakat. Casablancában például az illegális bevándorlók garázsokat alakítottak át imaházakká, és vasárnapként istentiszteleteket tartottak. (Assabah 2025) Bár Casablancában hét katolikus templom is található, az illegális bevándorlók, a rendőrség elől rejtőzködve, kerülik ezeket a templomokat. Az illegális házi gyülekezetek működtetése, valamint az amerikai prédikátorok esetében nem a vallási bigottság, hanem biztonsági aggályok játszották a főszerepet.

Gondoskodás kontra biztonság dilemmája

Bár neoliberais gazdaságok, mint amilyen a marokkói is, sok embert ki tudnak emelni a szegénységből, a társadalom egyes rétegei lemaradnak, és továbbra sem jutnak hozzá az alapvető szükségleti cikkekhez. A neoliberais államok elhanyagolják a legszegényebb, különösen a vidéki térségekben élő polgáraikról való gondoskodást, és hasonló a helyzet az illegális bevándorlók esetében is. Mivel a gondoskodás a vallási alapú (különösen a keresztény) humanitárius tevékenység egyik legfontosabb missziója, ezért szükség van rá, sőt az államok is elismerik annak fontosságát. A Közel-Kelet és Afrika törekeny nemzetállamai azonban nehezen haladnak az államépítés folyamatával, és a biztonságuk miatt is

aggódnak. A külföldi segítségnyújtást ezért gyakran gyanakvással fogadják, és sokszor rejtett célokat, vagy más mögöttes szándékokat feltételeznek ezek kapcsán. A marokkói kormány és az amerikai misszionáriusok között 2010-ben kialakult feszültség jó példája ennek a gondoskodás és biztonság közötti dilemmának. A marokkói állam elismeri, hogy nincs meg a szükséges pénzügyi és emberi erőforrása az ellátási kötelezettségeinek teljesítéséhez. Ezért lehetővé teszi, hogy ezt az űrt vallási alapú humanitárius tevékenységek töltsék ki mindaddig, amíg a marokkói kormány valamilyen okból el nem kezd ezekre hírszerzési műveleteként, beszivárgási kísérletként, vagy biztonsági fenyegetésként tekinteni. Ilyenkor hirtelen szigorú korlátozásokat vezet be ezekre a tevékenységre vonatkozóan.

Marokkóban ez a megállapítás az iszlám humanitárius tevékenységre is érvényes. Bár a marokkói kormány évtizedeken át engedte, hogy a Szaúd-Arábia által finanszírozott szalafizmus virágozzon Marokkóban, a 2003-as casablancai terrortámadás után azonban már nem ilyen engedékenyek. Azóta Marokkóban a szalafizmust biztonsági kockázatnak tekintik, és 2008-ban felszámolták az al-Maghrāwī szalafista hálózatot (ami az országban a legnagyobb ilyen jellegű szervezet volt, az államhoz hűséges, (Eyre 2025) több mint 60 tagszervezetből állt, amelyek a vidéki térségek hátrányos helyzetű gyermekeinek nyújtottak ellátást és iszlám oktatást). (Maghress 2008) Az iszlám humanitárius tevékenységnek a segélyezés mellett hitéleti vonatkozása is van. Mivel tevékenysége a vidéki legszegényebb családok gyermekeinek társadalomba való beilleszkedését és bizonyos szolgáltatásokhoz való hozzáférésüket segítette elő, a marokkói állam figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a szalafizmus radikális eszméket hirdet, és a megsegített gyermekek közül néhány végül biztonsági kockázattá válhat. A 2003-as casablancai robbantássorozatot követően a marokkói állam a nemzetközi iszlám finanszírozást biztonsági kérdésként kezdte kezelni, és korlátozásokat vezetett be minden külföldről támogatást kapó iszlám humanitárius szervezetre vonatkozóan.

Ez nem vonatkozik ki a helyi iszlám humanitárius szervezetekre, mivel azok nem jelentenek biztonsági kockázatot. Az *amqāf*, vagyis a jótékonyági alapítványok a hagyományos muszlim társadalmak egyik alappillére, és ma is eredményesen működnek. Ezen iszlám jótékonyági alapítványok által ellátott feladatokat és az nyújtott szolgáltatásokat (iskolák, kórházak, szállások, mezőgazdasági területek) az iszlám ügyekért és jótékonyági alapítványokért felelős minisztérium szigorúan ellenőrzi. (El-Katiri 2013) Ezenkívül a szufi rendek is évszázadok óta működtetnek gondozási szolgálatokat, amelyek különösen Marokkóban aktívak. A modern korszakban kialakult lokális iszlám jótékonyági szervezetek igen népszerűek és elterjedtek a félvárosias térségekben, különösen a nagyobb ipari városokban, ahol azoknak a legszegényebb marokkóiaknak nyújtanak segítséget, akik a vidéki területekről költöztek a városokba, és nincs anyagi lehetőségük otthonhoz, egészségügyi ellátáshoz vagy munkához jutni. Ezek a helyi szervezetek általában gazdag marokkóiaktól kérnek támogatást, illetve a hétköznapi polgárok kötelező adományait (*zakāt*) fordítják ezekre a célokra.

Konklúzió

A keresztény humanitárius tevékenység elengedhetetlen a szubszaharai Afrikából érkező illegális migránsok ellátásához. Ezek a keresztény humanitárius szervezetek nagyban hozzájárulnak a vidéki térségekben élők megsegítéséhez, különösen katasztrófahelyzetekben, pótolva a marokkói állam által nem biztosított ellátást. A nyugati keresztények (akár ide látogatók, akár ott élők) számára Marokkó viszonylag biztonságos és toleráns ország a vallásszabadság tekintetében, legalábbis a Közel-Kelet és Afrika más országaival összehasonlítva. Ami a néhány ezer fős marokkói keresztény közösséget illeti, bár bizonyos mértékű vallásszabadsággal rendelkeznek, az állam hivatalosan nem ismeri el őket. Az állam egyfajta ígéret politikát folytat, melynek célja, hogy biztosítsák a keresztények állam iránti lojalitását a teljes elismerés felé vezető folyamatért cserébe. Az integráció legfőbb akadályát egyrészt a külföldi prédikátorok gyakran biztonsági fenyegetésként értelmezett misszionárius tevékenysége, másrészt a lakóházakban illegálisan működő gyülekezetek jelentik.

Felhasznált irodalom

- ABDEL RAZAQ, S. (2005): Islamic Anti-Christian Polemics in the West: An Explorative and Typological Approach to a Contemporary Religious Phenomenon. In HETTEMA, T. – KOOIJ, X. (szerk.): *Religious Polemics in Context*. Leiden: Brill. 110–147.
https://doi.org/10.1163/9789004495302_011
- Agence de presse internationale catholique (2009): *Eglises catholique et évangélique dénoncent*. Online: <https://www.cath.ch/newsf/maroc-cinq-missionnaires-evangeliques-expulses-du-royaume-pour-proselytisme> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- AP Newsroom (2025): *Restored Jewish Synagogue in Morocco Receives Heritage Status*. Online: <https://newsroom.ap.org/editorial-photos/videos/detail?itemid=e2bb8f642c2c4f78a2a33be48239600e&mediatype=video> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- APPADURAI, A. (2006): *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger*. Durham: Duke University Press.
- Assabah (2025): *Kanā'is sirriyya wasaṭ aḥyā' sakaniiyya*. Online: <https://assabah.ma/838858.html> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- BALZAN, J. (2024): *From Rabat, Gozo, to Rabat, Morocco: Fr Alfred Xuereb on his New Role as Apostolic Nuncio*. Online: <https://newsbook.com.mt/en/from-rabat-gozo-to-rabat-morocco-fr-alfred-xuereb-on-his-new-role-as-apostolic-nuncio/> (A letöltés ideje: 2026.03.15)
- BARKER, J. (2009): Ethnographic Approaches to the Study of Fear. *Anthropologica*, 51(42), 267–272.
- BOUASRIA, A. (2013): The Second Coming of Morocco's "Commander of the Faithful": Mohammed VI and Morocco's Religious Policy. In MADDY-WEITZMAN, B. – ZISENWINE, D. (szerk.): *Contemporary Morocco: State, Politics and Society under Mohammed VI*. Abingdon: Routledge. 37–56.
- BURKE III, E. (2014): The Moroccan Colonial Archive and the Hidden History of Moroccan Resistance. *Maghreb Review*, 40(1), 108–121.
- Caritas Maroc (2026): *Qui sommes-nous?* Online: <https://caritasmoroc.com/#> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)

- Constituteproject (2011): *al-Maghrib 2011*. Online: https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011?lang=ar (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Cour-constitutionnelle (2021): *Majmū'at al-qānūn al-jinā'i*. Online: www.cour-constitutionnelle.ma/Documents/Lois/مجموعة القانون الجنائي.pdf (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Église évangélique au Maroc (2026): *Église évangélique au Maroc: rassemblés, édifiés, envoyés*. Online: <https://egliseevangeliqueaumaroc.fr/> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- EL-KATIRI, M. (2013): The Institutionalisation of Religious Affairs: Religious Reform in Morocco. *The Journal of North African Studies*, 18(1), 53–69. Online: <https://doi.org/10.1080/13629387.2012.712886> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- EYRE, G. R. (2025): Quietist Salafism and Survival: Pious Politics in Morocco and Algeria. *Democratization*, 32(5), 1112–1135. Online: <https://doi.org/10.1080/13510347.2024.2448436> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- GUNARATNA, R. – YEN RU TEO, R. (2025): Understanding the Terrorist Threats in Morocco. In GUNARATNA, R. – OKEREKE, C. N-E. (szerk.): *Palgrave Handbook of Terrorism in Africa*. Cham: Palgrave Macmillan. 421–440. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-031-89940-9_17 (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Hespress (2025): *Ittihād al-masīḥiyyīn al-maghāribā yataṭalla' ilā al-i'tirāf al-qānūnī wa-damān ḥurriyyat al-mu'taqad*. Online: www.hespress.com/-اتحاد-المسيحيين-المغاربة-يطالب-بالاع-1621553.html (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Human Progress (2025): *Morocco's Multidimensional Poverty Halved Since 2014*. Online: <https://humanprogress.org/moroccos-multidimensional-poverty-halved-since-2014> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Infomigrants (2023): *Le Maroc, de plus en plus un pays de destination pour les femmes d'Afrique subsaharienne*. Online: <https://www.infomigrants.net/fr/post/52374/le-maroc-de-plus-en-plus-un-pays-de-destination-pour-les-femmes-dafrique-subsaharienne> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Maghress (2008): *Fatwā al-Maghbrāwī tughliq 60 dāran li-l-Qur'an bi-l-Maghrib*. Online: <https://www.maghress.com/almassae/15420> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- MAGUED, S. (2022): The “Incomplete” Failure of Political Islam: The Justice and Development Party and the Freedom and Justice Party as Case Studies. *Politics*, 42(4), 505–523. Online: <https://doi.org/10.1177/02633957221077182> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- MAGHRAOUI, D. (2025): The Multiple Layers of Morocco's Normalization with Israel. In YANG, G. – ZHANG, J. – XIONG, X. – LIU, L. (szerk.): *Resilience and Interdependency Developing Countries in the Age of Uncertainties*. Singapore: Palgrave Macmillan. 257–275 Online: https://doi.org/10.1007/978-981-96-7167-0_10 (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Mission Network News (2005): *Two American missionaries home after detention in UAE*. Online: <https://www.mnnonline.org/news/two-american-missionaries-home-after-detention-in-uae/> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- MOUAQIT, M. (2017): Religious Pluralism and Freedom of Conscience in a Muslim Context: The Case of Morocco. In FERRARI, A. – TORONTO, J. (szerk.): *Religions and Constitutional Transitions in the Muslim Mediterranean: The Pluralistic Moment*. London: Routledge. 151–164.
- Open Doors (2026): *World Watch List 2026: Situation of Religious Freedom for Christians*. Online: https://www.opendoors.org/persecution/reports/Morocco-Country_Dossier-ODI-2026.pdf (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)

- PENTIN, Edward (2019): *What Did Pope Francis Mean by his Remarks about Proselytism?* Online: <https://www.ncregister.com/blog/what-did-pope-francis-mean-by-his-remarks-about-proselytism> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- ROSEN, L. (2020): Missionary Encounters: Moroccan Engagement with the Western Other. *Hespéris-Tamuda*, 55(2), 157–171.
- STILLMAN, N. A. (2019): Moroccan Jews in Modern Times Orientations and Reorientations. *European Judaism*, 52(2), 7–17. Online: <https://doi.org/10.3167/ej.2019.520202> (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- Telquel (2025): *In the Fight Against Poverty in Morocco why Many are Left Behind?* https://telquel.ma/2025/06/20/in-the-fight-against-poverty-in-morocco-why-many-are-left-behind_1938632 (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)
- WÜST, A. (2025): *Re-Branding Moroccan Identity: Cultural Policies and the Stabilisation of Monarchic Power*. Bayreuth: Universität Bayreuth. Online: https://doi.org/10.15495/EPub_UBT_00008537 (A letöltés ideje: 2026. 03. 15.)

A protestáns segélyszervezetek a Száhel-térségben

Jelen tanulmányban a szerző azt vizsgálja, hogy a segélyszervezetek milyen módon képesek segítséget nyújtani azoknak a keresztényeknek a Száhel-övezetben Csádban, akiket üldöznek. Ez a régió évtizedek óta szinte folyamatosan különböző (vallási, kulturális, etnikai) konfliktusokkal terbelt, veszélyt jelentve a regionális és globális biztonságra (fegyveres konfliktusok eszkalálódása, migráció, ásványkincsek). A szerző tanulmányának a célja – a béke és biztonság előmozdítása érdekében – a konfliktusok gyökereinek, a destabilizáció tényezőinek felkutatása, feltárása révén a hasznosítható válaszok megfogalmazása. A tanulmány arra is rávilágít, hogy a segélyszervezetek – azon belül is a protestáns segélyszervezetek – hogyan tudnak segíteni az üldözött keresztényeknek. A szerző arra is kitér, hogy biztonságpolitikai szempontból milyen megoldási lehetőségek vannak a vallási szélsőségek kezelésére és visszaszorítására, továbbá dolgozatában kiemelt figyelmet fordít az üldözött keresztények megsegítésére.

Kulcsszavak: Csád, Száhel, segélyszervezet, kereszténység

Az afrikai Száhel-övezet konfliktusai

Afrika az egyik olyan kontinens a világon, ahol a keresztényeket – vallási hovatartozásuk miatt – súlyos üldöztetés és zaklatás éri. Ez alól a Száhel-övezet² (1. ábra) sem kivétel.

Az afrikai keresztények gyakran szembesülnek terrorcselekményekkel, erőszakkal és diszkriminációval, amelyek komoly következményekkel járnak az egyénekre és a közösségeikre egyaránt. Ma a kereszténység a legüldözöttebb vallásnak számít a világon. Bár a közel-keleti helyzet a legdrámaibb, ugyanakkor ott csak néhány országot érint a nyolcvan ország közül. (Antal-Ferencz, 2018: 2) Vannak viszont olyan részei a világnak, amelyekről még ennyit sem tudunk. Például a nyugat-afrikai keresztény közösségekről, ahol tízezrek halnak meg és milliók menekülnek el a Boko Haram³ által elkövetett támadások miatt. Kevés médiafigyelem övezi a keresztényüldözéseket, ennek komolyságát a nyugat-európai országok nem tekintik fontosnak, pedig számos nyugat-európai városban gyújtottak fel keresztény templomokat vagy öltek meg keresztény papokat. Ennek ellenére a nyugati sajtó és politika hallgat. Az a tendencia ma, hogy a kiüresedő templomokból, éttermekből és bevásárlóközpontokból hoznak létre, így ezen jelenség mellett nehéz figyelmet szentelni a közel-keleti vagy afrikai keresztényeket érő üldöztetésnek. A *Hungary Helps* program,

¹ ORCID ID: 0000-0002-5098-9588

² A Száhel-övezet Afrikában található, a Szahara (a világ legnagyobb sivatagának) a déli részén, magában foglalja Mauritánia, Szenegál, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád és Szudán jelentős részét.

³ Boko Haram (jelentése hausza nyelvről magyarra: „A nyugatosodás szentségtörés”) iszlamista szektás mozgalom, amelyet Mohammed Yusuf alapított Nigéria északkeleti részében 2002-ben. 2009-től merényleteket és egyéb erőszakos cselekményeket hajtott végre. A mozgalom eredeti deklarált célkitűzései a nigériai korrupció és igazságtalanságok felszámolása, valamint az iszlám törvénykezés, a saria bevezetése voltak.

valamint a protestáns segélyszervezetek olyan tevékenységet végeznek, amelyek példaértékűek, ezzel erősítik és segítik az afrikai keresztények hétköznapjait. Az afrikai keresztény közösségek jelenlegi állapota nem könnyű, hiszen sokszor más világvallások között kell megélni a hitüket, ami alapvetően nagy kihívást jelent.

A keresztényüldözés történeti háttere

A keresztényüldözés tágabb értelemben a keresztényeket ért támadások összességére utal bármely korban, a világ bármely országában, amelyet hitük megvallása és megéltése miatt szenvedtek el. (Fischl, 2021: 21) Felvetődik tehát a kérdés: miből fakad, illetve miből „táplálkozik” a keresztényüldözés. A feltett kérdésre a válasz viszonylag egyszerű: a keresztények üldözése elsődlegesen vallási türelmetlenségből fakad, ami mögött gyakran a politikai ideológia mássága húzódik meg. Az üldözés koronként és országonként is eltér, továbbá többféle formában jelenhet meg. Beszélhetünk szervezett üldözésről, lejárató kampányokról és a kereszténység, mint kisebbség ellen irányuló erőszakcselekményekről. Az üldözésnek pszichológiai háttere is van, ami rendkívül fontos tényeket tár elénk. A tanulmányban – többek között – azt vizsgálom, hogy milyen a keresztények élete bizonyos országokban, ahol üldözik őket, és hogy ez az üldözés milyen hatással van rájuk. Továbbá arra is rávilágítok, hogy a protestáns segélyszervezetek milyen módon segítik és változtatják meg az üldözésben élő keresztények életét.

Keresztényüldözés formái Afrikában

Terrorcselekmények: iszlamista szélsőséges csoportok gyakran támadják a keresztény közösségeket és templomokat, terrorral próbálva megfélemlíteni és elűzni őket. Afrikában számos szélsőséges iszlamista csoport (például Boko Haram, Al-Shabab,⁴ Allied Democratic Forces⁵ stb.) tevékenykedik, akik erőszakkal és terrorral támadják a keresztény közösségeket, templomokat és lelkészeket. Ezek a csoportok célul tűzik ki a keresztények megfélemlítését és elűzését a térségekből.

Etnikai tisztogatások: bizonyos területeken etnikai feszültségek és konfliktusok vezetnek keresztények célzott üldözéséhez és erőszakos elűzéséhez.

Politikai diszkrimináció: néhány országban a keresztények politikai diszkriminációnak vannak kitéve, amely megfosztja őket a jogoktól és lehetőségektől. A keresztények által lakott területek gyakran kevésbé fejlett gazdasági háttérrel rendelkeznek, ami befolyásolhatja a közösségek biztonságát és védelmét. A politikai instabilitás is hozzájárul az üldözéshez.

⁴ *Harakat al-Shabaab al-Mudzsahedin* (arabul: حركة الشباب المجاهدين; *Harakat ash-Shabab al-Mujahidin*) (magyarul: Mudzsahedin Ifjúsági Mozgalom), rövidebb, ismertebb nevén *al-Shabaab* (magyarul: „A fiatalok”) egy szélsőséges iszlamista felkelőcsoport, mely az anarchiába süllyedt Szomália irányítását tűzte ki célul. Az al-Shabaab felkelői szerint a déli és középső szomáliai területeket (beleértve Mogadishu nagy részét is), sikeresen ellenőrzésük alá vonták.

⁵ Az *Allied Democratic Forces* (franciául *Forces démocratiques alliées*; magyarul: Szövetséges Demokratikus Erők) egy iszlamista lázadó csoport Ugandában és a Kongói Demokratikus Köztársaságban (KDK), amelyet az ugandai kormány terrorszervezetként tart nyilván. Székhelye eredetileg Nyugat-Uganda volt, de a szomszédos KDK-ra is kiterjedt. A legtöbb ugandai ADF harcos a *baganda* és a *basoga* etnikai csoportokhoz tartozó muszlim.

Állami támogatott üldözés: olyan országokban, ahol az állam vallási diszkriminációt támogat, a keresztények szenvedhetnek jogi és társadalmi hátrányokat. A keresztények gyakran diszkriminációnak és társadalmi kirekesztésnek vannak kitéve vallási hovatartozásuk miatt.

Afrika, azon belül a Száhel-övezet kutatása és a biztonság

Afrikának 56 szuverén országa van, amelyből 54 független és kettő nemzetközileg nem vagy csak korlátozottan elismert ország, valamint 11 függő terület van Afrikában. A háború eredetének, az elrettentésnek, a kényszerítésnek és a tárgyalásnak az elméletei igen gyakran kudarcot vallottak Afrikában. A hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években rendszerezések voltak az államcsínyek, a katonai diktatúrák a régióban. Eddig úgy tűnt, hogy ettől az átoktól sikerül megszabadulniuk, azonban az elmúlt négy évben az államcsínyek újfent virágkorukat élik Nyugat-Afrikában és a Száhel-övezetben, valamint Guineában, Maliban és Burkina Fasóban is láttunk katonai hatalomátvételt. Az utóbbi két ország esetében kétszer is volt, és ehhez csatlakozott 2023-ban Niger is. Száhel-övezet országainak kulcsszerepük van abban, hogy mekkora migrációs nyomással néz majd szembe Európa. A térség jelenleg a Föld egyik válságzónája. A hatvanas évektől összesen több mint kétszáz puccskísérletet hajtottak végre Afrikában, a legtöbbit, tizenhetet, Szudánban. A térség államaiban a demokratizációs folyamat a visszajára fordulni látszik. Milyen indokok állnak a növekvő tendencia mögött, és hogyan lehetne visszaszorítani ezt? Kiepültek ugyan a demokratikus intézmények, azonban azokat átszötte a korrupció. A kezdeti demokratizációs folyamatot követően a hatalomba jutó politikusok gyakran különböző alkotmánymódosítások segítségével bebetonozzák hatalmukat, így az már sokkal inkább „továbböröklődik”, mintsem választások útján, a választópolgárok akarata alapján dől el. Erre az elmúlt évtizedben is számos példát láthattunk, többek közt például Csádban, Burundiában vagy Guineában. Végül a puccsok gyakorisága szorosan összefügg egy-egy ország gazdasági teljesítményével is. A szegényebb országok, amelyek demokráciája kevésbé stabil, történelmileg hajlamosabbak az államcsínyekre.

Miként segítenek a nemzetközi kapcsolatok elméletei abban, hogy megértsük a háború és erőszak tartósságát és a nagyhatalmak visszatérő intervencióit? Buzan⁶ és Wæver a biztonság olyan értelmezését alkották meg, amely a katonai szektoron kívül más szektorokat is azonosít. (Buzan–Wæver, 2003) Az átpolitizált téma a politika által napirenden tartott ügyeket jelenti, míg a „biztonságiasult” téma a politika „fölött” áll, vele kapcsolatban megengedhető a szabályok időleges figyelmen kívül hagyása, megsértése, rendkívüli intézkedések megtétele. E tekintetben a politika elveszti a nyilvánosságot érintő funkcióját, a döntési jogkört ugyanakkor legitimnek, kiváltságosnak elfogadott szereplő birtokolja. A biztonságot nehéz megteremteni, és gyorsan el lehet veszíteni. Magyarország komoly erőfeszítéseket tesz azért, hogy fenntartsa az elért biztonsági szintet, továbbá erősítse a polgárok biztonságérzetét. Jól láthatóan a migránsválság idején ez a biztonságérzet

⁶ Barry Buzan a Londoni Gazdasági Főiskola professzora, a Koppenhágai Egyetem és a Jilin Egyetem tiszteletbeli professzora. 2009-től a Nemzetközi Kapcsolatok Montague Burton Professzora címet viseli.

megromlott, sokan megijedtek a hazánkon átvonuló, a jobb élet reményében nyugatra tartó tömegek látványától. (Padányi, 2017: 27)

A segélyszervezetek szerepvállalása

Azt gondolom, hogy az emberiség a humanitás válságát éli át. Egyfelől az euroatlanti világban végbemenő gyors fejlődés a modern kultúra terjedését is magával hozza, és ez olyan elemeket is magában hordoz, amelyek nemcsak, hogy nem segítik elő a humanitás kibontakozását, hanem egyenesen inhumánus következményekkel járhatnak. Másfelől az is tény, hogy jelenleg nincs az emberiségnek egységes meghatározása a humanitás tartalmáról. A modern embert az individualista szemlélet jellemzi, amely a humanitást az egyéniség oldaláról közelíti meg, valamint kiteljesedését az egyes személyiségben látja. A kereszténység tehát benne él és ténylegesen részt vesz az emberiség megosztottságában és vele együtt a humanitás mai válságában. A kérdés ezért az, hogy a kereszténység hagyományos kötődései mellett hogyan tudja magáévá tenni az emberiség közös ügyét. A keresztény ember azonban Jézus Krisztusban való hite által – különösképpen – is el van kötelezve arra, hogy törődjék embertársaival.

A karitatív szó a *caritas* latin szóból ered, és azt jelenti, hogy szeretettel való szolgálat. Tehát az is a keresztény alapvető tanításból következik, hogy az egyházak karitatív szervezeteket működtetnek. Mindezt nem öncélúan teszik, hanem ezzel a szolgálattal is rámutatnak arra a közös felelősségre, ami az összefogásban tud igazán megmutatkozni. Az egyház számára a világ békéje olyan nagy ügy, hogy annak érdekében háttérbe kell állítani minden ideológiai különbséget és ellentétet, szeretettel fel kell vállalnia az együttműködést mindazokkal, akik az emberséget egy világkatasztrófától akarják megmenteni, ebből fakadóan egy igazságosabb társadalmi rendért, a háború ellen, valamint a békéért küzdenek. Az egyház szeretettel fordul minden ember felé. II. János Pál pápa az 1987. évi apostoli útjának végén kijelentette: „Legnagyobb kincs az emberi személy.” A karitatív, humanitárius szolgálatnak helye van az egyházakban és a társadalomban.

Magyarországon a rendszerváltás után alakultak a karitatív, humanitárius szervezetek. Ilyen volt többek között a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet (MÖSZ). A magyar karitatív szervezetek szolgálata nemcsak Magyarországon, hanem a világ számos pontján is jelentős.

A MÖSZ nem végez hittérítő munkát, hanem a humanitárius elveket tartja szem előtt, és így segít a rászorulókon. Az istenhitből és krisztushitből nem passzivitás, hanem aktivitás következik, ez mozdítja előre a MÖSZ munkáját. A *Code of Conduct*,⁷ amely a Nemzetközi Vöröskereszt, a Vöröskereszt Mozgalom, valamint a nem kormányzati szervezetek (*Non-Governmental Organizations*, NGO) eljárásának elvi alapja a katasztrófaelhárítási programokban, a MÖSZ számára is alapkövetelmény.

A segélyszervezetek és szeretetszolgálatok terjedése is egyfajta értékrendet jelezve indult útjára az egyházak életében. A segélyszervezet az egyház kinyújtott karja az emberek felé. Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma az Európai Unióba (EU) való belépés után Nemzetközi Fejlesztési Főosztály elnevezésű szervezetet hozott létre. Ez a

⁷ Magatartáskódex, erkölcsi mérce, amihez tartja magát a MÖSZ is.

főosztály kifejezetten az EU normáihoz igazodó fejlesztési együttműködéssel foglalkozik. (Nemzetközi Fejlesztési Főosztály, d. n.)

A civil-katonai együttműködés fontos, mivel válsághelyzetben a katonai jelenlét mellett az egyházi humanitárius jelenlétre is számítani kell. A válságkezelés során előfordulhat, hogy a fegyveres erő segítségét kell kérni annak érdekében, hogy a segélyszállítmányokat a segélyszervezet el tudja vinni a kért helyszínre. Általában egy segélyszervezetnek figyelnie kell arra, hogy pártatlan, semleges és független legyen, ezért a haderő segítségét csak abban az esetben kéri, ha nem biztonságos a szállítmány célba juttatása. A civil–katonai együttműködés fontos feladata – amely egyébiránt célként fogalmazódik meg – a civil, valamint a katonai erőforrások kihasználása a humanitárius feladatok támogatására és a katonai műveletek sikerének biztosítására. (Padányi, 2000: 118) A civil–katonai együttműködés minden területre kiterjedő összefogás megteremtése a helyi lakossággal és az intézményekkel, a meghatározott hadműveleti területen belül abból a célból, hogy olyan polgári feltételek jöjjenek létre, amelyek a lehető legnagyobb erkölcsi, anyagi és katonai előnyöket biztosítják a parancsnokok számára. (Jeszenyi, 2006: 5) A MÖSZ az eltelt 33 év során elért és támogatott országok számát tovább bővítette; voltak térségek, ahol befejezte támogatását, és voltak új országok, ahol megkezdte a segítségnyújtást. A MÖSZ hosszútávú jelenlétén keresztül támogatja a szükségét szenvedőket. A MÖSZ Magyarországról első és egyedüli segélyszervezetként írt alá együttműködési megállapodást az Európai Bizottság Humanitárius Segélyek és Polgári Védelem Főigazgatóságával (*European Civil Protection and Humanitarian aid Operation*, ECHO). Az uniós humanitárius szervezethez benyújtandó pályázatok alapfeltétele a szerződés aláírása. Az ECHO-t 1992-ben alapították. Alapításától kezdve több mint száz országban finanszírozott és koordinált humanitárius segítségnyújtást az EU tagállamain kívül. Pozitív fejlemény, hogy az egyházi karitatív szervezetek mára már mindenütt ott vannak, de sajnos egyre több a feladatuk.

A Külgazdasági és Külügyminisztérium által is támogatott programok elsősorban iskolák építésére és berendezésére, diákok taneszközzel való támogatására, valamint az egészségügyi ellátás javítására irányulnak.

A 2022. utolsó negyedében induló ACT Alliance⁸ regionális felhívása keretében a MÖSZ Etiópiában komplex humanitárius programot hajtott végre az aszály sújtotta lakosság megsegítésére, amelynek keretében – többek között – vízellátási rendszerek rehabilitációja, szárazságtűrő vetőmagok osztása, valamint mezőgazdasági és élelmiszerbiztonság növelésével összefüggő projekteket végrehajtása valósul meg. (MÖSZ, d. n. a) A MÖSZ helyi partnereivel együttműködve segítséget nyújtott, a *Water*, víz, közegészségügy és higiénia (*Water, Sanitation és Hygiene*, WASH)⁹ és a megélhetés terén, hogy az Afar régió Sidhahafage kerületében az aszály sújtotta közösség tagjainak ellenálló képességét növelje. A célcsoportok vízszivattyúkhöz és zöldsgvetőmagokhoz is hozzájutottak, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy öntözéssel termeljenek száraz időszakokban, illetve az eső

⁸ Országos és regionális fórumokon szerveződő, több mint 120 országban működő, hitalapú globális szövetség. A helyi közösségek támogatása érdekében a humanitárius segítségnyújtás biztosítanak, a nemek közötti egyenlőség, az éghajlati igazságosság, a migráció és a lakóhelyelhagyás, valamint a béke és a biztonság területén.

⁹ Mivel ezek a tényezők függenek egymástól, így az UNICEF egy mozaikszóban hívja fel a figyelmet három globális égető problémára.

elmaradása esetén is. Az aszály által érintett kedvezményezettek alternatív megélhetési források (kisvállalkozások) létrehozását is támogatják, hogy ellenállóbbak legyenek az aszály okozta sokkokkal szemben.

A Hungary Helps támogatásával a MÖSZ a kenyai Nairobi Korogochó nyomornegyedében található Saint Claire általános iskolát újjátotta fel. A ferences missziós nővérek iskolája koedukált, összesen 525 gyermekkel, köztük muszlimokkal és keresztényekkel egyaránt foglalkozik. A projekt célja a minőségi oktatás, valamint a méltó környezet biztosítása olyan, mélyszegénységben élő diákok számára, akiknek a tanulás jelenti az egyetlen kitörési pontot. (MÖSZ, d. n. b)

Következtetés és eredmények

Meglátásom szerint minden segítség, amit az üldözött keresztények helyben megkaphatnak a hitüket és egyben életben maradásukat erősíti. Az egész afrikai kontinens egy „háborús” övezet, ahol a helyi és a világpolitika erői harcolnak a területért, földrajzi kincsekért és az emberek vallási hovatartozásáért. Nagyon hosszú még az út, amit a kontinens be fog járni, továbbá mire az országai helyzete rendeződni fog, de sajnos addig az ott élő emberek a saját bőrükön fogják érezni a „háború” nyomait, még ha nem is fegyverektől fognak származni azok a sérülések. Minden jóérezsű embernek segítenie kellene a bajban lévő embertársainak. A protestáns segélyszervezetek segítséget nyújtanak ennek a kontinensnek, azon belül a Száhel-övezetben élőknek. A kapott humanitárius segítség, amit akár a *Hungary Helps* program, akár a protestáns segélyszervezetektől kaphatnak ugyan csepp a tengerben, de mégis hatalmas cselekedet.

A tanulmányomban rámutattam arra, hogy a politikai és vallási indíttatásból elkövetett erőszakos cselekmények folytán a keresztény közösségek milyen veszteségeket szenvednek, továbbá elemeztem ezek természetét a premodern háborúk és konfliktusok elméleti kereteinek felhasználásával. A protestáns segélyszervezetek példát mutatnak az üldözött keresztények megsegítésében. A vallási közösségek biztonsági helyzete a változó világban azt is jelenti, hogy ma nem (ma sem) könnyű kereszténynek lenni sehoh a világban. A – sajnos, jelenleg költőinek tűnő – kérdés az, hogy azok, akik a fegyverkereskedelemből, a kirobantott háborúkból gazdagodtak meg, ráébrednek-e arra, hogy segíteniük kell a háború sújtotta területeken.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a humanitárius képviselő mind a bajba jutott családok hosszú távú, hatékony segítségének, mind az ahhoz szükséges további nemzetközi források bevonásának feltétele. A segélyprogram nem csak humanitárius elemeket tartalmaz, hanem olyan képzési, fejlesztési tevékenységeket is, amelyek az integrációt, a hosszú távú boldogulást segítik. Az ember felelősségre vonható azért, amit tett vagy éppen elmulasztott megtenni. (Orosz, 2017: 99) Az egyháznak különösen is felelősen kell cselekednie, amikor segítségnyújtásról van szó.

A keresztények fenyegetettsége világviszonylatban vitathatatlan, amely az újabb szélsőséges (radikális) szervezetek megjelenésével felerősödött. Sajnos az erőszakos eseményekre már nem csak a válságterületeken kerül sor, hanem azokon kívül is. A protestáns segélyszervezetek a nemzetközi egyházi szervezetekkel és a helyi kormányokkal együttműködve igyekeznek a biztonság előmozdítására.

Ez a rendszer azt feltételezi, hogy az egyházi, az állami és a nemzetközi partnerek együttműködnek egymással. Felvetődik a kérdés, hogy mennyire lesz lehetősége a protestáns segélyszervezeteknek és a nemzetközi egyházi szervezeteknek arra, hogy a jövőben is megtalálják azokat a nemzetközi kormányzati, illetve egyházi partnereket, akikkel megfelelő módon együtt tudnak cselekedni a keresztények védelme érdekében.

Személyes véleményem szerint a keresztény egyházaknak ma sokkal többet kellene tenniük az üldözött keresztényekért, mint amit tesznek, beleértve a nemzetközi és nemzeti szinteket is. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az egyház hagyományos eszközei csak korlátozottan teszik lehetővé a prevenciót és a válságkezelést. A protestáns segélyszervezetek arra töreksenek, hogy összehangolják az egyházak diplomáciáját, és együttműködjenek az állami szervezetekkel. A katolikus egyház az Alapítótól kapott küldetését gyakorolja a kormányzás, a megszentelés és a tanítás területén. (Ujházi, 2020: 797) A biztonsági kihívások megértéséhez nélkülözhetetlen a történelmi előzmények bemutatása.

Az egyes országokban élő keresztények biztonsága között nagy a különbség. Adott esetben még ugyanazon térségen belül is lehetséges, hogy nem sikerül egységes állásfoglalást kialakítani. Ezért tehát arra kell törekedni, hogy egyházi és állami kutatók együttműködve végezzenek kutatásokat az előbb említett érzékeny területeken, az üldözött keresztények lehető leghatékonyabb megsegítése érdekében.

Felhasznált irodalom

- ANTAL-FERENCZ I. (2018): Magyarok az üldözött keresztényekért. *Képmás*, 1–7. Online: <https://kepmas.hu/nemzeti-kuldetesunk-az-uldozott-keresztenyek-segitese> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- BUZAN, B. – WAEVER, O. (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press. Online: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Buzan-Waever-2003-Regions-and-Powers-The-Structure-of-International-Security.pdf> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- FISCHL V. (2021): Az üldözött keresztények biztonsági helyzete – Hungary Helps Program. In Gőcze István szerk.: *Az egyházak és a katonai erők előtt álló kihívások, az együttműködés lehetőségei*. Budapest: Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa (MEÖT), 21–30. Online: https://meot.hu/dokumentumok/2021szocet/Tanulmany-kotet_MEOT_NKE.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- JESZENYI E. (2006): *A CIMIC helye és szerepe békeidőszaki katasztrófák elhárításakor*. Online: https://epa.oszk.hu/02600/02694/00042/pdf/EPA02694_rtk_2006_02_jeszenyi_il_diko.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- MÖSZ (d. n. a): *ACT HEA 221: Sürgősségi segítségnyújtás Afrika Szarván az aszály sújtotta lakosság számára*. Online: <https://segelyszervezet.hu/en/projects/act-hea-221-surgossegi-segitsegnyujtas-afrika-szarvan-az-aszaly-sujtotta-lakossag-szamara/> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- MÖSZ (d. n. b): *Iskolafelújítás Korogochó nyomornegyedében*. Online: <https://segelyszervezet.hu/projektek/iskolafelujitas-korogochon-yomornegyedeben/> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)

- Nemzetközi Fejlesztési Főosztály (d. n.): Együttműködés az Európai Unióval. Forrás: <https://nefe.kormany.hu/egyuttmukodes-az-europai-unioval> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- OROSZ G. V. (2017): Bizalom által kibontakozó szabadság. In SZABÓ L. szerk.: *Teológia és reformáció: az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Budapest: Evangélikus Hittudományi Egyetem, 93–107.
- PADÁNYI József (2000): A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. *Hadtudomány*, 10(2), 116–121.
- PADÁNYI József (2017): Új típusú biztonsági fenyegetések, Magyarország biztonsága. In NÉMETH K. – PÉTER E. – KIGLICS N. szerk.: *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*. (Tanulmánykötet) Nagykanizsa: Pannon Egyetem, Nagykanizsai Kampusz, (21–28.) Online: https://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmanykotet.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)
- UJHÁZI, Lóránd (2020): The Significance of Charity (Caritas) in the Governing, Sanctifying, and Teaching Mission of the Church. *Bogoslovni Vestnik*, 80(4), 783–802. Online: www.teof.unilj.si/uploads/File/BV/BV2020/04/Ujhazi.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 05.)

Katonai és vallási sajátosságok Afrikában a polgári–katonai együttműködés területén

A polgári–katonai együttműködésnek (Civil–Military Cooperation, CIMIC) vannak általános szabályai és vannak általános elvei. Ez azt is jelenti, hogy a civil környezettől függően ezen szabályok és elvek súlypontja változhat. Afrika jó példa erre, hiszen olyan sajátos körülmények között kell a polgári–katonai kapcsolatokat működtetni, amelyek szükségszerűen eltérnek más térségek jellemzőitől.

Kulcsszavak: Afrikai Unió, CIMIC, vallás és katonai erő

A polgári–katonai együttműködésről általánosságban

A polgári–katonai együttműködés létfontosságú támogatási forma a katonai erő feladatai és a műveletben érintett régiók biztonságának hosszú távú biztosítása között. A NATO keretrendszer szerint a CIMIC nem csupán támogatási eszköz, hanem stratégiai szükségyszerűség, amely elősegíti a katonai erők és a polgári környezet közötti interakciót – beleértve a lakosságot, a helyi hatóságokat, egyházakat és a nemzetközi szervezetek szélesebb körét. Bár ezeket az elveket gyakran nyugati szemszögből nézik, alapelveik olyan lehetőséget kínálnak, amely túllép a földrajzi–fizikai határokon, különös tekintettel az afrikai kontinensen meglévő, összetett biztonsági környezetre is.

A NATO CIMIC doktrína pillérei

Bármely nemzetközi küldetés hatékonysága – legyen az háborús vagy nem háborús katonai művelet – az általános elvek betartásán múlik. Ezek az elvek segítik a hitelesség építését, és biztosítják, hogy a nemzetközi katonai beavatkozás ne súlyosbítsa a konfliktust.

Kulturális elfogadás: ez magában foglalja a fogadó ország szokásainak, vallásának, hagyományainak támogató elfogadását. Az afrikai missziók esetében – mint például a MINUSMA³ Maliban vagy az AMISOM⁴ Szomáliában – az etnikai sokszínűség és a hagyományos hatalmi struktúrák megértése és elfogadása kiemelten fontos. A helyi kulturális normák tiszteletben tartásának hiánya szinte minden esetben kiváltja a helyi lakosság ellenszenvét, rosszabb esetben az ellenállását.

¹ ORCID ID: 0000-0001-7575-7188

² ORCID ID: 0000-0001-6665-8444

³ MINUSMA: United Nations Multidimensional Integrated Natural Stabilization Mission in Mali (pontosabban: Mission multidimensionnelle intégrée des Nations unies pour la stabilisation au Mali a francia elnevezés alapján), magyarul: az Egyesült Nemzetek Szervezete Többdimenziós Integrált Stabilizációs Missziója Maliban.

⁴ AMISOM: African Union Mission in Somalia, magyarul: az Afrikai Unió szomáliai missziója.

Közös célok és a kompromisszumok keresése: a stabilitást nem lehet kikényszeríteni, azt csak apró lépésekkel, folyamatos egyeztetésekkel lehet elérni. A kompromisszumon alapuló célok meghatározása biztosítja, hogy minden érintettnek – a katonai erőnek, a civil szervezeteknek és a helyi közösségeknek – érdekeltsége legyen az eredményben.

Átláthatóság és világos, őszinte kommunikáció: a megbízhatóság és hitelesség a CIMIC legértékesebb „valutája”. Az átláthatóság magában foglalja a küldetés hatókörének és korlátainak világos meghatározását. Ha a cselekvés és a kommunikáció összhangban van, az korlátozza a téves információk terjedését, így csökkentve a feszültség szintjét.

Pártatlanság: az elfogultság vagy az előítéletek nélkül való működés talán a legnehezebben kivitelezhető eleme ennek a megközelítésnek. Ugyanakkor az egyenlő távolságtartás minden oldaltól elengedhetetlen ahhoz, hogy a katonai erő közvetítőként működhessen a helyi vitákban. (NATO 2018)

A CIMIC sajátosságai az afrikai kontinensen végrehajtott katonai műveletekben

Gyakori tévhit, hogy a NATO-ban elfogadott és gyakorolt elvek összeegyeztethetetlenek a nem nyugati értékrendet valló környezetben. Az afrikai biztonsági architektúrák kutatásai ezzel szemben azt sugallják, hogy az Afrikai Unió (AU) is gyakran tükrözi ezeket az elveket saját békefenntartó műveleteiben. (African Union 2013 és 2024) Azonban ezek alkalmazása Afrikában magas szintű ismereteket igényel, különös tekintettel a helyi szokásokra és hagyományokra.

Az afrikai környezetben folytatott katonai műveletek előtt sajátos kihívások állnak, mint a helyi hadurak befolyása, a szegénység vagy a közigazgatás esetlegessége. Az átláthatóság és a világos kommunikáció alkalmazása olyan régiókban, ahol gyenge az államapparátus, különösképpen komplex feladattá válik, mivel a műveletben érintett katonai erőnek nemcsak hivatalos kormányzati személyekkel, hanem törzsi vezetőikkel és helyi vélemény formálókkkal is kapcsolatba kell lépnie. Ahogy az ENSZ és AU misszióinak tudományos elemzése rögzítették, a CIMIC sikere Afrikában egyenesen arányos a külföldi vagy regionális csapatok által tanúsított kulturális tolerancia mértékével.

A kompromisszum határai

Bár az elvek az együttműködést és a konszenzust hangsúlyozzák, azt nem szabad szem előtt téveszteni, hogy a kompromisszumoknak vannak határai. A nemzetközi biztonság területén a kompromisszum akkor ér véget, ha a nemzetközi humanitárius jogot megsértik vagy a misszió biztonsága veszélybe kerül. A katonai erő nem engedhet a polgári személyek védelmének alapvető mandátumából vagy a saját erők mindenáron történő védelméből. Amikor a helyi szokások vagy egy helyi frakció céljai ellentmondanak az alapvető emberi jogoknak vagy a misszió jogi mandátumának, a katonai erőnek világos és határozott korlátokat kell felállítania.

Az elsődleges cél a katonai erő küldetésének teljesítése

Szigorúan katonai szempontból nézve, a CIMIC olyan katonai támogatási forma, amely a többi támogatási elemmel együttműködve segíti a parancsnok döntéseinek megalapozását. Le kell szögeznünk, hogy a CIMIC nem a katonák által végzett „szociális munka”, sokkal inkább egy funkcionális terület, amely támogatja a parancsnok elgondolásának kivitelezését. A katonai erő védelme, küldetésének támogatása továbbra is az elsődleges cél. A katonai hierarchia és az erő szükségessége megkérdőjelezhetetlen, mert biztonságos környezet nélkül (aminek megteremtése a katonai erő elsődleges feladata) a polgári célok (humanitárius segély, politikai újjáépítés, közigazgatás működésének megteremtése) nem érhetőek el. Ezt a kapcsolatot gyakran biztonsági-fejlesztési kapcsolatnak nevezik. Egyszerű logikai megközelítéssel is belátható, hogy a fenntartható biztonság a fejlődés előfeltétele, a CIMIC pedig az a mechanizmus, amely hozzájárul ennek biztosításához.

Hosszú távú célok és időbeli keretrendszerek a CIMIC-ben

Míg a polgári-katonai együttműködés elsődleges célja a katonai erő biztonságának és a küldetés sikerének támogatása, a CIMIC stratégiai szintű fontossága annak hosszú távú céljában rejlik. Ezt a célt úgy fogalmazhatjuk meg, mint a válság megoldásához szükséges társadalmi-politikai és strukturális körülmények kialakítása és fenntartása. Ebben az összefüggésben a katonai erő nem állandó, hanem ideiglenes eszköz, amely támogatja a civil társadalom újjáépítését, amíg az nem képes önállóan, külső támogatás nélkül is megállni a saját lábán.

A katonai művelet életciklusa: a háromlépcsős keretrendszer

A hatékony polgári-katonai együttműködés nem egy statikus szabályrendszer, hanem egy olyan folyamat, amely a konfliktussal együtt változik. Ahhoz, hogy megértsük a katonai beavatkozás hatását, meg kell különböztetnünk a művelet három – időben – különböző szakaszát.

1. Előkészítés és értékelés

Még jóval azelőtt, hogy a csapatok a műveleti területre lépnének, a CIMIC szakembereknek átfogó környezeti értékelést kell végezniük. Ez a szakasz magában foglalja a kulcsfontosságú civil partnerek azonosítását, a helyi körülmények megértését, valamint a korábban említett kommunikációs csatornák kialakítását. A NATO *AJP-3.19*⁵ szerint a polgári környezet pontos feltérképezése a felkészülés során elengedhetetlen, mert ennek hiánya veszélyeztetheti az egész küldetést. Az afrikai viszonylatban ez kiemelt figyelmet kíván a törzsi erőviszonyok és a helyi erőforrás-gazdálkodás terén, hogy elkerülhető legyen a hagyományos hatalmi egyensúlyok megbontása.

⁵ AJP-3.19: *Allied Joint Publication 3.19* a NATO hivatalos doktrínája, amely a CIMIC elveit és gyakorlati alkalmazását szabályozza a szövetséges összhaderőnemű műveletek során.

2. Végrehajtás és a folyó műveletek támogatása

A tényleges katonai művelet során a CIMIC meghatározó szereplő a katonai erő és a civil környezet szereplői között. Ebben a szakaszban kiemelt figyelmet kap a pártatlanság és az átláthatóság szempontja. A katonai erőnek kiemelt figyelmet kell fordítania arra, hogy a műveletek során a lakosság alapvető szükségletei – a körülményekhez igazodva – ki legyenek elégítve. Ez alapvető feltétele annak, hogy ne keletkezessen humanitárius válság, mert az veszélybe sodorhatja a műveletet. A stabilizációs műveletekről szóló szakirodalom szerint ebben a szakaszban a katonai erő elfogadottsága igen vékony jégen járhat, így minden gesztus, minden támogatás segít ennek a helyzetnek a kezelésében. A biztonságos környezet megteremtése érdekében tett katonai erőfeszítések a legjobb eszközök ilyen esetben. (Egnell 2013).

3. A katonai erő kivonása és az átmenet szakasza

A végső és talán a legkritikusabb szakasz a csapatok kivonása a műveleti területről. Ahogy a helyzet normalizálódik, a katonai jelenlétnek csökkennie kell, hogy lehetővé tegye a helyi közigazgatás fokozatos térnyerését, a működő állam létrejöttét. Ez az átmenet gyakran a küldetés életciklusának legtörékenyebb pontja. Ha az erők kivonása túl korán megtörténik, hatalmi vákuum jöhet létre. Ha túl későn történik, a hadsereg megszálló erőként jelenhet meg, amely a korábbi eredményeket is elhalványíthatja. Sajnos számos olyan nemzetközi műveletet ismerünk, ahol a katonai erő kivonásának feltételeit nem határozták meg világosan, így azok működése kórosan hosszúvá sikerült (Ciprus, Bosznia és Hercegovina, Koszovó). (Padányi 2001)

A végső cél: a helyzet normalizálása és a kivonási stratégia

Minden katonai művelet – így annak CIMIC eleme – végső célja a helyzet normalizálása, a biztonságos környezet megteremtése és fenntartása, amelyet tervezett és szervezett kivonás követ. A normalizáció akkor valósul meg, amikor a civil környezet már nem igényel katonai beavatkozást az alapvető biztonság, igazságosság és adminisztratív funkciók folyamatos fenntartásához.

Stratégiai szempontból a kivonási művelet nem csak idővonal, hanem egy feltétel-alapú fejlődés eredménye. A kivonás azt jelzi, hogy a művelet sikeresen támogatta a biztonságos környezet megteremtését. Ahogy Roberts is megjegyezte: a CIMIC sikerének mércéje a minél hatékonyabb együttműködés, azaz a katonai erő feleslegessé válása a működő állam fenntartásában. (Roberts 2011)

Kihívások az afrikai kontinensen és a kompromisszumkeresés határai

Az afrikai kontinensen, a fentebb ismertetett három szakasz alkalmazása során, a hosszú távú cél gyakran szembe kerül a gyenge állam kihívásával. Azokban a térségekben, ahol az állam nem képes az alapvető szolgáltatások nyújtására, a katonai erő gyakran érzi úgy, hogy neki kell ezt az űrt betöltenie. Azonban a CIMIC-alapelvek azt mondják, hogy a katonai erőnek közvetítőként kell működnie, nem pedig szolgáltatóként. A

kompromisszum keresés határai itt azt jelentik, hogy a helyi kormányzáshoz tartozó szerepek átvétele nem megengedett, mivel ez veszélyezteti a kivonás ütemét.

Azt is le kell szögezni, egy régió normalizálása a Száhel-övezetben vagy Afrika Szarvában a regionális szervezetek (Afrikai Unió) nagyobb szerepvállalását igényli az átmenet során. A háromszakaszos keretrendszer itt is alkalmazható, de a harmadik szakaszban, az átmenet idején a regionális szervezetek szerepe a domináns, így elkerülhető a biztonsági vákuum. (Aning–Edu-Afful 2016)

Az Afrikai Unió és az együttműködés dilemmái

A polgári-katonai együttműködés elvei nem idegenek az afrikai kontinensen. Az Afrikai Unió elsősorban a Béke és Biztonsági Tanács (*Peace and Security Council*, PSC) révén egyre inkább intézményesítette a CIMIC-et, a békefenntartó műveletek (*Peace Support Operations*, PSO) alapvető részeként tekintve arra. Azonban ezeknek az elveknek az alkalmazása Afrikában jelenleg meglehetősen bonyolult, mivel a politikai térben ismét teret nyertek a katonai beavatkozások a Száhel és Nyugat-Afrika területén.

Az Afrikai Unió véleménye a CIMIC-ről

Az elmúlt évtizedben az AU PSC gyakran eszmét cserélt arról, hogy miként lehetne úgy alakítani a polgári-katonai együttműködést, hogy illeszkedjen az „afrikai megoldások az afrikai problémákra” paradigmához. Míg a NATO keretrendszere hangsúlyozza a katonai erő és a független polgári környezet közötti együttműködést, az AU gyakran olyan körülményekkel szembesül, ahol a katonai erő, a kormány és a civil társadalom közötti határok elmosódnak.

Az afrikai megközelítésben a CIMIC nemcsak a humanitárius koordinációról szól, hanem a biztonsági szektor reformjáról (*Security Sector Reform*, SSR) is. Ahogy az AU SSR-re vonatkozó politikai keretrendszer is kiemeli, a cél az, hogy a haderő demokratikus, civil irányítás alatt maradjon. Azonban, amikor egyszerre több katonai hatalomátvétel is történik – ahogy azt Maliban, Guineában, Burkina Fasóban és Nigerben is láthatjuk – a CIMIC közös céljait és az átláthatóságot gyakran felváltják a katonai túlélési technikák és az alkotmányos rend felfüggesztése. (Souaré 2014)

A politizáló hadsereg, mint az együttműködés akadály

A polgári-katonai együttműködés súlypontja Afrikában napjainkban áthelyeződött a katonai erő politikában betöltött szerepére. Néhány körülmény, amely ezt erősíti:

- *Az adott rezsim túlélése*: számos államban a haderő már nem elfogulatlan védelmező, hanem eszköz, amelyet a hatalom erői használnak a politikai ellenzék elnyomására. Amikor a haderőt arra használják, hogy elhallgattassák a különböző véleményeket, a CIMIC egyik elve, a pártatlanság megszűnik. Ez a bizalom és hitelesség elvesztésével jár, így a helyi lakosság minden polgári-katonai interakciót inkább megfigyelésnek tekint, és nem együttműködésnek.

- *A szolgálatok közötti rivalizálás:* a fegyveres erők különböző ágai közötti konfliktusok (pl. a reguláris hadsereg kontra az elnöki őrség vagy félkatonai csoportok) kaotikus környezetet teremtenek az együttműködés számára. Egységes katonai parancsnokság nélkül a világos és átlátható párbeszéd a civil szereplőkkel lehetetlenné válik, mivel a különböző katonai frakcióknak eltérő céljai lehetnek.
- *Gazdasági és politikai szerepek:* a hadsereg beavatkozása az állam gazdasági ügyeibe – amelyeket gyakran katonai-üzleti komplexumnak neveznek – torzítja a CIMIC közvetlen célját. Amikor a katonai vezetők jelentős érdekeltiséggel rendelkeznek a bányászatban, mezőgazdaságban vagy távközlésben, akkor motivációjuk a régióban maradásra inkább pénzügyi, mint biztonsági szempontok mentén erősödik.

A CIMIC a puccsok árnyékában

A katonai hatalomátvétel egyedi paradoxont jelent a CIMIC-műveletek számára. A puccs utáni környezetben a hadsereg válik a de facto kormányzattá. Ilyen esetekben a CIMIC két különálló entitás közötti hídból közvetlen katonai igazgatási mechanizmussá válik. Ez a szituáció komoly akadályt jelent a helyzet normalizálása és a katonai erő kivonása előtt. Ha a katonai erő meghatározó politikai és gazdasági szereplővé válik, gyakran kialakul egy határozatlan időre szóló katonai vezetésű kormányzás. Ez pedig ellehetetleníti a polgári irányításra való átmenet folyamatát. Az elemzések szerint ezekben a helyzetekben a világos és egyértelmű kommunikáció gyakran propagandaként működik, hogy ezzel igazolják a katonai hatalomátvétel szükségességét.

A továbblépés lehetősége, az alapelvek érvényesítése

Minden működési anomália ellenére a CIMIC alapvető elvei továbbra is az egyetlen működőképes keret a stabilitás eléréséhez. Az Afrikai Unió számára a fókusz továbbra is a biztonsági-fejlesztési kapcsolat helyreállításán kell, hogy maradjon. Ebben az összefüggésben a katonai erő a biztonság megteremtésének és fenntartásának eszköze, míg a civil kormányzat felel a politikai és gazdasági fejlődés kereteinek megteremtésért.

Az afrikai biztonsági környezet vallási dimenziója

Az afrikai polgári–katonai együttműködés kihívásai nemcsak funkcionálisak, hanem strukturálisak is. Ahhoz, hogy a CIMIC-elvek – mint az átláthatóság, a pártatlanság és a világos kommunikáció – megszilárduljanak, egy professzionális katonai keretrendszerre van szükség, amely jelenleg hatalmas nyomás alatt van a kontinensen.

Rendszerszintű hiányosságok a védelmi szektorban

A katonai beavatkozások nagy száma – amelyet a 30 afrikai országban 1963 és 2023 között végrehajtott 94 katonai hatalomátvétel bizonyít – mélyen gyökerező intézményi

tünet. Az alábbi tényezők jelentik a modern, CIMIC-kompatibilis erő létrehozásának elsődleges akadályait:

- *A professzionalizmus és az elszámoltathatóság eróziója:* a katonai professzionalizmus hiánya gyakran a nemzetközi humanitárius jog és a nemzeti alkotmányok figyelmen kívül hagyásában jelenik meg. A magatartási kódex hiányában a hadsereg megszűnik a nép védelmezőjeként szerepelni, és jelentős biztonsági kockázatként jelenik meg. Ezt tovább súlyosbítja az alkotmányos ellenőrzés és egyensúly hiánya, ami a büntetlenség kultúráját teremti meg, ahol az átláthatóság sem létezik abban a formában, amit mi elképzelünk.
- *A politikai-gazdasági beágyazódás:* a hadsereg aktív politikai részvétele hitelteleníti a pártatlanság elvét. Továbbá, amikor a hadsereg szerepet vállal a hazai gazdaságban, az olyan környezetet eredményez, amely megteremti a korrupció lehetőségét. Ezek a katonai-üzleti komplexumok gyakran előtérbe helyezik a gazdasági eszközök és lehetőségek védelmét a lakosság biztonságának rovására.
- *Erőforrás- és modernizációs hiány:* a modernizációhoz szükséges pénzügyi források hiánya veszélyes bizalmi szakadékot teremt a politikai és katonai vezetés között. Ha a katonáknak nincs megfelelő szintű kiképzésük, megbízható felszerelésük vagy világos alkalmazási szabályzatuk (beleértve a nemek közötti egyenlőséget), akkor hajlamosak a radikalizációra vagy a milíciákhoz való csatlakozásra. Ez a szabályozási hiátus okozza, hogy a toborzás inkább etnikai vagy törzsi hovatartozáson és nem az érdemeken múlik.

A vallási-biztonsági kapcsolat, mint egy elfeledett változó

A jelenlegi biztonsági stratégia legjelentősebb problémája az, hogy nem veszi figyelembe a hit és a hadsereg kapcsolatát, egymásra hatását. Afrikában a vallás nem csupán személyes hitrendszer, hanem a társadalmi kohézió és a politikai mozgósítás elsődleges hajtóereje.

Afrika otthont ad a világ legnagyobb keresztény és muszlim lakosságának, továbbá több, mint 100 millió ember ragaszkodik a hagyományos afrikai vallásokhoz. Ezek a hitrendszerek gyakran átfedik egymást (szinkretizmus), összetett identitásokat hozva létre, amelyek gyakran felülírják a nemzeti identitást. Sok biztonsági kezdeményezés azért vall kudarcot, mert a vallási dinamikát inkább külső tényezőként kezeli, nem pedig a művelési környezet alapvető összetevőjeként. (Fischl 2010 és 2018)

Sunzi és a vallásos ember

A Sunzitól eredeztetett kínai bölcsesség ma is igaz: „Ezért mondják, hogy aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe. Aki nem ismeri az ellenséget, ám ismeri önmagát, egyszer győz, másszor kudarcot vall. Aki sem az ellenséget, sem önmagát nem ismeri, minden csatában vereséget szenved.” (Sunzi 2018) Az afrikai kontinensen megvalósuló polgári–katonai együttműködésben a térség vallási jellemzőinek megértése több okból is elengedhetetlen:

- *Motiváció és cselekvés:* a vallási meggyőződés számos nem állami fegyveres csoport alapvető kohézióját képezi. Akár a Száhelben, akár Afrika Szarvában, a felkelések gyakran vallási narratívákat használnak legitimitásuk megszerzéséhez. Egy olyan hadsereg, amely nem érti ezeket a narratívákat, nem képes hatékonyan ellensúlyozni azokat.
- *Konfliktusmegoldás:* a közigazgatási és vallási vezetők gyakran az egyetlen szereplők, akik elegendő hitelességgel rendelkeznek ahhoz, hogy segítsék a normalizációhoz szükséges közös célok és kompromisszumok elérését.
- *Humanitárius támogatás elosztása:* több afrikai konfliktuszónában a vallási alapú szervezetek az elsődleges fő segélynyújtók. A CIMIC-nek el kell igazodnia ezekben a vallási hálózatokban, hogy biztosítsa a segélyek eljuttatását a lakossághoz anélkül, hogy azt a térítés vagy elfogultság eszközeinek tekintenék.

Összegzés: a CIMIC mint a demokratikus kormányzás és stabilitás pillére

A katonai erő alkalmazásának közvetlen célja csak akkor fordítható le a hosszú távú célok elérésére (biztonságos környezet megteremtése és fenntartása), ha a hadsereg mélyreható átalakuláson megy keresztül. Ez megköveteli, hogy túllépjenek a katonai célok és eszközök mindenhatóságán, és figyelembe vegyék a demokratikus civil irányítás és kulturális intelligencia szükségességét. A védelmi szektor szerkezeti hibáinak kezelésével és Afrika vallási sajátosságainak megértésével és elfogadásával a katonai erő végre a CIMIC harmadik szakaszát is hatékonyabbá teheti. Ez pedig a sikeres kivonás és a normalizált, biztonságos, civil vezetésű társadalom működések helyreállítása.

A polgári–katonai együttműködést nemcsak a harctéri parancsnokok eszközöként kell értelmezni, hanem a holisztikus kormányzás alapvető elemeként. Tágabb értelemben az állam fegyveres erői és civil lakossága közötti interakció minősége a demokrácia egészségének egyik mutatója. Ahhoz, hogy a stabilitás fenntartható legyen – különösen az afrikai kontinens ingatag biztonsági körülményei között – elengedhetetlen, hogy az alkotmányos kötelezettségeket és viselkedési kódexeket szigorúan betartsák. Ezeknek összhangban kell állni a nemzetközi emberi jogi és humanitárius jogokkal, biztosítva, hogy a hadsereg legitim védelmezője maradjon a demokráciának, és ne a terror vagy politikai elnyomás forrása legyen.

A helyzet normalizálásának hosszú távú célja felé való átmenet megköveteli, hogy a hadsereg folyamatosan frissítse és korszerűsítse szakmai normáit. Ez a modernizáció túlmutat az új hardverek beszerzésén; ez magában foglalja a humán kompetenciák finomítását, a korrupció megelőzésére szolgáló tisztességes kedvezmények bevezetését, valamint a nemek közötti egyenlőség és érdemalapú toborzás intézményesítését. Ezek nélkül a politikai és gazdasági területekre irányuló katonai beavatkozás kockázata továbbra is magas, amit a régióban tapasztalt katonai puccsok gyakorisága is bizonyít. (Decalo 1990)

A polgári–katonai együttműködésnek integrálnia kell a vallási–biztonsági kapcsolatot mindennapi működésébe. Azokban a társadalmakban, ahol a hit határozza meg a társadalmi prioritásokat és az egyéni motivációkat, egy kulturális vákuumban működő hadsereg kudarcra van ítélve. A kulturális tolerancia és átláthatóság elveinek betartásával,

valamint a helyi lakosság és az ellenség vallási jellemzőinek megértésével a hadsereg elősegítheti a közös célokat, amelyek szükségesek a végső kivonáshoz. Végső soron a CIMIC sikeres fejlődése biztosítja, hogy a hadsereg teljesítse kötelességét egy biztonságos környezet megteremtésében, lehetővé téve a polgári hatalom helyreállítását és a civil társadalom hosszú távú fejlődését.

Felhasznált irodalom

- African Union (2013): *Policy Framework on Security Sector Reform*. AU Press., Online: www.peaceau.org/uploads/au-policy-framework-on-security-sector-reform-ssr.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 04.)
- African Union (2024): *Dar es Salaam Declaration on the 20th Anniversary of the African Union Peace and Security Council*. Online: <https://papsrepository.africanunion.org/entities/publication/a5009378-ce82-4be5-b1f9-aae66941fd12> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 02.)
- ANING, K. – EDU-AFFUL, F. (2016): African Agency in R2P: Interventions by African Union and ECOWAS in Mali, Côte d'Ivoire, and Libya. *International Studies Review*, 18(1) 120–133. Online: <https://doi.org/10.1093/isr/viv017> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 01.)
- DECALO, S. (1990): *Coups & Army Rule in Africa: Motivations & Constraints*. New Haven: Yale University Press.
- EGNELL, R. (2009): *Complex Peace Operations and Civil-Military Relations: Winning the Peace*. Routledge. Online: <https://api.taylorfrancis.com/content/books/mono/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9780203876237&type=goolepdf> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 03.)
- FISCHL V. (2010): Az iszlám és a nyugat. *Hadtudományi Szemle*, (3), 47–53.
- FISCHL V. (2018): Islamic Civilization and its Influence on the World Today. *National Security Review*, (1), 4–17.
- NATO (2018): *AJP-3.19: Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation*. NATO Standardization Office.
- PADÁNYI J. (2001): *Polgári-katonai együttműködés a békefenntartó műveletek során*. Budapest: Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség. (Kézirat a szerzőnél.)
- ROBERTS, D. (2011): *Liberal Peacebuilding and Global Governance: Beyond the Middle Class Peace*. Routledge.
- SUNZI (2018): A hadviselés törvényei. In Tokaji Zsolt – P. Szabó Sándor (szerk.): *A kínai hadtudomány klasszikusai*. Budapest: Dialóg Campus.
- SOUARÉ, I. K. (2014): The African Union as a Norm Entrepreneur on Military Coups d'État in Africa (1952–2012): an empirical assessment. *The Journal of Modern African Studies*, 52(1), 69–94.

A vallási vezetők szerepe a békeépítésben és a konfliktuskezelésben Etiópiában – Átfogó szakirodalmi áttekintés

A tanulmány szintetizálja a vallási vezetők etiópai békeépítésben és konfliktuskezelésben betöltött szerepét vizsgáló kutatásokat, figyelembe véve a lakosság vallási összetételét: 43,5% ortodox keresztény, 33,9% muszlim, 18,5% protestáns és 2,7% egyéb hagyományos vallások követője. (Central Statistical Agency, 2007). Az országban az elmúlt időszakban felerősödtek a vallásközi feszültségek, amelyek a tigréi háborúban (2020–2022), valamint az Oromia és Amhara államokban zajló etnikai konfliktusokban csúcsosodtak ki. Ez a kontextus hangsúlyozza a vallási szereplők béketeremtő tevékenységének szükségességét. A jelen áttekintés tudományos cikkek, szakpolitikai dokumentumok és intézményi tanulmányok felhasználásával vizsgálja a történelmi hátteret, a főbb funkciókat (közvetítés, érdekképviselet és humanitárius szerepvállalás), az Etióp Vallásközi Tanács (Inter-Religious Council of Ethiopia, IRCE) és más intézményi keretek működését, az alulpolitizáltság hatásait, valamint a hatékonyságnövelő stratégiákat. Az elemzés analitikai keretét a társadalmi tőke és a konfliktustranszformáció elméleti adyják. A cikk dokumentálja a vallási vezetők aktív támogatását, erkölcsi tekintélyét és közösségi érdekképviseletét. Az „alulról építkező” (bottom-up) békeépítés gyakorlati szakemberei határozott ajánlásokat fogalmaznak meg a vallási szereplők országos békefolyamatokba történő hatékony integrálására vonatkozóan.

Kulcsszavak: vallási vezetők, békeépítés, konfliktuskezelés, vallásközi párbeszéd, társadalmi tőke

Bevezetés

Mivel a lakosság több mint 90%-a vallásosnak vallja magát, az etióp vallási élet az interakciók és konfliktusok komplex szövevénye. (Central Statistical Agency, 2007) A társadalmi és morális rend jelentős részben a vallási entitásokon keresztül valósul meg, mivel azokat általában hiteles közvetítőnek tekintik a lakosság és a szekuláris intézmények között, amelyek társadalmi megbecsültsége az országban jellemzően alacsony. Ezeket a társadalmi kohéziós problémákat a tigréi konfliktus idézte elő – amely több mint kétmillió ember kényszerű lakóhelyelhagyását és ezrek halálát okozta –, valamint az Oromia és Amhara régiókban folyamatosan fennálló etnikai feszültségek. (Wilson Center, 2025a) A vallási vezetők a békeépítés központi szereplőivé váltak, kiaknázva erkölcsi legitimitásukat és kiterjedt közösségi hálózataikat.

¹ ORCID ID: 0009-0009-2406-0730

A kutatások alátámasztják e hatás jelentőségét. Alemayehu (2018) például megállapította, hogy az Etióp Ortodox Tewahedo Egyház (*The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church*, EOTC) klerikusai aktív szerepet játszottak a helyi szintű megbékélési folyamatokban az észak-etiópiai etnikai konfliktusok közvetítése során, mivel pártatlanabbnak tartották őket, mint a köztisztviselőket. Hasonló példaként Yonas és Hassen (2021) dokumentálták, hogy Kelet-Etiópiában muszlim imámok miként enyhítették az erőforrás-alapú konfliktusokat követő feszültségeket az igazságosság és az együttérzés közös értékeire épülő vallásközi párbeszéd elősegítésével. A protestáns egyházakra vonatkozó empirikus tanulmányok rávilágítanak a békekampányok céljából végzett ifjúságszervező tevékenységükre. Bekele (2020) például bemutatta, hogy az addis-abebai evangéliumi csoportok hogyan tartottak műhelyfoglalkozásokat az erőszakmentes kommunikációról, ami javította az etnikai határokon átívelő bizalmat.

A szomszédos országokból származó összehasonlító adatok megerősítik ezeket az eredményeket. Schlee és Watson (2019) egy dél-szudáni kutatás során megállapították, hogy a vallási hálózatok általában sikeresen kötöttek tűzszünetet ott, ahol a politikai tárgyalások kudarcot vallottak; ez a jelenség Etiópiában is megfigyelhető, ahol a klerikusok humanitárius hozzáférést követeltek a konfliktusövezetekhez. (International Crisis Group, 2023) Ezenfelül De Juan (2020) megjegyezte, hogy a vallási vezetők jelenléte a közösségi hálózatokban hatékonyra teszi őket a humanitárius segítségnyújtásban, különösen a vidéki területeken, ahol az állami jelenlét gyenge. Etiópiában ugyanezt tapasztalták a tigréi háború során, ahol a politikai nézeteltérések ellenére ortodox és muszlim vezetők élelmszert és menedéket biztosítottak a lakóhelyüket elhagyni kényszerült családok számára. (UN OCHA, 2022)

Elméleti síkon ezek a hatások a társadalmi tőke és a konfliktustranszformáció elméleteihez kapcsolódnak. Putnam (2000) áthidaló (*bridging*) és összekötő (*bonding*) társadalmi tőke elmélete hasznos annak megértésében, hogy a vallási szervezetek miként képesek erősíteni a csoporton belüli bizalmat, miközben fórumot biztosítanak a csoportközi párbeszédhez. Lederach (1997) konfliktustranszformációs modellje a morális tekintélyt hordozó vezetőket eszközként értelmezi a hosszú távú béke felépítésében, amely nem csupán a rövid távú konfliktusokat, hanem a kiváltó okokat is kezeli. Az etióp esettanulmányok mindkét dimenziót tükrözik: az összekötő tőkét a válságok idején mutatkozó szolidaritás növelésében, valamint az áthidaló tőkét abban, hogy a vallási vezetők közvetítői szerepet töltenek be az etnikai és vallási törésvonalak mentén.

Összességében a szakirodalom azt tükrözi, hogy az etiópiai hitbéli vezetők nem pusztán morális iránymutatók, hanem gyakorlati megbékéltetők, humanitárius válaszadók és társadalmi gyógyítók is. Ez a 15 oldalas áttekintés összegzi ezeket a hozzájárulásokat, elméleti keretek közé ágyazva elemzi a közvetítésben, a humanitárius segélyezésben és az érdekképviselésben betöltött szerepüket. Célja, hogy gyakorlati ajánlásokat fogalmazzon meg a döntéshozók, a civil társadalom és a nemzetközi közösség számára a hitalapú békeépítő kezdeményezések támogatására, továbbá amellet érvel, hogy a vallási intézményeket befogadó békeépítő intézményként kell modellezni, ahelyett, hogy a megosztottsághoz járulnának hozzá.

Történelmi kontextus

Etiópia vallástörténete – ahogyan azt a 4. századi kereszténység és a 7. századi iszlám is bizonyítja – a békés együttélés példája is lehet. A *Szentek Városa*, Harar kiválóan szemlélteti ezt a koegzisztenciát: egy 16. századi mecset áll egy 13. századi templom mellett, amelyek mindegyike évszázadok óta szent földön épült fel. (Talk About: Law and Religion, 2023) Az együttélést hagyományosan a bennszülött lakosság őshonos vitarendezési gyakorlatai biztosították, mint például a *shimagle* (az idősek közvetítése), ahol a hitközségek nagy tiszteletben álló vezetőihez fordultak a közösségi viták békés rendezése érdekében. A kutatások azt mutatják, hogy az ilyen vallási alapú gyakorlatoknak a mai Etiópiában is komoly bázisa van: az időseket és a papságot gyakran kérik fel föld- vagy családi viták közvetítésére azokon a vidéki területeken, ahol a hivatalos állami intézmények gyengék. (Markakis, 2021)

Hailé Szelasszié császári rendszere (1930–1974) alatt az Etióp Ortodox Tewahedo Egyház hatalmas politikai befolyással bírt, morális tekintélyként és egyben az állam, valamint a társadalom közötti közvetítőként is fellépett. Bahru Zewde (2014) szerint az EOTC-nek biztosított morális tekintély megfelelő alkupozíciót teremtett ahhoz, hogy meghatározza az egységről és igazságosságról szóló közbeszéd feltételeit, bár a kritikusok megjegyzik, hogy befolyását jellemzően a császári hatalom fenntartására, semmint annak fékentartására használta. A katolikus egyház – bár létszámát tekintve kisebb – szintén fontos szerepet vívott ki magának az oktatásban és a béketeremtésben, különösen az olyan hátrányos helyzetű régiókban, mint Gambella és Tigré.

Az 1974-es marxista államcsíny és az azt követő Derg-rezsim (1974–1991) átmenetileg megszakította az egyház és az állam közötti kapcsolatot. A vallást elnyomták, mivel a rezsim a tudományos szocializmust hirdette: a templomokat bezárták, a papokat üldözték. Az elnyomás azonban paradox módon felgyorsította az ellenállást. A katolikus papság, például Abba Hagos Hayish titkos megbékélési és humanitárius szolgálatokat nyújtott a Vörös Terror, a tömeggyilkosságok és politikai elnyomás idején. (Kroc Institute, 2019) Hasonlóképpen a muszlimok is titokban mecseteket használtak a kitelepített családok menedékeként, ami a vallási szolidaritás erős ellenállását mutatta. (Abbink 2011) Az 1991-es Etióp Népi Forradalmi Demokratikus Front általi (*Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front*, EPRDF) átmenet az etnikai föderalizmusba decentralizálta a hatalmat, miközben az etnikai identitásoknak is szerepet juttatott a vallási identitásokon belül. A kutatók szerint ez mélyítette a törésvonalakat olyan régiókban, mint Oromia és Amhara, ahol a politikai dominanciáért folytatott küzdelem hajlamos volt vallási színezetet ölteni. (Abbink, 2014) Például a kelet-etiópiai muszlim–ortodox keresztény konfliktust általában mind etnikai, mind vallási paradigmában értelmezték, ami tovább bonyolította a konfliktusok feloldását. Østebø és Tronvoll (2020) munkája bemutatja, hogy ebben az időszakban nemcsak a vallásszabadság nőtt, hanem a vallási csoportok át is politizálódtak, mivel a vallási identitás összekeveredett az etnikai mozgósítással.

A pünkösti protestáns Abiy Ahmed miniszterelnök 2018-as reformjai új demokratikus teret nyitottak, ugyanakkor régóta elfojtott sérelmeket is felszínre hoztak. Bár Abiy valálasközi törekvései kezdetben reményt ébresztettek (pl. a vallási megbékélésre helyezett hangsúly, a mecsetek és templomok szimbolikus látogatása), az erőszak ezt követően

fokozódott. A tanulmányok rámutatnak, hogy az Oromia, Benishangul-Gumuz és Amhara régiókban a közösségek közötti konfliktusokat a hatalmi vákuum és a kiélezett identitáspolitika fűtötte. (Human Rights Watch, 2022) A vallási vezetők vallásközi béketanácsokkal, az erőszakot elítélő nyilvános nyilatkozatokkal és alulról szerveződő békefórumokkal válaszoltak. (Lutheran World Federation, d. n.)

A változások például odáig vezettek, hogy az Etióp Vallásközi Tanácsnak (IRCE) kellene lennie az elsődleges fórumnak, amely a vallásközi párbeszédet elősegíti, ám hatékonyságával kapcsolatban kérdések merülnek fel. Etiópia történelmi útja helyett a vallás és a politika közötti dinamikát mutatja: a vallási elit a különböző korszakokban hol az államhoz kötődő hatalmi szereplők ügynökeiként léptek fel, hol teret engedtek vagy épp elhallgattatták az ellenzéki hangokat, hol pedig maguk váltak a helyi közösségek béketeremtő szereplőivé. Ez a változatos örökség formálja a konfliktusközvetítéshez, a humanitárius munkához és a társadalmi gyógyuláshoz való mai hozzájárulásukat, hangsúlyozva a hit alapú békeépítés ígéreteit és korlátait egyaránt Etiópia viharos politikai klímájában.

Elméleti keretek

A vallási vezetők szerepének megértéséhez két elméleti perspektívát alkalmazunk:

- *Társadalmi tőke elmélet:* A vallási vezetők olyan összekötő és áthidaló ágensek, akik bizalmat építenek a közösségek között és a konfliktusokon keresztül. Vallási alapú hálózataik megkönnyítik a békét célzó kollektív cselekvést. (Putnam, 2000) Etiópiában a templomok és a mecsetek olyan gyülekezési helyekként szolgálnak, ahonnan a papság mozgósítja a közösségi erőforrásokat a viták közvetítésére.
- *Konfliktustranszformációs elmélet:* A konfliktus pusztá megoldása helyett ez a megközelítés a kapcsolatok és struktúrák megváltoztatását szorgalmazza a tartós béke elérése érdekében. (Lederach, 2003) A vallási vezető morális tekintélye révén képes a konfliktus narratíváit a bosszú helyett a megbocsátás és a megbékélés fogalmi felé terelni.

Mindkét lencse megmutatja, hogy a vallási vezetők miként használják a bizalmat és a morális tekintélyt a bonyolult etiópiai konfliktusba való beavatkozás során.

Kulcsszerepek a békeépítésben és a konfliktuskezelésben

A vallási vezetők közvetítéssel, humanitárius támogatással és érdekképviseléssel járulnak hozzá a folyamatokhoz, kitöltve az állami és szekuláris szereplők által hagyott űrt.

Közvetítés és párbeszéd elősegítése

A vallási vezetők semlegessége és morális iránymutatása alkalmassá teszi őket a hatékony közvetítésre. A Guraghe zónában az EOTC papsága a *shimagle* intézményét használja a klánok közötti viták rendezésére, a megbocsátásról szóló bibliai tanításokra hivatkozva. (Daba, 2023) Az EOTC vezetői Woldiya és Lalibela térségében polgári biztonsági folyosókról egyeztettek a tigréi háború alatt, de-eszkálálva a tigréi erők és a szövetségi csapatok közötti konfliktusokat. (Wilson Center, 2025b) A 2010-ben hét tagfelekezettel alapított

IRCE vallásközi szerepvállalást működtet a gyűlöletbeszéd ellensúlyozására; a közelmúltban Adamában tartott képzéseiken több mint 200 fiatal és regionális koordinátor vett részt. (Wilson Center, 2025a) Az Etióp Iszlám Ügyek Legfelsőbb Tanácsának imámjai a fegyveres milíciák lefegyverzését kérik, a békére vonatkozó koráni versekre hivatkozva. (Ethiopian Broadcasting Corporation, 2025) Ezek olyan konstruktív lépések, amelyek bizalmat építenek és helyi szinten csökkentik az erőszakot.

Humanitárius és pszichoszociális támogatás

A konfliktusövezetekben a vallási intézmények ott nyújtanak segítséget, ahol a civil szervezetek (Non-Governmental Organization, NGO) hozzáférése korlátozott. A tigréi konfliktus idején az EOTC mikrohiteket és alapvető ellátmányokat biztosított a gazdasági kilábalást segítő biztató jelek mellett, valamint traumatatanácsadást nyújtott a lakóhelyüket elhagyni kényszerült családoknak Sekotában. (Wilson Center, 2025c) A protestáns egyházak, mint például a Mekane Yesus Etióp Evangélikus Egyház (*Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus*, EECMY) klinikákat és iskolákat hoztak létre Oromiában, amelyek erősítik a rezilienciát. A katolikus alapítványok pszichoszociális támogatást is nyújtottak a nemi alapú erőszak túlélőinek Amhara régióban. (IRE Journals d. n.) Az IRCE koordinálja a vallási közösségek közötti segélymunkát, és a közös teherviselésen keresztül (pl. addis-abebai élelmiszerosztási akciók) az egység megteremtésére törekszik. (IRE Journals d. n.)

Érdekképviselés és morális keretezés

A vallási személyiségek a szószékről szólítanak fel az erőszak megszüntetésére és az inkluzív békefolyamatok támogatására. 2023-ban az EOTC Szent Szinódusa nyilvánosan bocsánatot kért amiatt, hogy nem tudott korábban érdemben fellépni a tigréi háborúban, és nemzeti megbékélésre szólított fel. (Geeska, 2024) Katolikus püspökök arra kérték a vezetőket, hogy lépjenek túl az etnikai diszkrimináción, és hangsúlyozták az egyetemes emberi méltóságot. (FANAMC, 2025) A muszlim tudósok a megbocsátást szorgalmazzák vallásközi platformokon, az együttérzés iszlám értékeire alapozva. (FANAMC, 2025) Az olyan képzési programok, mint amelyeket a Lutheránus Világszövetség szervezett, több mint 100 vallási vezetőt vértettek fel olyan készségekkel, amelyek segítségével teológiai kontextusban, a szeretet és az igazságosság fogalmaival beszélhetnek a békéről (Lutheran World Federation d. n.)

1. táblázat: *Szerepkategóriák*

Szerepkategória	Konkrét hozzájárulások	Példák Etiópiából
Közvetítés	Tűzszünetek megkötése, párbeszéd elősegítése	EOTC Tigrében; IRCE fórumok Hararban
Humanitárius segélyezés	Segélyosztás, pszichoszociális támogatás	Hitelek Sekotában; klinikák Oromiában
Érdekképviselés	Nyilvános elítélő nyilatkozatok, szakpolitikai befolyásolás	EOTC bocsánatkérés; gyűlöletbeszéd elleni felhívások

Forrás: a szerző szerkesztése

Kulcsszervezetek és kezdeményezések

A keresztény, iszlám és hagyományos vallási vezetőket tömörítő IRCE számos területen továbbra is a vallásközi békeépítés központja, és közösségi fórumok révén küzd a szélsőségeség ellen (IRE Journals d. n.). Addis-Abeában föld- és erőforrás-vitákban közvetített, ugyanakkor megítélését sokak szemében rontják a kormányzathoz fűződő feltételezett kapcsolatai (Daba 2023). Az EIFDDA a keresztény-muszlim kapcsolatokat építi, különösen a városi területeken (National Council of Churches, d. n.). Az EOTC – több mint 40 000 egyházközségből álló országos hálózatával – a hagyományos közvetítés vezetője, míg a protestáns felekezetek, mint az EECMY, a fiatalokat vonják be a békeoktatásba. (Lutheran World Federation, d. n.) A nemzetközi kezdeményezések, mint például az etiópiai G20 Vallásközi Fórum, lehetőséget biztosítanak a bevált gyakorlatok cseréjére. (G20 Interfaith Forum, d. n.) A United Religions Initiative (URI) helyi szintű vallásközi hálózatokat hoz létre, és a helyi vezetőket képezi a konfliktuskezelésre. (URI, 2024).

Esettanulmányok

A tigréi háború (2020–2022)

A tigréi háború, amely egyes becslések szerint mintegy 600 000 életet követelt, tovább illusztrálta a vallási vezető kettős szerepét: egyszerre békeépítő és politikai szereplő. (Wilson Center 2025b) Az Etióp Ortodox Tewahedo Egyház (EOTC) vallási vezetői részt vettek a helyi tüzszünetek közvetítésében, és az egyház történelmi arbitrációs szerepére támaszkodtak a helyi vitákban, különösen olyan városokban, mint Woldiya. A helyi egyházkormányzat a vallási intézmények politikai polarizációjának való kitettségét tükrözte; egyes püspökök nyilvánosan és hangosan a szövetségi kormány narratívájával megegyezően nyilatkoztak a háborúban, ami elidegenítette a tigréi papságot. 2022-ben a Tigréi Ortodox Egyház kikiáltotta adminisztratív függetlenségét, és ezt követően kivált az Etióp Ortodox Egyházból, ami jól mutatja, hogy egyes vallási tekintélyek és döntések hogyan járultak hozzá az önrendelkezésért folytatott küzdelemhez. (Geeska 2024) A szakadás országos szinten is tovább gyengítette az egyház egységét, és jól szemlélteti azt, amit Østebø (2021) az etnikailag megosztott társadalmakban a „vallási tekintély töredezettségének” (*Fragmentation of Religious Authority*) nevez.

A közvetítésen túl a vallási intézmények álltak a humanitárius válaszlépések középpontjában. Mivel a nemzetközi ügynökségek hozzáférése korlátozott volt, a katolikus missziók és az EOTC plébániái jelentős szerepet játszottak a segélyek célba juttatásában, különösen az olyan városokban, mint Mekelle és Közép-Tigré vidéki területein. Jelentések szerint az ortodox kolostorok menedékként szolgáltak, szállást, élelmiszert és gyógyszert biztosítva a menekülteknek, amikor az állami csatornák összeomlottak. (Wilson Center, 2025c) Az Etióp Katolikus Titkárság és a Caritas Internationalis (2023) együttműködése hangsúlyozta, hogy a vallási legitimitás lehetővé tette a papság számára, hogy átjussanak az ellenőrzőpontokon, és tárgyaljanak mind a szövetségi, mind a tigréi erővel a kiszolgáltatott lakosság elérése érdekében. Bár a muszlim vezetők kevésbé voltak láthatóak a

hivatalos tárgyalásokon, a *zakat* (adakozás) révén szolidaritási kampányokat is indítottak, készpénzt és élelmiszert biztosítva a lakóhelyüket elhagyni kényszerültek számára Amhara és Afar térségében. (Hassen–Yonas, 2022)

A kutatók azzal érvelnek, hogy ezek a válaszlépések egyszerre húzzák alá a vallási cselekvés potenciálját és korlátait a háború viszonylatában. Míg a vallási vezetők képesek voltak elősegíteni a rövid távú tűzszüneteket és a humanitárius hozzáférést, saját megosztottságuk korlátozta nemzeti közvetítői szerepüket. Ez egybecseng De Juan (2020) összehasonlító tanulmányával, miszerint a konfliktusos környezetben a vallási tekintély erősen kontextusfüggő – képes a reziliencia mozgósítására, de fogékony a politizálódásra is.

Az Oromia és Amhara konfliktusok

Shashemenében a vallási vezető nők kulcsszerepet játszottak a közösségi megbékélésben a Svédország által közvetített vallásközi párbeszédnek nyomán, amelyek hozzájárultak az etnikai-vallási erőszak csökkentéséhez. (Inclusive Peace, d. n.) Ügynöki tevékenységük (*agency*) azt demonstrálja, amit Pankhurst (2020) a „békeépítés nemi dimenziójaként” ír le, ahol a női vezetők hajlamosak olyan kapcsolati formákat kezdeményezni, amelyek a társadalmi gyógyulást helyezik a politikai alkudozás elé. Ezek a kezdeményezések nemcsak enyhítették az oromo és amhara polgárok közötti feszültséget, hanem tartós fórumokat is teremtettek a párbeszédhez, felépítve azt, amit Putnam (2000) „áthidaló társadalmi tőkének” nevez.

Az Amhara régió protestáns egyházai kiterjesztették tevékenységüket a vallási tanácsadásról az elhúzódnak etnikai konfliktus pszichológiai terheinek kezelésére. A traumatatanácsadás és a pszichoszociális támogatás révén ezek a felekezetek igyekeztek begyógyítani az erőszak mély sebeit a túlélők és a lakóhelyüket elhagyni kényszerültek körében. (IRE Journals, d. n.) Kidane (2021) kifejti, hogy a *bahir dari* hit alapú traumagyógyító programok miként javították jelentősen a közösségi bizalmat, mivel a túlélők közösségi, spirituális terekben tudták feldolgozni gyászukat. Továbbá a bibliai alapú tanácsadás integrálása a modern terápiás módszerekkel szélesítette a hozzáférést, különösen azokon a vidéki területeken, ahol nem áll rendelkezésre formális mentális egészségügyi ellátás.

Együttesen ezek a helyi kezdeményezések megmutatják a hit alapú békeépítésben rejlő potenciált a bizonytalan területek stabilizálására. Bár számuk csekély, rávilágítanak arra, hogy a vallási vezetők – különösen, ha nemzetközi támogatást élveznek – képesek közvetíteni a konfliktusokban, kezelni a pszichoszociális traumákat és elősegíteni a rezilienciát a háború sújtotta közösségekben. Ezek a megállapítások összhangban vannak Lederach (1997) konfliktustranzformációs megközelítésével, amely megerősíti, hogy a tartós béke nem csupán felülről lefelé irányuló tárgyalások eredménye, hanem a kapcsolatokat és a bizalmat ápoló, alulról építkező munka gyümölcse is.

Harari Békekonferencia

Az Etióp Vallásközi Tanács (IRCE) a 2025-ös békekonferenciáját Hararban tartotta, abban a városban, amely történelmileg a vallásközi tolerancia szimbóluma és az UNESCO

Világörökség része. A konferencia előtérbe helyezte a vallási értékek képességét a társadalmi kohézió erősítésére, különös hangsúlyt fektetve a konfliktusmegelőzés olyan módszereire, mint a fiatalok bevonása, a nők inklúziója és a vallásközi oktatás. (FANAMC, 2025) A keresztény–muszlim együttélés etiópiai történelmi gyökereinek – amelyeket Harar szent helyei és vallásközi kulturális öröksége tükröz – megidézésével a rendezvény a vallásközi párbeszédet történelmi kincsként és egyben jelenkori imperatívusként pozícionálta.

A konferenciára több mint 500 résztvevő érkezett a papság, az ifjúsági vezetők, a civil társadalom és a nemzetközi megfigyelők köréből. A plenáris ülések rávilágítottak arra a szerepre, amelyet a vallási narratívák játszhatnak a gyűlöletbeszéd és a polarizáció ellen-súlyozásában, míg a műhelyfoglalkozások elősegítették a helyi (*grassroots*) békeépítéssel kapcsolatos társaktól való tanulást (*peer-learning*). Az IRCE jelentéseivel összhangban az ifjúság bevonása kiemelt prioritás volt: a fiatal vallási vezetőket a konfliktuskezelésre oktató modulok rezonáltak a más helyszíneken (pl. Shashemene és Addis-Abeba) végzett hasonló vallásközi kezdeményezések tapasztalataira, ahol az ifjúságközpontú programok mérsékeltek a helyi erőszakot. (Inclusive Peace, d. n.)

A hasonló eseményeket vizsgáló adatok alátámasztják ezek relevanciáját. Østebø és Tronvoll (2020) például azzal érvelnek, hogy az etióp vallásközi tanácsok „áthidaló platformokként” működnek a polarizált közösségeken belüli bizalmatlanság enyhítésére, különösen a kormányzati intézmények hiányában. Hasonlóképpen, egy UNDP (2023) által készített, az orómiai vallásközi oktatási programokat vizsgáló értékelés megállapította, hogy azok a közösségek, amelyek részt vettek vallásközi tantervben, toleránsabbak és kevésbé fogékonyak voltak a szélsőséges mozgósításra. A harari konferencia ezeket a megfontolásokat hivatalos ajánlásokká formálta, amelyek kitértek a vallási iskolákban folyó békeoktatásra, vallásközi ifjúsági tanácsok alapítására, valamint a közösségi feszültségeket megfigyelő korai előrejelző rendszerek kiépítésére.

Azáltal, hogy hangsúlyozta Etiópia vallásközi örökségét, mint a békeépítés modelljét, a harari békekonferencia túllépett a koegzisztencia kulturális eseményként való pusztá megünneplésén, és működőképes modelleket kínált a kortárs konfliktusok rendezésére. Eredményei egybecsengenek Lederach (1997) konfliktustranzformációs elméletével, amely hangsúlyozza, hogy a békét a kulturális örökségre kell építeni, ugyanakkor a jelenkori kihívásokhoz is kell igazítani azt.

Etiópia és Dél-Szudán összehasonlítása – ahol a vallási vezetők segítették elő a 2018-as békemegállapodást – rávilágít az inklúzió fontosságára a nemzeti párbeszédekben. A Dél-Szudáni Egyházak Tanácsa kulcsszerepet játszott a tárgyalásokon; ez egy olyan modell, amelyet az etióp Nemzeti Párbeszéd Bizottság is követhetne a vallási szereplők integrálásával. (South Sudan Council of Churches, 2019)

Kihívások és korlátok

A politizálódás aláássa a vallási vezetők hitelességét Etiópiában. Az Etióp Ortodox Tewahedo Egyházon (EOTC) belüli megosztottság a tigréi háború során mélyült el, amikor egyes klerikusok nyíltan támogatták a kormányt, elidegenítve ezzel a tigréi közösségeket. (Wilson Center, 2025b) A vallási intézmények elleni támadások, beleértve a

2023-as oromiai színódusi összecsapásokat, ahol templomok is célponttá váltak, tovább növelték a feszültséget (Wilson Center 2025b). Ezenkívül a nemzeti folyamatokból – köztük a Nemzeti Párbeszéd Bizottságból – való kirekesztés behatárolja a vallási vezetők szerepét az átfogó békeépítésben. (Wilson Center, 2025d) Az erőforrások szűkössége szintén hátráltatja a skálázhatóságot, mivel a legtöbb vallási kezdeményezés korlátozott nemzetközi forrásokra támaszkodik. (Lutheran World Federation, d. n.) A vallási identitások átpolitizálódása, különösen etnikai alapon, további fenyegetést jelent, mivel a „vallási méltóságok hajlamosak az etnikai vonalak mentén zajló propagandára”. (African Defense Forum, 2025)

A nemi egyenlőtlenségek továbbra is jelen vannak: a női vallási vezetők gyakran alul-reprezentáltak, még akkor is, ha bizonyíték van hatékonyságukra az alulról szerveződő megbékélésben. (Inclusive Peace d. n.) Ehhez kapcsolódik az ifjúsággal való korlátozott interakció is, akik gyakran az erőszak epicentrumában vannak; mindez csökkenti a hit alapú békeépítő intervenciók hosszú távú fenntarthatóságát. (Lutheran World Federation, d. n.) A vallásközi konfliktusok sem szűntek meg, a keresztény és muszlim csoportok közötti ősi ellenségeskedés alááshatja az együttműködést, ami óvatos és érzékeny facilitációt tesz szükségessé az együttműködés és a bizalom megteremtése érdekében. (Daba, 2023)

Következtetés

Az etiópai vallási vezetők jó pozícióban vannak a béke elősegítéséhez, támaszkodva erkölcsi tekintélyükre, a beléjük vetett társadalmi bizalomra és a békés együttélés történelmi hagyományaira. A politizálódás, a nemi egyenlőtlenségek és a nemzeti folyamatokból való kirekesztés kihívásainak kezelésével szerepvállalásuk optimalizálható a hosszú távú békeépítés érdekében. Az olyan elméleti keretek, mint a társadalmi tőke és a konfliktustranszformáció rávilágítanak a kapcsolatok és struktúrák átalakításában rejlő potenciáljukra. A jövőbeli kezdeményezéseknek az olyan sikerekre kell építeniük, mint a harari békekonferencia, és tanulniuk kell a dél-szudánihoz hasonló összehasonlító példákából. Etiópia folyamatban lévő konfliktusai közepette a vallási vezetők megerősítése újjáélesztheti a tolerancia örökségét, így a hit tartós híddá válhat a béke felé. (Religion Unplugged, 2024)

9. Ajánlások

A vallási vezetők hozzájárulásának optimalizálása érdekében az érintetteknek a strukturális és funkcionális problémákat egyaránt kezelniük kell:

a. Kormányzati intézkedések:

- A vallási vezetők bevonása a politikai döntéshozatalba, valamint az átmeneti igazságszolgáltatási és Nemzeti Párbeszéd Bizottságba a morális tőkájük kiaknázása érdekében.
- Rendszeres egyeztetések kialakítása a Békeügyi Minisztériumon keresztül a hit alapú tevékenységek és a nemzeti prioritások összehangolása végett.
- A vallási helyszínek védelme az erőszaktól a békeépítés szent tereinek megőrzése céljából.

b. IRCE és a civil társadalom:

- A közvetítői képzési programok kiterjesztése, kiemelten kezelve az etióp viszonyokra szabott békemegőrzési kézikönyveket, amelyek integrálják a helyi szokásjogi gyakorlatokat.
- A nők és a fiatalok részvételének ösztönzése a vallásközi platformokon a hatókör növelése érdekében.
- Online platformok elindítása a békeoktatás céljából a távoli közösségek elérésére.

c. Nemzetközi partnerek:

- A hit alapú kezdeményezések finanszírozása, prioritást adva az USA diplomáciai modelljei által szorgalmazott többszereplős platformoknak.
- Az etnikai-vallási törésvonalakat átívelő független megbékélési bizottságok támogatása.
- A tudáscsere elősegítése olyan országokkal, mint Dél-Szudán, ahol a vallást sikeresen használták fel a nemzeti békeépítés során.

d. Kutatás és értékelés:

- Longitudinális vizsgálatok lefolytatása a 2025 utáni hitalapú intervenciók hatásainak felmérésére. (Religion Unplugged 2024)
- Mérési szabványok kidolgozása a vallási vezetők társadalmi kohézióépítésben és konfliktuscsökkenésben betöltött szerepének értékelésére.

Felhasznált irodalom

- ABBINK, J. (2011): Religion in public spaces: Emerging Muslim–Christian polemics in Ethiopia. *African Affairs*, 110(439), 253–274.
- ABBINK, J. (2014): Religious freedom and the political order: The Ethiopian ‘secular state’. *Journal of Eastern African Studies*, 8(3), 346–362.
- African Defense Forum (2025, January 28): *Religion could play important role in restoring peace to Ethiopia*. Online: <https://adf-magazine.com/2025/01/religion-could-play-important-role-in-restoring-peace-to-ethiopia/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- ALEMAYEHU, M. (2018): The role of the Ethiopian Orthodox Church in local conflict resolution. *Journal of Peacebuilding Studies*, 5(2), 45–62.
- BAHRU, Z. (2014): *A history of modern Ethiopia, 1855–1991* (2nd ed.). Athens: Ohio University Press.
- BEKELE, S. (2020): Youth engagement in peacebuilding: The role of evangelical churches in Addis Ababa. *Ethiopian Journal of Social Sciences*, 16(1), 77–98.
- Caritas Internationalis & Ethiopian Catholic Secretariat (2023): *Humanitarian access and faith-based responses in Tigray*. Online: <https://www.caritas.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Central Statistical Agency (2007): *Ethiopia demographic and health survey 2007*. Online: <https://www.csa.gov.et/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- DABA, M. (2023): Role of the Inter-religious Council of Addis Ababa in peacebuilding and conflict resolution. *Journal of Language Instruction and Foreign Language Communication*. Online: https://jliiflc.com/wp-content/uploads/2023/01/Moti-Daba_January-2023-1.pdf (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- DE JUAN, A. (2020): The role of religious actors in peacebuilding: A comparative perspective. *Journal of Peace Research*, 57(3), 345–359.

- Ethiopian Broadcasting Corporation (2025, September 4): *Ethiopian Islamic leader calls for peace*. Online: <https://www.ebc.et/english/Home/NewsDetails?NewsId=1320> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- FANAMC (2025, August 5): *Ethiopia's Inter-Religious Council calls for stronger religious engagement in peacebuilding*. Online: <https://www.fanamc.com/english/ethiopias-inter-religious-council-calls-for-stronger-religious-engagement-in-peacebuilding/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- G20 Interfaith Forum (d. n.): *Ethiopia: Interfaith engagement for peace*. Online: <https://www.g20interfaith.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Geeska (2024, December 8): *The Tigray war and the schism in the Ethiopian Orthodox Church*. Online: <https://www.geeska.com/en/tigray-war-and-schism-ethiopian-orthodox-church>
- HASSEN, A. – YONAS, T. (2022): Muslim charitable networks and displacement support in northern Ethiopia. *Horn of Africa Review*, 4(1), 112–129.
- Human Rights Watch (2022): *Ethiopia: Ethnic violence and state response in Oromia and Amhara*. Online: <https://www.hrw.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Inclusive Peace. (d. n.): *Embarking on peacebuilding: First-time facilitating women of faith in Ethiopia*. Online: <https://www.inclusivepeace.org/embarking-on-peacebuilding-first-time-facilitating-women-of-faith-in-ethiopia/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- International Crisis Group (2023): *Ethiopia's humanitarian access challenges*. Online: <https://www.crisisgroup.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- IRE Journals (d. n.): *Religious organizations in conflict resolution and culture of peace building in Ethiopia*. Online: <https://www.irejournals.com/formatedpaper/1703819.pdf> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- KIDANE, M. (2021): Faith-based trauma healing in Bahir Dar: Integrating spirituality and psychosocial support. *Ethiopian Journal of Psychology*, 12(2), 55–78.
- Kroc Institute (2019, November 12): *The role of religious leaders in building and sustaining peace in Ethiopia*. Online: <https://kroc.nd.edu/news-events/events/2019/11/12/the-role-of-the-religious-leaders-in-building-and-sustaining-peace-in-ethiopia/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- LEDERACH, J. P. (1997): *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- LEDERACH, J. P. (2003): *The little book of conflict transformation*. Brattleboro: Good Books.
- Lutheran World Federation (d. n.): *Ethiopia's new democratic space offers opportunity for peace building and reconciliation*. Online: <https://lutheranworld.org/blog/ethiopias-new-democratic-space-offers-opportunity-peace-building-and-reconciliation> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- MARKAKIS, J. (2021): *Ethnic conflict and traditional mediation in Ethiopia*. Addis Ababa: Addis Ababa University Press.
- National Council of Churches (d. n.): *Ethiopia Interfaith Forum for Development, Dialogue, and Action*. Online: <https://nccmr.org/our-members/ethiopia-interfaith-forum-for-development-dialogue-and-action-eifdda/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- ØSTEBØ, T. (2021): Fragmentation of religious authority in ethnically divided societies. *Journal of Religion in Africa*, 51(4), 389–412.
- Østebø, T. – Tronvoll, K. (2020): *Interreligious councils and political polarization in Ethiopia*. Uppsala: Nordic Africa Institute.
- PANKHURST, A. (2020): Gender dimensions of peacebuilding in Ethiopia. *Horn of Africa Social Science Review*, 3(2), 67–89.

- PUTNAM, R. D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Religion Unplugged (2024, September 18): *Faith communities vital for Ethiopia's national peace dialogue*. Online: <https://religionunplugged.com/news/2024/8/27/bridging-divides-the-vital-contribution-of-faith-communities-to-ethiopias-national-peace-dialogue> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- SCHLEE, G. – WATSON, E. (2019): Religious networks and ceasefire mediation in South Sudan. *Journal of Modern African Studies*, 57(1), 89–112.
- South Sudan Council of Churches (2019): *Role of religious leaders in South Sudan's peace process*. Online: <https://www.sscouncilofchurches.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Talk About: Law and Religion (2023, January 15): *Religion's roles in peacebuilding in Ethiopia*. Online: <https://talkabout.iclrs.org/2023/01/15/religions-roles-in-peacebuilding-in-ethiopia-religion-and-interfaith-engagement-in-times-of-conflict-and-disaster%E2%82%AC%81/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- UN OCHA (2022): *Ethiopia humanitarian response update*. Online: <https://www.unocha.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- United Religions Initiative (2024): *Grassroots interfaith peacebuilding in Ethiopia*. Online: <https://www.uri.org/> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Wilson Center (2025a, April 2): *Strengthening the peacebuilding role of religious institutions in Ethiopia*. Online: <https://www.wilsoncenter.org/publication/strengthening-peacebuilding-role-religious-institutions-ethiopia> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Wilson Center (2025b, April 2): *Religious institutions, conflict, and peacebuilding in Ethiopia*. Online: <https://www.wilsoncenter.org/publication/religious-institutions-conflict-and-peacebuilding-ethiopia> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Wilson Center (2025c, April 2): *Strengthening the peacebuilding role of religious institutions in Ethiopia (GBV edition)*. Online: <https://gbv.wilsoncenter.org/publication/strengthening-peacebuilding-role-religious-institutions-ethiopia> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Wilson Center (2025d, April 2): *Religious institutions and national dialogue in Ethiopia*. Online: <https://www.wilsoncenter.org/publication/religious-institutions-and-national-dialogue-ethiopia> (A letöltés dátuma 2026. 03. 21.)
- Yonas, T. – Hassen, A. (2021): Interfaith dialogue and resource-based conflict mitigation in Eastern Ethiopia. *Journal of Peace and Security Studies*, 9(1), 101–123.

Béke, igazságosság és prófétai küldetés: a Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása Afrikában

A tanulmány a Katolikus Egyház afrikai társadalmi szerepvállalását vizsgálja, különös tekintettel a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítására. Kiindulópontja, hogy Afrika vallásilag mélyen átítított társadalmi struktúrái ellenére továbbra is súlyos konfliktusok, korrupció és igazságtalanság terhelik a kontinens életét. A szerző bemutatja, hogy az Egyház küldetésének lényegi része a kiengesztelődés, az igazságosság és a béke szolgálata, amelyet XVI. Benedek pápa is hangsúlyoz: „Afrika elkötelezettsége az Úr Jézus Krisztus iránt olyan drága kincs...”.

A tanulmány részletesen elemzi az afrikai kontextus strukturális kihívásait – a mesterséges határokból eredő konfliktusokat, a rossz kormányzást és a társadalmi marginalizációt –, amelyek szükségessé teszik az Egyház prófétai fellépését. Kiemelt figyelmet kap Kamerun esete, ahol az Egyház kettős szerepben jelenik meg: egyszerre kritikus társadalmi hang és a politikai közösség elismert partnere. A szerző bemutatja Jean-Marc Ela „fa alatti teológiáját”, amely szerint az evangéliumnak az „üres magtár” valóságára kell válaszolnia, valamint Christian Tumi bíboros intézményes prófétai teológiáját.

A tanulmány végkövetkeztetése szerint az Egyház békéért és igazságosságért végzett munkája nem választható el evangelizációs küldetésétől, hanem annak szerves, teológiailag megalapozott dimenziója.

Kulcsszavak: Katolikus Egyház társadalmi tanítása; béke és igazságosság Afrikában; kameruni politikai teológia; prófétai küldetés és egyházi szerepvállalás

Bevezetés

Az afrikai társadalmak bármely megfigyelése egyetlen alapvető igazságot tár fel: a vallás az afrikai társadalom szerves része. A politikai és társadalmi–gazdasági tevékenységeket ezért gyakran vallási kifejezések és rituálék jellemzik. Annak ellenére azonban, hogy az afrikaiak mélyen vallásosak, ugyanúgy szenvednek a háborútól, a szegénységtől, a korrupciótól és a társadalmi igazságtalanságtól, mint a világ más részein élők. Ez felveti a kérdést, hogy a vallás játszik-e szerepet az afrikai társadalmak alakításában, és valóban játszhat-e döntő szerepet abban, hogy megszabadítsa őket ezektől a bajoktól. (Agbiji & Swart, 2015) A Katolikus Egyház – amelynek örömhíre végső soron a *salus animarum*-ra (*Codex Iuris Canonici*, 1983: 1752. kánon) (a lelkek üdvösségére) irányul, helyesen értelmezve mint „az egész ember” üdvössége, hiszen „Isten dicsősége az élő ember”, (Irenaeus of Lyons, *Adversus haereses*, IV.20.7) és amely az államokkal, a civil társadalmakkal és más hitközségekkel együtt alapvetően elkötelezett a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítása és védelme iránt – aktívan részt vesz az afrikai társadalmak tartós béke és társadalmi

¹ ORCID ID: 0009-0007-0140-1286

igazságosság felé történő alakításának missziójában. Ebben az összefüggésben XVI. Benedek pápa *Africa Munus* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításának nyitó szavai rávilágítanak az Egyház béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségének fontosságára: „Afrika elkötelezettsége az Úr Jézus Krisztus iránt olyan drága kincs, amelyet a harmadik évezred kezdetén e szeretett kontinens és a szomszédos szigetek püspökeire, papjaira, állandó diakónusaira, megszentelt személyeire, katekétáira és világi hívőire bízok. E misszió révén Afrika eljut oda, hogy mélyebben felfedezze keresztény hivatását; felhívást kap arra, hogy Jézus nevében megélje a személyek és közösségek közötti kiengesztelődést, és előmozdítsa a békét és az igazságosságot az igazságban mindenki számára”. (Benedict XVI, 2011: 1. §)

Az Afrikát sújtó különféle válságok közepette a remény útjait valóban a vallási, társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és tudományos közösségek közötti párbeszéd előmozdításával lehetne megtalálni. (Benedict XVI, 2011: 11. §) Erre építve az Egyház mint intézmény jelentősen hozzájárult a békéhez és a társadalmi igazságossághoz a különböző afrikai országokban. A nemzetközi intézmények, a civil szervezetek, valamint a civil társadalom egyes szereplői hitelességvesztésének jelenlegi kontextusában a Katolikus Egyháztól – amelyet Afrikában széles körben elismernek jelentős erkölcsi tekintélye miatt – még nagyobb elkötelezettséget várnak a béke és a társadalmi igazságosság iránt. Valóban, a fejlődéshez és a fenntarthatósághoz szükséges többi kulcstényező mellett az igazságosság és a béke alapvető feltétele egy virágzó társadalom elérésének. Az afrikai kontextusban a Katolikus Egyház lerakhatná a tartós béke és a társadalmi igazságosság alapjait, mivel az egyházi közösség eleve részt vesz a társadalmi igazságosságért és a felszabadulásért folytatott küzdelemben. (Opoku, Addai-Mensah–Manu, 2020) Ez a tanulmány ezt a kérdést három szakaszban vizsgálja. *Először* az Egyház béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségének fontosságát hangsúlyozza tanításaiban. *Másodszer*, rávilágít az afrikai kontextus bizonyos realitásaira, amelyek indokolják, vagy inkább megkövetelik az Egyház részéről a béke és a társadalmi igazságosság iránti erőteljesebb elkötelezettséget. *Harmadszer*, elemzést nyújt egy konkrét kontextusról – Kamerunról –, és javaslatokat tesz a béke és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettség elmélyítésére és megújítására.

A béke és a társadalmi igazságosság helye és relevanciája az Egyház missziójában

A közelmúlt történelme azt mutatja, hogy Péter utódai nagy elkötelezettséget mutattak a béke és a társadalmi igazságosság iránt. Ferenc pápa pontifikátusának egyik sarokkövévé tette a béke és a társadalmi igazságosság Egyház általi aktív előmozdítását. Személyesen is bekapcsolódott ebbe a misszióba, az egész Egyházat hozzájárulásra buzdítva. (Flamini, 2014; Massaro, 2022) XIV. Leó pápa folytatja ezt a gondolatmenetet *A remény új térképeinek megrajzolása (Drawing New Maps of Hope)* című apostoli levelében, tanítva, hogy az oktatás központi feladata a társadalmi igazságosság és a béke előmozdítása (Leo XIV, 2025) azáltal, hogy segíti az egyházi és civil döntéshozókat a jogalkotási folyamatokban és a békével kapcsolatos cselekményekben. (Ujházi, 2026: 1) Többek között azt tanítja, hogy „a katolikus egyetemek és iskolák olyan helyek, ahol a kérdéseket nem hallgatják

el, és a kételyt nem száműzik, hanem kísérik [...] Az oktatás értékét nem csupán a hatékonyság tengelyén méri: a méltóság, az igazságosság és a közjó szolgálatára való képesség szerint méri. Ennek az integrális antropológiai vízióknak kell maradnia a katolikus pedagógia sarokkövének”. (Leo XIV, 2025: 3.1 §–4.2 §)

Az Egyház alapvető missziója

Az Egyház elkötelezettsége a béke és a társadalmi igazságosság iránt nem új keletű; mondhatni, a DNS-ébe van kódolva. Krisztus példájához és az evangélium igazságának hirdetéséhez hűen az Egyház mindig is előmozdította és védelmezte a békét és a társadalmi igazságosságot. Ezek a kérdések kiemelt helyet foglalnak el az Egyház társadalmi tanításában. Megfigyelhetjük például, hogy az *Africa Munus* alcíme: „A kiengesztelődés, az igazságosság és a béke szolgálatában”, ami azt jelzi, hogy az Egyház feladata Afrikában ezen értékek előmozdítása. Ezek a szavak természetesen ugyanúgy érvényesek bármely más részegyházra vagy részegyházak csoportjaira. Valóban, „Jézust, mint »a test és a lélek orvosát«, az Atya azért küldte, hogy örömhírt vigyen a szegényeknek és meggyógyítsa a megtört szívűeket (vö. Lk 4,18; Iz 61,1). Később, amikor elküldi tanítványait a világba, olyan küldetést ad nekik, amelyben a betegek gyógyítása kéz a kézben jár az evangélium hirdetésével: »Menjetek, és hirdessétek: Elközelgett a mennyek országa! Gyógyítsatok meg betegeket, támasszatok fel halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, űzzetek ki ördögöket« (Mt 10,7-8; vö. Mk 6,13; 16,18)”. (John Paul II, 1995: 47. §)

A béke és a társadalmi igazságosság az Egyház küldetésének is szerves részét képezi. Teológiai alapmandátumot jelentenek Isten földi országának megnyilvánulására, nem pusztán társadalmi aktivizmust vagy eseti fellépést. A Szentírásban gyökerező és a hagyomány által formált misszió előmozdítja az emberi méltóságot, támogatja a kirekesztetteket, és ápolja a kiengesztelődést és az erőszakmentességet. Ugyanis „az Egyház egységéért mondott ünnepélyes imájában Krisztus, a mi Urunk nem azt kérte Atyjától, hogy vonja ki tanítványait a világból: »Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól«. Senki se képzelje tehát, hogy a világban való aktív élet összeegyeztethetetlen a lelki tökéletességgel. A kettőt nagyon is jól össze lehet egyeztetni”. (John XXIII, 1961: 255. §) Ebben az összefüggésben az igazságosságért való fellépés és a világ átalakításában való részvétel egyértelműen az evangélium hirdetésének részét képezi. Ez elengedhetetlen az Egyház küldetéséhez. Hacsak a szeretet, az igazságosság és a béke üzenete nem áll a prédikációk középpontjában, és nem válik hatékonyá konkrét egyházi tettek révén, az Egyháznak sokkal nehezebb lesz hitelességet szereznie a modern világ emberei előtt. Bár nem felelős közvetlenül a világban uralkodó igazságosságért, különleges felelőssége, hogy tanúságot tegyen a szeretet és az igazságosság szükségességéről intézményein és ami fontos, minden megkeresztelt emberen keresztül.² (John XXIII, 1961: 256. §; Vatican Council II, 1966: 30. §, 40. §)

² E tekintetben XXIII. János pápa ajánlása és felhívása nagy jelentőséggel bír: „Az egyház ma óriási feladat előtt áll: emberivé és kereszténnyé kell tennie ezt a mi modern civilizációnkat. E civilizáció folyamatos fejlődése, sőt pusztta fennmaradása is megköveteli és megköveteli, hogy az Egyház kivegye részét a világban. Ezért tart igényt a világiak együttműködésére...” Lásd még: II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (*Acta Apostolicae Sedis* 58, 1966), 1025–1115, 30, 40.

Kapcsolat a politikai és polgári hatóságokkal

Az Egyház vezető szerepét kétféleképpen értelmezik: *ad intra*, magán az Egyházon belül; és *ad extra*, a civil társadalmon belül, az államokkal, intézményekkel, hívőkkel és nem hívőkkel egyaránt. Az Egyház *ad extra* vezetői szerepében foglalkozik a béke és a társadalmi igazságosság kérdéseivel. Küldetésében és vezető szerepében az Egyház a saját és a civil társadalom életének minden aspektusát figyelembe veszi, nem csak egyeseket. Bár nem minden aspektus egyformán releváns, az egyházi és közösségi élet egyetlen aspektusa sem esik kívül az Egyház szolgálatának és lelkipásztori gondoskodásának érdeklődési körén. (Nke Ongono, 2025) Ennek fényében és prófétai küldetésével összhangban folyamatosan kiáll az igazságosság, a jó kormányzás és a marginalizált csoportok jogai mellett. Felszólal az erőszak és az emberi jogi visszaélések ellen, és felelősségre vonja a kormányokat tetteikért. A hangtalanok hangja, félelmet nem ismerve ítéli el a társadalmi igazságtalanság minden formáját, ahogyan a bibliai próféták tették. Az Egyház azt a küldetést kapta Krisztustól, hogy hirdesse az evangéliumot, amely magában foglalja a bűntől és a rossz minden formájától való elfordulás parancsát. Ez következképpen magában hordozza az igazságosságra való felhívást. Emiatt az Egyháznak joga és kötelessége hirdetni az igazságosságot, elítélve az igazságtalanság eseteit és a bűn társadalmi struktúráit, egy alapvetően más küldetést betöltve, mint a politikai, polgári és hagyományos hatóságok.³ (*Catechism of the Catholic Church*, 2420. §)

Az Egyház társadalmi tanításának nem célja, hogy hatalmat gyakoroljon az állam felett, sem az, hogy helyettesítse az államot. Nem is kísérlet arra, hogy a hitnek megfelelő gondolkodás- és viselkedésmódokat ráerőltesse azokra, akik nem osztják a hitet. Célja egyszerűen az, hogy segítsen megtisztítani az értelmet, és hozzájáruljon az igazságosság felismeréséhez és megvalósításához itt és most, a *salus animarum* alapvető missziójával összhangban. Valójában „az Egyház nem veheti és nem is szabad, hogy magára vegye a politikai küzdelmet a lehető legigazságosabb társadalom létrehozásáért. Nem helyettesítheti az államot. Ugyanakkor nem is maradhat a pálya szélén az igazságosságért folytatott küzdelemben. Racionális érvekkel kell kivennie a részét, és újra fel kell ébresztenie azt a szellemi energiát, amely nélkül az áldozatot mindig követelő igazságosság nem érvényesülhet és nem virágozhat. Az igazságos társadalomnak a politika, nem pedig az Egyház vívmányának kell lennie. Mégis, az igazságosság előmozdítása azáltal, hogy az elmét és az akaratot nyitottá teszi a közjó követelményei iránt, olyan dolog, amely mélyen érinti az Egyházat”. (Benedict XVI, 2005: 28. §) Nem lehet azonban jogosan követelni, hogy a vallást teljesen kizárják a társadalmi és közéletből, azaz hogy ne legyen befolyása, és ne legyen joga véleményt nyilvánítani a társadalmat érintő eseményekről. (Francis, 2013: 183. §)

³ „Az Egyház a gazdasági és társadalmi kérdésekről erkölcsi ítéletet alkot, amikor a személy alapvető jogai vagy a lelkek üdvössége ezt megköveteli.» Az erkölcsi rendben a politikai hatóságokétól eltérő küldetést hordoz...” A *Katolikus Egyház Katekizmus*a, 2420.

Az Egyház béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségének tartalma

Az Egyház társadalmi tanítása szerint az igazságosság egy olyan érték, amely a megfelelő sarkalatos erkölcsi erény gyakorlását kíséri. Igazságosság nélkül nem lehet igényt tartani az igazi békére. Legklasszikusabb megfogalmazásában az igazságosság az az állandó és szilárd akarat, hogy megadjuk Istennek és a felebarátnak azt, ami nekik jár. Ez az akarat olyan viselkedésekben nyilvánul meg, amelyek a többiek személyként való elismerésén alapulnak. (*Compendium of the Social Doctrine of the Church*, 2004: 201. §) Ily módon megköveteli az igazságosság hagyományos formáinak – a csere igazságosság, az osztó igazságosság és a törvényes igazságosság – tiszteletben tartását. Ezek a társadalmi, politikai és gazdasági szempontokat, és mindenekelőtt a problémák és megoldásaik strukturális dimenzióját érintik. A mai kontextusban az igazságosság különösen fontos, mivel az egyéni értékeket, a méltóságot és a jogokat fenyegeti a kapzsiság, valamint a hasznosság és a tulajdonlás előtérbe helyezése. (*Compendium of the Social Doctrine of the Church*, 2004: 202. §)

Az Egyház társadalmi tanítása által kifejtett igazságosság-vízió a szolidaritásra és a szeretetre épül. Az Egyház számára „a szolidaritás [...] a béke kitüntetett útja. Ha a béke az igazságosság gyümölcse... A béke célját valójában minden bizonnyal a társadalmi és nemzetközi igazságosság megvalósításával fogjuk elérni, de egyben azoknak az erényeknek a gyakorlásával is, amelyek kedveznek az együttlétnek, és amelyek megtanítanak minket egységben élni, egységben építkezni, adni és kapni, egy új társadalmat és egy jobb világot építeni”. (*Compendium of the Social Doctrine of the Church*, 2004: 203. §)

Az Egyház társadalmi tanítását pápai, zsinati és püspöki dokumentumok foglalják írásba. A kulcsfontosságú témák közé tartozik az emberi személy élete és méltósága; a családra, a közösségre és a részvételre való meghívás; az emberi személy jogai és kötelességei; a szegények és kiszolgáltatottak melletti döntés; a munka méltósága és a munkások jogai; a szolidaritás; és a teremtett világ védelme. (United States Conference of Catholic Bishops, d. n.) A béke és a társadalmi igazságosság iránti minden elkötelezettségnek ezekre a sarkalatos alapokra kell épülnie, amelyek egyszerre jelentenek kiindulópontot és célt.

A béke és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettség értéke alapvető fontosságú az Egyház küldetésében, de mint minden általános vagy alapvető opció esetében, ezt a különböző földrajzi területeken, ahol az Egyház jelen van, a *locorum temporumque* kánonjogi elvét követve, azaz a helyi és időbeli körülményeknek megfelelően kell megvalósítani. Mivel el akarjuk kerülni, hogy túlságosan általánosak és valószínűleg felületesek maradjunk megközelítésünkben, és konkrét afrikai kontextusra kívánjuk konkretizálni mondandóinkat, a következőkben megvizsgálunk néhány konkrét okot, amiért az Egyház elkötelezi magát a béke és a társadalmi igazságosság mellett Afrikában.

Az afrikai kontextus

A konfliktusok, társadalmi megrázkódtatások és igazságtalan helyzetek gyakorisága

A világ többi részéhez hasonlóan Afrika is megtapasztalta és ma is tapasztalja a szomszédos országok közötti és a nemzeti határokon belüli konfliktusokat, polgárháborúk formájában, amelyek gyakran törzsi dimenzióval is rendelkeznek. Ezek a konfliktusok végső soron az igazságtalanság következményei. A kontinens nemzeti és regionális határainak többsége mesterséges, amelyeket a nyugati gyarmatosító hatalmak határoztak meg. Ezek a határok gyakran okoznak feszültséget a szomszédos országok, törzsek és közösségek között. A rossz kormányzás, az erőforrások egyenlőtlen elosztása és a közjó iránti elkötelezettség hiánya az erőforrásokért folytatott küzdelmekhez vezet, amelyeket gyakran súlyosbít az endogén és exogén hatalmak nyomása. Ezek a küzdelmek és társadalmi konfliktusok gyakran életveszélyessé válnak, fegyveres konfliktushoz és kiterjedt emberi szenvedéshez, társadalmi instabilitáshoz és bizonytalansághoz vezetnek. (Ujomu, 2002)

A kontinens különböző részein a társadalmi igazságtalanság és az erőforrásokkal való rossz gazdálkodás a több éves korrumpt polgári uralom vagy katonai diktatúra, valamint a nem hatékony állami intézmények és kormányzati szervek eredménye. Bizonyos társadalmi csoportok belső marginalizálódása gyakran a társadalmi rendszeren belüli politikai, demokratikus és humán fejlettség hiányosságainak vagy elégtelenségeinek az eredménye. Az államok gyakran központi szerepet játszanak ebben a marginalizációs folyamatban, mivel egyszerűen nem mindig képviselik vagy válaszolnak a lakosság minden rétegének igényeire, és érdekeik és aggodalmaik sem mindig esnek egybe az általuk kormányzott emberekével. (Ujomu, 2002: 200) Valójában előfordulnak konfliktusok olyan etnikai csoportok között, amelyek közös vallási, nyelvi, ősi és kulturális vonásokkal rendelkeznek – azaz olyan csoportok között, amelyek identitásuk alapjait osztják meg –, amikor nézeteltérés támad afelől, hogy ki irányítja a kormányt, az erőforrásokat vagy a területet. (Ujomu, 2002: 213) Ezeknek a konfliktusoknak a gyakorisága – még a közös történelemmel és kulturális örökséggel rendelkező csoportok között is – ha nem is közvetlenül, de mélyebb elkötelezettséget követel az olyan intézményektől, mint az Egyház. Ezek az intézmények hatékonyabban mozdíthatnák elő a békét és a társadalmi igazságosságot, és közvetítőként léphetnének fel konfliktusok vagy visszaélések esetén.

Afrika vallási tájképe és antropológiai háttere

A világ legtöbb országának nincs szigorúan homogén vallási tájképe vagy egyedi antropológiai háttere. Afrika sem kivétel; északon azonban a Maghreb régió szinte kizárólag muszlim, kevés nem muszlim kisebbséggel. Vallásuktól függetlenül azonban a legtöbb afrikai következetes vallási gyakorlatot folytat, ami elvezet a gyakori állításhoz, hogy az afrikaiak alapvetően vallásosak. Hogy ezt az állítást elfogultsággal vagy anélkül teszik-e, az teljesen más kérdés. Az az állítás, miszerint az afrikaiak „alapvetően” vagy akár „hírhedten” vallásosak, (Mbiti, 1969) gyakran idézett megfigyelés a hit átható természetéről az egész kontinensen, bár ez vitatható lehet. Mindazonáltal ez az állítás arra utal, hogy

sok afrikai számára a vallás nem csupán hiedelmek összessége, hanem a mindennapi élet szerves része. Ez teszi a vallást a kulturális identitás, az örökség és a hagyomány fontos elemévé, amely generációkon át öröklődik, nem pedig csupán egy formális doktrína. Ez rávilágít a spiritualitás átható természetére az afrikai kultúrákban. Egy ilyen társadalmi–kulturális kontextusban a vallás kiemelkedő szerepet játszik az egyének életében, legyen szó az afrikai hagyományos vallásról, az iszlámról vagy valamelyik keresztény felekezetről. Ezért csak természetes, hogy a vallási intézményektől vagy felekezetektől elvárják, hogy befolyásolják a társadalmi életet érintő kérdéseket. Ez az antropológiai háttér teremti meg az alapját a Katolikus Egyház afrikai béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségének. Bár fogunk tenni néhány konkrét utalást a kameruni kontextusra, ez a háttérin-formáció tágabb afrikai keretbe helyezi a vitát.

A Katolikus Egyház társadalmi elismertsége

Ahogy korábban említettük, a vallás az afrikai társadalom szerves része. A közélet döntő aspektusaként elvárják, hogy a vallás hozzájáruljon a nemzetek erkölcsi, társadalmi–politikai és gazdasági átalakulásához. (Agbiji–Swart, 2015) Bár a Katolikus Egyház a legtöbb afrikai országban nem képviseli a lakosság többségét, a katolikusok – más keresztény közösségek és vallások hívőivel, valamint a nem hívőkkel együtt – jelentős súlyt adnak a Katolikus Egyház nagyra becsült vezetői hangjának. Általánosságban az Egyháztól azt várják, hogy határozottan állást foglaljon olyan társadalmi kérdésekben, mint a béke és az igazságosság. Következésképpen a püspöki konferenciák vagy az egyes püspökök konkrét fellépésének hiányát gyakran nem tolerálja és keményen bírálja a közvélemény. Legjobb esetben is gyávaságnak tekintik; legrosszabb esetben bűnrészességnek. Mint jelentős erkölcsi hang, a Katolikus Egyház létfontosságú szerepet játszik a béke, a párbeszéd és a kiengesztelődés előmozdításában. Ez magában foglalja a muszlim vezetőkkel és más vallási csoportokkal folytatott vallásközi párbeszédet a szélsőséges narratívák ellensúlyozása, valamint a megértés és a tisztelet előmozdítása érdekében. Tekintettel a kontinens sokszínű vallási tájképre, a békés együttélés ösztönzése és megszilárdítása elengedhetetlen. (Nke Ongono, 2026)

Az 1990-es évek demokratikus berendezkedéséről szóló vitái során egyes afrikai országokban a vallási vezetők nemzeti konferenciákat szerveztek, és olyan fórumokat hoztak létre, ahol a politikusok és a polgárok tárgyalhattak a változásokról, és áttérhettek az egypártrendszerrel a többpárti demokráciára. Azokban az országokban, ahol ilyen konferenciákra sor került, a résztvevők ötleteket kaptak a politikai és teológiai aktivizmus új formáihoz, amelyeken keresztül a vallási vezetők bátran és újszerű módon vettek részt a közszférában. (Bongmba, 2016: 284) A legtöbb esetben a katolikus püspökök püspöki konferenciái kezdeményezték, vagy kaptak felhatalmazást e viták lefolytatására, ami arra a társadalmi elismertségre és bizalomra utal, amellyel a polgárok, legyenek hívők vagy sem, viseltetnek a Katolikus Egyház iránt. Az Egyház kameruni béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségét három lépésben tárgyaljuk.

A kameruni kontextus

A Katolikus Egyház kameruni béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségét három kulcsfontosságú területen keresztül vizsgáljuk: intellektuális és teológiai alapjai; a politikai arénában végzett tevékenységének elemzése; valamint a béke és a társadalmi igazságosság kiépítésére tett erőfeszítései egy rendkívül plurális társadalomban. Más szóval, az Egyház közéleti vagy prófétai szerepe Kamerunban – ami a béke és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségét illeti – legfontosabb teológusainak eszmetörténetében és a közéleti és politikai szférában történt gyakorlati beavatkozásainak elemzésében gyökerezik.

Intellektuális és teológiai alapok

A kameruni Egyház erőteljes politikai hangja nem eseti vagy érzelmi válasz a politikai és társadalmi eseményekre. Sokkal inkább egy formális teológiai gyakorlat, amely két különböző, de mára szintetizált hagyományban gyökerezik: az Egyház egyetemes Tanítóhivatalában és prófétai teológusainak egyedi munkásságában.

Az Egyház kameruni beavatkozásai olyan tudományos munkákon alapulnak, mint például a 2011-es *La réception de la doctrine sociale de l'Église au Cameroun de 1955 à 2000* (Az Egyház társadalmi tanításának recepciója Kamerunban 1955 és 2000 között) című disszertáció, (Tchouabou, 2011) amely azt vizsgálja, hogyan fogadták és alkalmazták ezt a tanítást a kameruni kontextusban. Ez fontos tanítóhivatali és történelmi keretet biztosít, tekintélyt kölcsönözve a püspöki nyilatkozatoknak, amelyek túllépnek a helyi politikán. Ahelyett, hogy kritikáikat és javaslatukat személyes véleményként fogalmaznák meg, a püspökök olyan egyetemes elveket alkalmaznak (vagy legalábbis kellene alkalmazniuk), mint a közjó, a szubszidiaritás és az emberi személy méltósága Kamerun konkrét valóságára. Az Egyház társadalmi tanítása lényegében olyan állandó elveken alapuló tanítás, amely referenciapontokat nyújt a térben és időben változó területeken. Ezért figyelembe kell venni recepciójának feltételeit is. Ez képezi az Egyház társadalmi tanításának a béke és a társadalmi igazságosság kérdéseire vonatkozó recepciójának formális alapját a kameruni kontextusban. Ezt teológiailag számos kameruni tudós és lelképásztor dolgozta ki. Közülük kettőt emelünk ki, mint a kameruni prófétai teológia képviselőit.

Az Egyház társadalmi tanításának sajátosan kameruni értelmezése két kiemelkedő, bár nagyon különböző 20. századi alak munkásságán keresztül alakult ki. A Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia jelenlegi szellemi, társadalmi és politikai álláspontját nagyrészt Jean-Marc Ela és Christian Tumi bíboros munkássága alakította ki.

Jean-Marc Ela (1936–2008): A „lentől jövő próféta”

Jean-Marc Ela, szociológus, teológus és pap dolgozta ki a híres „fa alatti teológia” (*theology under the tree*) megközelítést. Az övé egy „alulról építkező” kritika volt, amely Észak-Kamerun falvaiban született. Kiemelkedő kameruni teológusként úttörő szerepet játszott a felszabadítási teológia afrikai formájában. A szegénység megélt tapasztalatán alapuló teológiája a nyugati, akadémiai teológiától egy praxisközpontú megközelítés felé való elmozdulást sürgeti, amely foglalkozik az afrikai politikai, gazdasági és társadalmi elnyomással.

Az *Árnyékkadó fa alatti teológiája (Shade-Tree Theology)* révén hangsúlyozta, hogy a teológiát az egyszerű emberek között kell művelni a falusi környezetben, nem pedig kizárólag az akadémiai szférában. Ez a megközelítés arra ösztönöz, hogy az evangéliumot a mindennapi küzdelmek fényében értelmezzük. Kemény szociológiai és teológiai kritikával illeti a testetlen hitet, elítélve azt az egyházat, amely „a mindennapok felett lebeg”, és amely „tisztán vallási tevékenységekre redukálódik”. Hangsúlyozta, hogy az evangéliumnak foglalkoznia kell az „üres magtárral” és a korrupt politikai és gazdasági rendszerek által termelt „nyomoriparral”.

Így Jean-Marc Ela a felszabadítási teológia egy afrikai változatát hirdette és védte. (Heijke, 2000) Befolyásos, *Az afrikai kiáltás (African Cry)* című művében amellet érvel, hogy a kereszténységnek Afrikában a felszabadítás erejének kell lennie a szegénység, a politikai igazságtalanság és a gazdasági függőség ellen. Művét a szubszaharai Afrika felszabadítási teológiájának „legmegbízhatóbb illusztrációjaként” írták le. (Jean-Marc Ela, d. n.) Műveit széles körben idézik a szubszaharai afrikai keresztény teológia példájaként, mivel a kontextualizációra és a teológia közösségközpontú megközelítésére összpontosítanak. Ebben a szellemben intellektuális kritikát fogalmazott meg az Egyházzal szemben, megkérdőjelezve az „importált” nyugati modellt, és azzal érvelve, hogy az gyakran figyelmen kívül hagyja az afrikaiak szenvedését, mintegy „idegenként” működve a valóságukban. A kereszténység olyan újraértelmezését szorgalmazta, amely képessé teszi a helyi közösségeket az önrendelkezésre, támogatva egy olyan „benszülött” hitet, amely helyreállítja az emberi méltóságot. Teológiai gondolkodása egy kontextuális praxist követel meg, ahol az igaz hit magában foglalja a „bepiszkolódást” a szegénység valóságával, és a keresztény hagyományok olyan formákká való átalakítását, amelyek rezonálnak az afrikai kultúrákkal és egzisztenciális küzdelmekkel. Teológiai reflexióit valóban ebben a kontextusban alakította ki, és azon a tapasztalatán alapulnak, hogy a társadalom peremén élőkkel élt együtt. Teológusként és szociológusként egyaránt „alkalmazta szociológiai meglátásait a teológiájában, azzal érvelve, hogy a kereszténységnek Afrikában helyi szinten kell megnyilvánulnia, és ellen kell állnia a hatalmi elit elnyomásának. Megközelítése így arra ösztönzi az afrikai teológusokat, hogy maguk oldják meg a kontinens előtt álló kihívásokat. Más szóval, a tudást nem önmagáért kell felhalmozni, hanem azért, hogy átalakító változást és előrelépést idézzon elő az egyének és a teljes közösségek életében. Ela azzal érvel, hogy a küzdelmes élet a teológia kezdete az afrikai ember számára, aki megtapasztalja Isten jelenlétét, és az evangéliumot egyéni körülményeinek fényében értelmezi”. (Ericsson, 2025) Egy ilyen elkötelezett kritika dicséretet érdemel az Egyház társadalmi és politikai kérdések – például a béke és a társadalmi igazságosság – iránti elkötelezettségének radikális megkérdőjelezéséért, amelyek negatívan érintik az emberek mindennapi életét. Természetesen ez a radikális, felszabadító megközelítés a gyanakvás célpontjává is tette.

Christian Tumi bíboros (1930–2021): A „fentről jövő próféta”

Míg Jean-Marc Ela volt a marginalizált próféta, addig Christian Tumi bíboros a hierarchiát képviselte. Douala érsekeként és bíborosként kritikája intézményes volt, és tökéletes összhangban állt az Egyház tanításaival. Tumi teológiai és politikai érvei a demokratikus gyakorlat és az igazságosság iránti elkötelezettségét fejezik ki. A II. Vatikáni Zsinat

reformjaira, valamint a 20. század demokratikus törekvéseire, emberi jogi dokumentumaira és mozgalmaira támaszkodik. Bár nézeteit nem felszabadítási teológiaiaként mutatja be, a kameruni állam kritikája – a felszabadítási teológusokéhoz hasonlóan – békét és igazságosságot követel. A politikai, etikai, gazdasági és szellemi értékek iránti felhívásait – amelyeket sokan osztanak – szolgálatának szerves részének tekinti, szolgálva az emberiséget, előmozdítva a szabadságot és javítva az emberi létfeltételeket. (Bongmba, 2016: 285) Miután kinevezték a bambui (Bamenda) nagyszeminárium rektorává, Bamenda újonnan felszentelt püspöke, Paul Verdzekev monsignor felkérte őt, hogy indítson egy ökumenikus csoportot a Biblia tanulmányozására, és keressen iránymutatást az országot sújtó politikai kihívásokra vonatkozóan. Válaszul Tumi és egy csoport keresztény értelmiségi és világi vezető létrehozta a Keresztény Tanulmányi Csoportot (*Christian Study Group, CSG*), amely az evangélium fényében elemezte a társadalmi-politikai eseményeket. A csoport hírnévre tett szert, és tagjai foglalkoztak azokkal a kérdésekkel, amelyeket a bucai és bamendai püspökök *A korrupció elleni küzdelem Kamerunban* című lelkipásztori levelükben vetettek fel. Ez a dokumentum részletesen és szokatlanul őszintén tárgyalta a kameruni korrupciós válságot, felszólítva minden keresztényt, hogy vizsgálja meg lelkiismeretét, és harcoljon a korrupció ellen. Ez a dokumentum továbbra is a legbátrabb lelkipásztori levelek egyike Kamerun egyháztörténetében, és arra hívja fel a keresztényeket, hogy legyenek a világ világossága egy olyan időszakban, amikor a korrupció az ország minden ágazatát megfertőzte. (Bongmba, 2016: 286) Christian Tumi 1979-ben Yagoua püspökévé nevezték ki, és ezzel még jobban elkötelezte magát az igazság, valamint a polgárok jogainak és szabadságjogainak védelme mellett, amelyeket az állam köteles tiszteletben tartani. (Bongmba, 2016: 287)

Hitem: Egy megújítandó Kamerun (My Faith: A Cameroon to be Renewed) című könyvében Christian Tumi kifejti politikai teológiáját. Bírálja azoknak a gyakorlatát, akik a politikát a saját meggazdagodásuk eszközévé tették, figyelmen kívül hagyva a törvényeket és a polgárok jogait a folyamat során. Olyan közösségről álmodik, amelyben az emberek nem egy alakatlan, tehetetlen csoport, akiket vezetőik manipulálnak. Azzal érvel, hogy az állami vezetők a teljes nemzeti közösség sáfárai. Ezért a politikai pártok felelősek azért, hogy a közjó érdekében ösztönözzék az embereket a politikai folyamatban való részvételre. Ezzel szemben a politikai pártok boszorkányüldöző társaságokká váltak, háttérbe szorítva és kiiktatva azokat, akik nem értenek egyet a kormánypárt döntéseivel.

A civil társadalomnak is szabadon kellene működnie és előmozdítania a közjót, biztosítva minden ember, különösen a kisebbségi csoportok jogainak tiszteletben tartását. Ahhoz, hogy az ugyanazon országon belüli polgárok egyenlőtlen bánásmódját megszüntessék, az afrikai értékeken alapuló változtatásokat kell végrehajtani. A rossz közigazgatás gyakorlatilag tönkreteszi az államot, mivel a közhivatalokkal visszaélnak, és a vezetés minden szintjén lévő emberek büntetlenül lopnak az államtól az igazságszolgáltatás gyengesége és korrupciója miatt. (Bongmba, 2016: 294) Azonban „minden polgárnak részt kell vennie nemzeté építésében”. (Tumi, 2011: 83) Ez a kiegyensúlyozott nézet elismeri a társadalmi felelősségvállalást anélkül, hogy ragaszkodna a jólét szocialista megközelítéséhez. (Bongmba, 2016: 295) Valójában Tumi politikai teológiája szilárdan a II. Vatikáni Zsinat reformjaiban és a katolikus társadalmi tanításban gyökerezik, nem pedig a szociológiában. Egy társadalomtudatos igazságosságteológiát fejlesztett ki. Közvetlenül szembeszáll az

állammal és politikáival. Alapvető érve az, hogy az emberi jogokat, ahogyan azt az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* rögzíti, Isten adta minden embernek. Tumi bíboros gondolkodásának és szolgálatának kulcsfontosságú aspektusai közé tartozik többek között az igazságosság politikai teológiája, amelyen keresztül – a felszabadítási teológia által befolyásolt prófétai hangként – etikai és erkölcsi alapon vonja kérdőre a kameruni államot. Miközben ezt teszi, szigorúan fenntartja az egyház és az állam szétválasztását. Emellett a párbeszédet hirdeti az erőszakkal szemben, megerősítve, hogy csak a párbeszéd oldhat meg egy válságot, és olyan lelkipásztori megközelítést alkalmaz, amelyben az Egyház szolgálatának célja többek között a mindenki számára elérhető béke védelme. Ez kéz a kézben jár azzal a társadalmi és gazdasági nézetrel, hogy a világi hívőket fel kell hatalmazni és bátorítani kell arra, hogy a társadalom minden területén a „föld sójaként” működjenek, mert a tetteknek tükrözniük kell a szavakat és az elveket.

A Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia jelenlegi elkötelezettsége a béke és a társadalmi igazságosság iránt a Jean-Marc Ela és Christian Tumi bíboros – és más kameruni teológusok – által kidolgozott teológiai és társadalmi megközelítések szintézise. Valójában a különböző társadalmi kérdésekkel foglalkozva a Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia Christian Tumi intézményes nyelvét és tekintélyét használja fel Jean-Marc Ela társadalmi és gazdasági aggodalmainak kifejezésére. Ez a szintézis adja a kritikájának elismert és elfogadott tekintélyét.

Az Egyház a politikai arénában: A 2025-ös elnökválasztás

Kamerun közelmúltbeli történelmében az Egyház béke és társadalmi igazságosság iránti elkötelezettsége a kulcsfontosságú 2025-ös elnökválasztás előkészületeiben való részvételében volt a legnyilvánvalóbb. Ebben az összefüggésben az Egyház egy kifinomult „kétágú” megközelítést alkalmazott, működve mind prófétai kritikusként, mind intézményi partnerként.

A prófétai kritikus

Ez az Egyház kritikus, nyilvánosságnak szóló hangja, amely lelkipásztori levelekben és szentbeszédekben fejeződik ki. (*Conférence Épiscopale Nationale du Cameroun*, 2000) Az első hivatalos megnyilatkozás a Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia 2025. március 30-i lelkipásztori levele volt, amelynek címe: *Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradoznak az építők*. (Zsolt 127,1) A levelet minden kameruni polgárnak címezték. A közelgő választásokat a nemzet társadalmi-politikai helyzete szempontjából „sorsdöntő évnek” és „korszakalkotó” pillanatnak minősítette. Ezt a hivatalos levelet a püspökök éles nyilvános elemzése kísérte. A legszélesebb körben idézett figyelmeztetés az volt, hogy „Kamerun egy lőporos hordó”. A hivatalban lévő rezsím kritikája nem volt homályos. A püspökök konkrét vádakot fogalmaztak meg, nevezetesen: „népének megvetése”, utalva a kampány kezdetén az elnök külföldi tartózkodására; „beszennyezett demokrácia”, azzal vádolva a kormányt, hogy „intézményes erőszakot” alkalmaz az ellenfelekkel szemben; „korrupció”, elítélve „gazdasági örökségünk szervezett kifosztását” és a „középének krónikus hűtlen kezelését”; „állami erőszak”, utalva a „hadsereg brutalitására, amely egész falvakat

rombol le” az anglofón régiókban és északon; valamint „társadalmi-gazdasági válság”, rámutatva a „nyomor miatti kétségbeesés kiáltásaira” és az olyan alapvető dolgok, mint a biztonságos ivóvíz, a burkolt utak és az áram „megmagyarázhatatlan hiányára”.

Az intézményi partner

Ez a „lőporos hordó” kritika látszólag ellenséges viszonyt feltételez. Az adatok azonban sokkal összetettebb és kifinomultabb dinamikát tárnak fel. Először is meg kell említeni a kormány és a Püspöki Konferencia 2025. augusztusi találkozóját. 2025. augusztus 13-án az államminiszter és az elnökség főtitkára vezette kormányzati delegáció meghívta a Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia küldöttségét az elnöki palotába. Ez a találkozó Paul Biya elnök utasítására jött létre, aki konzultálni akart a delegációval a béke kérdéseiről a választások előtt. A találkozó során a kormány hivatalosan is dicsérte a Katolikus Egyház békeépítő erőfeszítéseit, és hozzájárulását kérte a béke légkörének biztosításához a választások előtt, alatt és után. (EWTN News, d. n.) Andrew Nkea érsek, a Kameruni Püspöki Konferencia elnöke válaszában mesterien demonstrálta az Egyház kettős szerepét. Nyilatkozatában először tisztázta a püspökök álláspontját, akik – mint mondta – Isten embereiként tettek eleget a meghívásnak, hordozva minden kameruni polgár reményeit és aggodalmait. Ezután megerősítette az Egyház pártatlan küldetését, és elszántságát, hogy folytatja evangelizációját az igazságosság, a kiengesztelődés és a béke előmozdítása révén. Végül egy erőteljes szimbolikus cselekedettel Nkea érsek átadta a miniszternek az Egyház kritikus lelkipásztori leveleit, köztük a társadalmi-gazdasági helyzetről szóló január 11-i üzenetet és a választásokról szóló márciusi levelet, amelyek a fent részletezett kritikákat tartalmazták.

Ez az interakció rávilágít az Egyház szerepére Kamerunban. Azok a püspökök, akik az államot korrupt „lőporos hordóként” írják le, ugyanazok a püspökök, akiket ugyanez az állam meghív az elnöki palotába a béke fenntartása érdekében. Ez a látszólagos ellentmondás sokatmondó. Rávilágít arra, hogy Kamerunban vitathatatlanul a Katolikus Egyház az egyetlen olyan intézmény, amely rendelkezik azzal az erkölcsi tekintéllyel és társadalmi erővel, hogy alapvetően kritizálja az államot, ugyanakkor nélkülözhetetlen a nemzeti kohézió szempontjából. Nem ellenzéki párt; sokkal inkább egy kifinomult „kritikus partnerként” működik. Ez a pozíció lehetővé teszi az Egyház számára, hogy olyan befolyást gyakoroljon, amilyenre egyetlen tisztán politikai vagy civil társadalmi csoport sem képes.

A Katolikus Egyház szerepe és értéke Kamerunban – amely 1996. decemberi alkotmánya szerint laikus állam – nyilvánvaló a kameruni állam és a Szentszék között 2014. január 31-én létrejött keretegyezményben. Ez a keretegyezmény intézményesíti az együttműködést. Jogi státuszt biztosít a kameruni Katolikus Egyház számára mint a társadalmi élet résztvevőjének. Ez lehetővé teszi az Egyház számára, hogy legalísan működjön az oktatás, a szociális ügyek és a kultúra területén, és kifejezetten elismeri annak társadalmi hasznosságát. A keretegyezmény továbbá polgári jogi személyiséget biztosít azoknak az intézményeknek, amelyek a kánonjogban jogi személyiséggel rendelkeznek, lehetővé téve számukra, hogy automatikusan megkapják azt a kameruni polgári jog szerint is. (Accord-Cadre..., 2014)

A béke építése a plurális társadalomban

Az Egyház közjó iránti törekvését és „kritikus partnerként” való fellépésének képességét megerősíti az ökumenikus és vallásközi párbeszédben való részvétele. Egy olyan vallásilag sokszínű országban, mint Kamerun, ez a törekvés elengedhetetlen a társadalmi kohézió, az igazságosság és a béke szempontjából.

Ily módon a katolikus hangot felerősítik az ökumenikus partnerek, biztosítva, hogy ne maradjon elszigetelt. Míg a Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia lelkipásztori levelet adott ki, a Kameruni Protestáns Egyházak Tanácsa 2025 augusztusában kiadta a saját, a közelgő elnökválasztással kapcsolatos *A remény és megbékélés üzenete* című dokumentumát. Ez az üzenet hangvételében és tartalmában is visszhangozta a Kameruni Nemzeti Püspöki Konferencia (*Conférence Épiscopale Nationale du Cameroun*, CENC) felhívását, amelyben arra kért minden kamerunit, hogy maradjon nyugodt és békés, de ugyanakkor legyen éber polgár is. Ez a béke, a társadalmi igazságosság és a választási átláthatóság témáiban egyetemes keresztény frontot mutat. Ez az egység azt jelenti, hogy a kormány nem utasíthatja el a Katolikus Egyház kritikáját pusztán szektásként vagy elszigeteltként. Ehhez hozzá kell tenni a formális vallásközi párbeszédet is. Valójában a Katolikus Egyház és az iszlám együttműködése elengedhetetlen a nemzeti békéhez. A közjó keresése – amely itt az igazságosság és a béke iránti elkötelezettségként fejeződik ki – formális párbeszédstruktúrákon keresztül intézményesül. Ilyen struktúrákra példa a Vallásközi Párbeszéd Keresztény Egyesülete (*Association Chrétienne pour le Dialogue Interreligieux*, ACEDIR) és a Kameruni Imámok és Muszlim Méltóságok Tanácsa (*Conseil des Imams et Dignitaires Musulmans du Cameroun*, CIDIMUC). Ezek a szervezetek létrehozták a konzultáció kereteit a vallásközi párbeszéd, az ökumenizmus, a tolerancia és a béke előmozdítása érdekében, a Katolikus Egyház aktív részvételével. Ez az ökumenikus és vallásközi elkötelezettség a béke és a társadalmi igazságosság iránt kulcsfontosságú stratégia. A Kameruni Püspöki Konferencia azáltal, hogy a békéről és a társadalmi igazságosságról szóló üzenetét egy tágabb, plurális keretbe ágyazza be, legitimitást kölcsönöz a politikai és társadalmi szférákba történő beavatkozásainak. A 2025-ös választásokkal kapcsolatos kritikáját így hazafias és erkölcsi aggodalomként mutatja be, amelyet Kamerun összes nagy vallása oszt, nem pedig katolikus vagy szektás ügyként, és amelyet elengedhetetlennek tartanak a nemzet túlélése szempontjából.

Összegzés

Az Egyház küldetése, azaz lelkipásztori munkája és vezetése két, egymással összefüggő szférára oszlik: belső lelkipásztori életére és szolgálatára, valamint a békéért és társadalmi igazságosságért folytatott külső, prófétai küzdelmére. Ezek nem különálló kérdések. Sokkal inkább egyetlen, koherens teológiai küldetés két dimenzióját jelentik: azt a küzdelmet, hogy az evangélium megtestesüljön minden egyes társadalom egyedi, specifikus és összetett sajátosságaiban. Noha az Egyház elkötelezettsége a megkereszteltek szentségi és spirituális élete iránt, valamint a béke és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettsége nem azonos, szorosan összekapcsolódnak. Végére is „Isten dicsősége a talpon álló ember”, és ahogy Aquinói Szent Tamás mondja, a jólét minimális szintje szükséges az erény

gyakorlásához. (Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, II–II, q.4, a.7) Ezt a minimális jóléti szintet nevezzük társadalmi igazságosságnak és békének. Ezért például a „szabálytalan kapcsolatokban” élőknek nyújtott lelkipásztori támogatást – arra bátorítva őket, hogy vizsgálják meg lelkiismeretüket Isten Igéjének fényében – ugyanaz a teológiai elv motíválja, mint azt a „kritikus partnerséget”, amelyet a kormánynak kínálnak, amikor igazságosságot és békét szorgalmazó lelkipásztori levelet nyújtanak át neki. Mindkét cselekedet egyetlen, inkarnációs teológiát fejez ki, amely nem csupán az egyes hívők, hanem az egész társadalom és annak bevett bűnös struktúráinak megtérésére szólít fel. Ez az az Egyház, amely Jean-Marc Ela és Christian Tumi bíboros prófétai örökségéből tanulva nem hajlandó megengedni, hogy a hit „a mindennapok felett lebegjen”. Ehelyett megköveteli, hogy az evangélium foglalkozzon a nép kétségbeesett kiáltásaival, akár a családi élet bonyolultságában, akár a politikai vagy társadalmi élet igazságtalanságaiban jelennek meg azok. Az Egyháznak továbbra is szerepet kell játszania a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításában. Ennek fényében a Püspöki Szinódus második afrikai különleges gyűlése három fő elemet tartott meg tanácskozásai és reflexiói számára: a kiengesztelődést, az igazságosságot és a békét. Ez szembesítette az Egyházat „teológiai és társadalmi felelősségével”, lehetővé téve számára, hogy reflektáljon közéleti szerepére és helyére a mai Afrikában, akár csak másutt. (Benedict XVI, 2011: 17. §) Valójában a teológia „lelkipásztori gondoskodássá, nevezetesen egy nagyon konkrét lelkipásztori szolgálattá való átalakításának igénye, amelyben a Szentírásban és a Hagymányban található nagyszerű perspektívák alkalmazásra találnak a püspökök és papok tevékenységében meghatározott időben és helyen”, (Benedict XVI, 2011: 35.§) ma is ugyanolyan nagy, mint valaha.

Mindazonáltal – bármely más részegyházhoz vagy egyházak csoportjához hasonlóan – a kameruni Egyház nem teheti missziójának magjává a békéért és a társadalmi igazságosságért folytatott küzdelmet. Míg az Egyház küldetése az örömhír hirdetése, ez nem választható el attól a szükségességtől és köteleléstől, hogy részt vegyen a békéért és társadalmi igazságosságért folytatott küzdelemben. Hiszen az első szavak, amelyeket Jézus fel-támadása után mondott apostolainak János evangéliumában, ezek voltak: „Békesség nektek!” (Jn 20:19) Lukács evangéliumában a második missziós parancsban pedig arra utasítja apostolait, hogy mondják: „Békesség e háznak!”, (Lk 10:5) amikor belépnek egy házba. Bár a társadalom sokat vár az Egyháztól, és hangjára nagyon is odafigyelnek egyes földrajzi kontextusokban, a társadalmi igazságossággal és a békével való foglalkozása nem válhat missziójának és prédikációjának magjává, nehogy csupán egy újabb civil szervezetté váljon. A helyi egyházak nem engedik, hogy pusztán civil szervezetekké váljanak; azonban továbbra is a hangtalanok hangja lesznek, és megvédik azokat, akik nem tudják megvédeni magukat, ahogy Jézus Krisztus, a Jó Pásztor is megkeresi az egy elveszett juhót, miközben a kilencvenkilencet, amelyik nem veszett el, biztonságban hagyja. (Lk 15:3–7; Mt 18:12–14)

Felhasznált irodalom

Accord-Cadre entre la République du Cameroun et le Saint-Siège, relatif au statut juridique de l'Église catholique au Cameroun (2014): *Acta Apostolica Sedis*, 106, 286–289.

- AGBIJI, O. M. – SWART, I. (2015): Religion and social transformation in Africa: A critical and appreciative perspective. *Scriptura*, 114(1), 1–20.
- BENEDICT XVI. (2005): *Deus caritas est* [Encyclical]. *Acta Apostolicae Sedis*, 98, 217–252.
- BENEDICT XVI. (2011). *Africae munus* [Post-synodal apostolic exhortation]. Online: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20111119_africae-munus.html (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- Bongmba, E. K. (2016): Church and state in Cameroon: The political theology of Christian Cardinal Tumi. *Journal of Asian and African Studies*, 51(3), 283–304.
- Codex Iuris Canonici* (1983).
- Pontifical Council for Justice and Peace (2004): *Compendium of the social doctrine of the Church*.
- Conférence Épiscopale Nationale du Cameroun (2000): *Lettre pastorale des évêques du Cameroun aux chrétiens et à tous les hommes de bonne volonté sur la corruption*.
- ERICSSON, M. (2025): *Under the tree's theology*. Online: <https://www.churchtimes.co.uk/articles/2025/24-october/faith/faith-features/black-history-month-under-the-tree-theology> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- FRANCIS (2013): *Evangelii gaudium* [Apostolic exhortation]. *Acta Apostolicae Sedis*, 105, 1019–1137.
- FLAMINI, R. (2014): Peter and Caesar: Is Pope Francis shifting the Vatican's worldview? *World Affairs*, 177, 25–33.
- HEIJKE, J. (2000): Thinking in the scene of disaster: Theology of Jean-Marc Ela from Cameroon. *Exchange*, 29(1), 61–88.
- Irenaeus of Lyons (2nd century). *Adversus haereses* (Book IV).
- JOHN XXIII. (1961): *Mater et magistra* [Encyclical]. *Acta Apostolicae Sedis*, 53, 401–464.
- JOHN PAUL II. (1995): *Evangelium vitae* [Encyclical]. *Acta Apostolicae Sedis*, 87, 401–522.
- LEO XIV. (2025): *Drawing new maps of hope on the occasion of the 60th anniversary of the conciliar declaration Gravissimum educationis* [Apostolic letter]. Online: https://www.vatican.va/content/leo-xiv/en/apost_letters/documents/20251027-disegnare-nuove-mappe.html (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- MASSARO, T. (2022): Pope Francis: Renewing Roman Catholic approaches to peace. *MST Review*, 24, 96–130.
- MBITI, J. S. (1969): *African religions and philosophy*. Portsmouth. Heinemann.
- NKE ONGONO, J. O. (2025): A global view of church leadership. In Berkmann. B. et al. (Eds.): *Herausforderungen für die Leitungsverantwortung in der Kirche*. : Münster: Lit Verlag, 319–334.
- NKE ONGONO, J. O. (2026): Reconstructing the Great Caliphate [Kanem-Bornu Empire]: Religious war or mere scramble for resources? The appropriate response of religious institutions, civil societies, and states. *Religions*, 17(3), 281. Online: <https://doi.org/10.3390/rel17030281> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- OPOKU, J. K. – ADDAI-MENSAH, P. – MANU, E. (2020): The Church, justice and peace: A holistic view for a prosperous Africa. *Journal of the West African Association of Theological Institutions: Politics and the Church in Africa*, 1(9), 63–84.

- TCHOUABOU, L. (2011): *La réception de la doctrine sociale de l'Église au Cameroun de 1955 à 2000* (Doctoral dissertation). Online: https://publication-theses.unistra.fr/public/theses_doctorat/2011/TCHOUABOU_Lazarre_2011.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- TUMI, C. (2011). *My faith: A Cameroon to be renewed*. Editions Veritas.
- UJHÁZI, L. (2026): The role of Catholic and ecclesiastical universities in promoting peace and social justice. *Religions*, 17(2), 227. Online: <https://doi.org/10.3390/rel17020227> (A letöltés dátuma: 2026. 02. 25.)
- UJOMU, P. O. (2002): Social conflicts, resource distribution, and social justice in Nigeria. *Journal of Asian and African Studies*, 63, 197–228.
- Vatican Council II. (1966): *Gaudium et spes* [Pastoral constitution]. *Acta Apostolicæ Sedis*, 58, 1025–1115.

Jogi és vallási alapú viták Dél-Afrikában

Absztrakt

A bíróságokon folyó hagyományos perekon túl folyik egy még nehezebb küzdelem is Dél-Afrikában. Ez a lawfare, avagy jogi hadviselés, amely nemcsak jogintézmények rendeltetésellenes felhasználását jelenti, hanem a dél-afrikai földek tulajdonjogának visszaszerzésének egyik eszköze is. A tanulmány ezért a lawfare fogalmát a dél-afrikai belső jogrendszer keretei között alkalmazza. Azt vizsgálja, hogy e stratégiai jogalkalmazás miként válik egyszerre az uralom fenntartásának és a történelmi jóvátétel (restitúció) eszközüvé egyaránt. A bíróságok ebben az összefüggésben a társadalmi igazságosság és a történelmi jóvátétel színtereivé válnak a tulajdonjog, a vallásszabadság és a szokásjogi rendszerek közötti feszültségek közepette. Tanulmányomban különbséget teszek a jogi hadviselés „hegemón” és „lázadó” alkalmazása között. Egyes jogi eszközök tehát egyszerre szolgálhatnak az elnyomás eszközeként és fegyverként a marginalizált közösségek számára jogaik érvényesítésére. A tanulmányom bemutatja azon földjog² védelmi mechanizmusokat, amelyek meghatározzák a vallási közösségek és az ipari szereplők közötti kapcsolatot. A tanulmány mellett érvel, hogy a lawfare a dél-afrikai vallási alapú földvitákban csak korlátozottan képes előmozdítani az alkotmányos igazságosság megvalósulását. Ennek az oka, hogy hatékonyságát az anyagi és szakmai egyenlőtlenségek és párhuzamosan hatályban lévő jogi normák korlátozzák.

Kulcsszavak: alkotmányjog, Baleni-ítélet, Dél-Afrika, informális földjogok, lawfare (jogi hadviselés), földreform, Maledu-ítélet, szokásjog, vallásszabadság.

Bevezetés

A jogi hadviselés politikai vagy gazdasági célok előmozdítása érdekében egyre hangsúlyosabb jellemzőjévé vált Dél-Afrikában az apartheid után. A lawfare néven ismert jelenség vitatott területet foglal el az ország alkotmányos demokráciáján belül, egyszerre szolgálva

¹ ORCID ID: 0000-0003-2625-7317

² A földjog a magyar jogrendszerben egy olyan sajátos, a polgári jogi és a közigazgatási jogi elemeket ötvöző jogág, amely a mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek tulajdonjogának megszerzését, a használati jogosultságokat és a földforgalom biztonságát szabályozza. Ezek mellett még kiemelt figyelmet fordít a termőföld nemzeti kincsékként való védelmére és az elővásárlási rangsor szigorú betartására. A szabályozás alapvető célja a birtokkoncentráció megakadályozása és a helyben lakó, életvitelszerűen mezőgazdasággal foglalkozó földművesek támogatása ú, illetve egyéb visszaélések (pl. környezetszennyezés) megelőzése. Lásd bővebben: Olajos 2017. A dél-afrikai földviták hatályos jogszabályok, amelyek a gyarmati kisajátításokon, a szokásjogon és a bányászati jogokon alapulnak, természetesen több területen is alapjaikban különböznek a magyar mezőgazdasági földforgalmi szabályozástól. A magyar rendszer a birtokpolitikai stabilitásra és a mezőgazdasági termelés folytonosságára fókuszál, addig a dél-afrikai rendszerben a transzformatív alkotmányosság (transformative constitutionalism) dominál, ahol a földjog elsődleges célja a faji alapú múltbeli igazságtalanságok orvoslása.

az igazságszolgáltatás eszközeként és az akadályozás potenciális eszközeként. Vallási földvitákra alkalmazva a törvénykezés különösen összetett dinamikát tár fel. Metszetet képez az alkotmányos tulajdonvédelemmel, a szokásjogi rendszerekkel, a vallásszabadság garanciáival, valamint a gyarmati és az apartheid-korszakbeli kisajátításból eredő megoldatlan történelmi sérelmekkel.

Ez a cikk a jogviták és a vallási alapú földviták metszéspontját vizsgálja Dél-Afrikában. Arra összpontosít, hogy a marginalizált közösségek, vallási szervezetek és hagyományos intézmények hogyan fordulnak egyre inkább bíróságokhoz földjogaik érvényesítése érdekében. A vizsgálatot irányító két központi kutatási kérdés a következő: a) milyen mértékben segíti elő az alkotmányos igazságszolgáltatást a jogi mechanizmusok stratégiai alkalmazása a vallási alapú földvitákban; b) milyen korlátai vannak a tulajdonjogok, a vallásszabadság és a történelmi jóvátétel közötti alapvető feszültségek kezelésében Dél-Afrikában?

Az itt felvetett tézis az, hogy bár a *lawfare* lehetőséget biztosított a közösségek számára arra, hogy szembeszálljanak a hatalmi érdekekkel és érvényesítsék jogaikat az alkotmányos kereteken belül, hatékonyságát továbbra is korlátozzák a strukturális egyenlőtlenségek, a versengő jogrendszerek összetettsége és a megoldatlan történelmi földjogi igazságtalanságok. A vallási földviták rávilágítanak ezekre a feszültségekre, mivel nemcsak az anyagi tulajdonjogokat érintik, hanem az identitás, a spirituális jelentőség és a közösségi hovatartozás kérdéseit is. Ezeket a jog sajnos csak korlátozott mértékben tudja kezelni. Ez az elemzés a következőképpen zajlik. A 1. rész a dél-afrikai jogrendszer fejlődésének vizsgálatával határozza meg a fogalmi keretet. A 2. rész a földjogok és a vallásszabadság történelmi és alkotmányos alapjait tekinti át. A 3. rész a vonatkozó esetjogon keresztül elemzi a vallási alapú földviták jellegét. Az 4. rész a közösségi földjogokkal kapcsolatos mérföldkőnek számító bírósági döntéseket vizsgálja. Ezeknek jelentős következményei vannak a vallási intézményekre nézve. A 5. rész az informális földjogok ideiglenes védelméről szóló törvény szerepét tárgyalja a közösségi alapú földigények védelmében. A 6. rész a politikai vonatkozásokat és a jövőbeli irányokat vizsgálja, míg a *Következtetések* rész záró megállapításokat tesz.

Jogi hadviselés a dél-afrikai kontextusban (1)

A jogi hadviselés fogalma

A *lawfare* kezdetben a nemzetközi humanitárius jog területén jelent meg, majd később a nemzetközi jog tágabb szférájára is hatással volt. A *lawfare* fogalma a szakirodalomban tehát legkevésbé sem egységes tartalmú. Egyes megközelítések – különösen a nemzetközi jogi és katonai kontextusban – a jog hibrid hadviselési eszközként (Petruska 2024) való stratégiai alkalmazását emelik ki, míg a kritikai társadalomtudományi irodalom, különösen John és Jean Comaroff munkái, a jog uralmi és ellenállási funkcióira helyezik a hangsúlyt a posztkoloniális viszonyok között. E tanulmányban a *lawfare* fogalmát nem kizárólag normatív értelemben, visszaélésszerű joghasználatként alkalmazom, hanem tágabb, leíró-elemző kategóriaként. *Lawfare* alatt a jogi normák, eljárások és intézmények stratégiai

alkalmazását értem olyan politikai, gazdasági vagy közösségi célok elérése érdekében, amelyek túlmutatnak a konkrét jogvita közvetlen tárgyán. A tanulmány alkalmazási köre a *domestic lawfare*, vagyis a dél-afrikai belső alkotmányos és törvényi kereteken belül zajló jogi küzdelmek vizsgálata, és nem a fegyveres konfliktusokhoz kapcsolódó nemzetközi humanitárius jogi problémák elemzése.

Visszaélni a jogszabályokkal egy rendkívül visszás jelenség. Dél-Afrikában azonban több mint egy egyszerű jelenség, hanem inkább örökségnek tekinthető. John Comaroff, egy dél-afrikai antropológus 2001-ben a posztkoloniális viszonyokra alkalmazva először úgy határozta meg a visszaélésszerű jogfelhasználást,³ mint „az őslakos népek meghódítására és ellenőrzésére irányuló erőfeszítést jogi eszközök kényszerítő alkalmazásával”. (Comaroff 2001: 306) Ez a definíció hangsúlyozta a jog használatát a gyarmati uralom eszközeként. Comaroff későbbi házastársával, Jean Comaroff-fal közösen kidolgozott munkája kiterjesztette ezt a koncepciót a „jogi eszközökre, a törvényben rejlő erőszakra, a politikai kényszer, sőt a törvények negligálására”. (Comaroff–Comaroff 2006: 30) Ez a tágabb megfogalmazás elismeri, hogy a jog inherens kényszerítő potenciállal rendelkezik, amelyet különböző szereplők felhasználhatnak kártékony célokra. A Comaroff házaspár⁴ által kidolgozott kutatás dokumentálta, hogyan használták fel a dél-afrikai gyarmati tisztviselők a jogot. (Comaroff 2001: 308)

A Comaroff házaspár valami mást is meglátott. Az őslakos ügyvédek megjelenését is vizsgálták, akik jogi ismereteiket az elnyomó rezsimnek és megbízottjaik ellen használták fel. Ez a kutatás a jog alapvetően ambivalens jellegére utal. Ugyanazokat a jogi eszközöket, amelyek lehetővé tették a gyarmatosítók visszaéléseit, a károsultak is alkalmazták az illegitim hatalom delegitimálására és jogaik visszaszerzésére. A kortárs Dél-Afrikában ez a kettősség különösen hangsúlyossá vált, mivel egy hatályban lévő alkotmányos keret új lehetőségeket teremtett a marginalizált csoportok számára, hogy jogi úton érvényesítsék igényeiket.

A jogi hadviselés „hegemón” és „lázadó” alkalmazása

Ezen alapokra építve hasznos különbséget tenni a *lawfare* két fő módja között, amelyeket a mai Dél-Afrikában a mai napig alkalmaznak. Az első, amelyet „hegemón jogi hadviselésnek” nevezhetünk, a jogi mechanizmusok alkalmazására utal, amelyeket a legerősebb közéleti szereplők, köztük a nagyvállalatok, valamint a jól finanszírozott szervezetek alkalmaznak érdekeik előmozdítása és pozícióik megszilárdítása érdekében. Ez a jogérvényesítési forma gyakran stratégiai perekben nyilvánul meg, amelyek célja az ellenfelek gáncsolása vagy túlterhelése perköltségekkel és hosszas eljárásokkal. Rosszhiszeműen pereket indítanak az ellenfelek zaklatása vagy megfélemlítése érdekében, amely a jogi hadviselés szélsőséges megnyilvánulásának tekinthető. (Le Grange 2018)

³ Szándékosan ez esetben nem a „jogalkalmazás” terminológiát alkalmazom.

⁴ John Comaroff dél-afrikai születésű antropológus, a Harvard Egyetem professzora. Jean Comaroff szintén dél-afrikai születésű antropológus, a Harvard professzora. Pályafutásuk többségében szerzőtársként dolgoznak, ami ritka és meghatározó szimbiózist jelentett az akadémiai világban. Munkásságuk középpontjában a tswana nép (Dél-Afrika és Botswana) állt, de eredményeik globális jelentőségűek.

A második módszer a „lázado jogérvényesítés”, amely azt képviseli, amit a Comaroff házaspár „liliputi eljárásként” írt le. Ezeket komoly anyagi háttérrel és befolyással egyáltalán nem rendelkező személyek és kisebb szervezetek alkalmazzák azokkal szemben, akik elnyomják őket vagy megsértik jogait. (Comaroff 2017) Ennek a jogérvényesítés formának komoly gyakorlata alakult ki az apartheid utáni Dél-Afrikában, mivel a politika lehetővé tette a jogvitákat. Azok a közösségek, amelyek eddig nem fértek hozzá jogorvoslatokhoz, egyre inkább élni kezdtek alkotmányos jogaikkal és beperelték kizsákmányolóikat, ideértve bizonyos bányavállalatokat, közigazgatási szerveket és még kivételes esetben az egyházakat is. A vallási földviták ugyanis gyakran mindkét módszer elemeit mutatják. A befolyásos egyházak jogi eszközöket alkalmaznak az egyházi ingatlanok feletti ellenőrzés fenntartása érdekében a kisebb felekezetekkel szemben. Ezzel párhuzamosan ugyanezek a felekezetek a vallásszabadság alkotmányos védelmére hivatkozhatnak igényeik érvényesítésekor. Viszont az ilyen perek rendkívül hosszúak és mélyen megosztóak lehetnek a hívők szemében. (Vyver 2023)

Történeti és alkotmányos alapok (2)

A kisajátítástól a reformig

A dél-afrikai földviták jelenlegi helyzetét nem lehet megérteni a kisajátítás történelmi öröksége nélkül, amelyet sokan az apartheid „eredendő bűnének” tekintenek. E történet 1913-as őslakosok földtörvényével (*Natives Land Act*) kezdődött. A törvény intézményesítette a faji szegregációt a földtulajdonban azáltal, hogy az afrikaiak földtulajdonát az ország területének mindössze hét (!) százalékára korlátozta, majd később az 1936-os őslakos vagyonkezelői és földtörvény révén tizenhárom százalékra emelték. (South African History Online [SAHO] 2023) Ez a jogszabály több ezer őshonos család kényszerű eltávolításához vezetett saját földjeikről, elindítva a szegénység és az egyenlőtlenség ördögi körét, amely a mai napig is tart.

A földek kisajátítása nemcsak gazdasági jelenség volt, hanem mély spirituális és kulturális dimenziókkal is bírt. Sok afrikai közösség számára a föld spirituális jelentőséggel bír, mivel az ősök temetkezési helye, a hagyományos rituálék helyszíne, ezáltal a közösségi identitás alapja is. Az afrikai ősi hitű és a keresztény közösségeket hasonlóan megérintette a jelenség. Az afrikai független egyházaknak, valamint a Dél-afrikai Holland Református Egyházból kiszakadt, színes bőrű és fekete közösségeket szolgáló felekezeteknek gyakran törvényileg megtiltották, hogy ingatlantulajdonuk legyen. Például *A csoportterületekről* szóló törvény (1950) és *Az őslakosok városi területeiről szóló törvény* (1923) szabályozása kiváló példa erre. Ezek a jogszabályok biztosították, hogy az ingatlanokat telepések által alapított egyházi felekezetek, missziós bizottságok vagy helyi hatóságok jegyezzék be. A telepések egyszerűen megfosztották ezeket a közösségeket egyházi örökségtől. (Plaatjies-Huffel 2020)

Az apartheid utáni alkotmányos rendezés egy háromlépéses stratégiával próbálta orvosolni ezeket a történelmi igazságtalanságokat. A stratégia magában foglalta a földtulajdon reformját, a földvisszaszármaztatást és a földújraelosztást. Az Alkotmány 25. §-ának (7)

bekezdése kifejezetten megerősíti a tulajdon visszaadásához (restitúció) vagy méltányos jogorvoslathoz való jogot azon személyek vagy közösségek számára, akiket 1913. június 19. után a múltbeli faji megkülönböztetést alkalmazó törvények vagy gyakorlatok miatt fosztottak meg vagyonuktól. A földreform végrehajtása azonban lassú volt. Számos érdekelt fél (vallási szervezetek, közösségi csoportok és vezetőik) egymással versengő követeléseket és érdekeket képviseltek.

Alkotmányos jogok

A Dél-afrikai Köztársaság 1996-os alkotmányának (1997) 25. szakasza egy gondosan megtárgyalt kompromisszumot képvisel a meglévő tulajdonjogok védelme és az átalakító jellegű földreform szükségessége között. (Wits Constitutional Court Review 2018) A záradék kimondja, hogy senkit sem lehet megfosztani tulajdonától, kivéve általános hatályú törvény alapján.⁵ A záradék tiltja az önkényes jogfosztást is. A tulajdont közcélból vagy közérdekből sajátíthatják ki, olyan kártérítés ellenében, amely „igazságos és méltányos, tükrözve a közérdek és az érintettek érdekei közötti méltányos egyensúlyt”. (Dél-afrikai Köztársaság 1996, 25. § [3] bek.) Fontos részlet, hogy a 25. § (4) bekezdése a „közérdek” fogalmát úgy határozza meg, hogy az magában foglalja „a nemzet elkötelezettségét a földreform és a Dél-Afrika összes természeti erőforrásához való méltányos hozzáférést biztosító reformok iránt”.

Az alkotmányos keretrendszer így összetett terepet teremt a vallási földviták számára. Az apartheid-korabeli jogszabályok alapján kisajátított vagyon visszaszolgáltatását követelő vallási szervezeteknek *A földtulajdon visszaszolgáltatásáról* szóló törvény követelményeihez kell eligazodniuk. Szembesülhetnek viszont más közösségek versengő igényeivel. Eközben a kisajátításnak ellenállni kívánó vallási közösségek alkotmányos tulajdonvédelemre hivatkozhatnak, miközben elismerik a földreform jogos érdekeit. Az afrikai bíróságok általában igyekeztek egyensúlyba hozni ezeket az egymással versengő szempontokat, de nem tudnak mindenkinek elfogadható döntéseket hozni.

Vallásszabadság és intézményi autonómia

Az Alkotmány 15. szakasza garantálja a lelkiismereti, vallás- és gondolatszabadságot, a lelkiismeret és véleménynyilvánítási szabadságát. Ez a rendelkezés a 31. szakasz kulturális, vallási és nyelvi közösségekre vonatkozó védelmével együtt szilárd keretet hoz létre a vallásszabadság számára, amely kiterjed a vallási közösségek intézményi autonómiájára is. A vallási közösségek intézményeit általában úgy ismerik el, mint amelyek jogosultak vagyonnal rendelkezni, saját ügyeiket intézni és belső szabályzatukat önmagukra meghatározni. A vallásszabadság azonban nem korlátlan. Az Alkotmány Dél-Afrikát világi államként határozza meg, amely szigorú semlegességet tart fenn az egyes vallások között. A vallásszabadság jogát egyensúlyba kell hozni más alkotmányos értékekkel. A bíróságok tiszteletben tartják a vallási felekezetek és szervezeteik autonómiáját a hitbéli kérdéseikben. Polgári jogi kérdésekben viszont maguknak tartják fenn a joghatóságot. Ilyen ügyek

⁵ A dél-afrikai Alkotmány 25. § (1) bekezdése így szól: „Except in terms of law of general application”.

például a tulajdonjoggal, a szerződéses kötelezettségekkel és a törvényi követelmények betartásával kapcsolatos ügyek (*United Apostolic Faith Church v Boksburg Christian Academy [2011] ZAGPJHC 43*) (2011). Ez a joghatósági keretrendszer lehetőséget teremt arra, amit egyes jogtudósok „spirituális jogi hadviselésnek” neveznek: jogi mechanizmusok stratégiai alkalmazására vallási kontextusokban intézményi, személyes vagy ideológiai célok elérése érdekében. Az ilyen perek pusztító hatással lehetnek a vallási közösségekre, potenciálisan megzavarhatják spirituális életüket, kimeríthetik pénzügyi erőforrásaikat és elszakíthatják társadalmi kötelekeiket. (Vyver 2023)

Vallási földviták (3)

Egyházszakadások és tulajdonjogi perek

A dél-afrikai vallási alapú földvitákra jellemzőek a tulajdonjoggal kapcsolatos konfliktusok, amelyek mély történelmi igazságtalanságokból erednek. Ezek komolyan hátráltatják az egyszerű megoldást, hiszen a megoldandó jogesetekhez sok érzelem vegyül. Egy kiemelkedő példa a *Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika* (NHKA) és gyülekezeteinek ügye. Az eset azt mutatja be, hogy a látszólag jelentéktelen teológiai nézeteltérések hogyan fajulhatnak évtizedeken át tartó jelentős tulajdonjogi vitákká. Az NHKA-viták olyan kérdéseket is felvetettek, hogy az imaházak a helyi gyülekezetekhez vagy a felekezet központi zsinatához tartoznak-e. Ez jelentős gyakorlati következményekkel járt azoknak a közösségeknek, amelyek el akarnak szakadni az anyaegyházról. A helyi gyülekezetek egyre sikeresebben kapják meg imahelyeik tulajdonjogát. A *United Congregational Church of South Africa (Oudtshoorn) v Minister of the Department of Agriculture and Land Reform and Rural Development and Others [2023] ZAWCHC 256* ügy (2023) egy másik tanulságos példát kínál. Ez a két felekezeti csoport közötti vita egy ingatlan felett, amelyet eredetileg missziós előőrsként hoztak létre a 19. században, rávilágított a gyülekezeti egyházak alapvető jellemzőire. Ebben az esetben az ingatlanok tulajdonjoga és az önkormányzat minden helyi gyülekezetet megillet. A bíróság a döntésének indoklásában hangsúlyozta a történelmi bizonyítékokat az ilyen viták rendezésében. Az ilyen jellegű esetek rávilágítanak arra, hogy a dél-afrikai kereszténység gyarmati történelme hogyan indít el továbbra is pereket.

A gyülekezeti autonómia szerepe

A gyülekezeti autonómia elve rendkívül hangsúlyos a vallási földvitákban. A kongregacionalista (gyülekezeti autonómián alapuló) és önkéntesen szerveződő egyházakban minden helyi gyülekezetet önálló egységnek tekintenek, amely saját vagyoniával és autonómiával rendelkezik. Ez ellentétben áll a hierarchikus vagy intézményesített⁶ felépítésű

⁶ Magyarországon nagyon hasonló a szabályozás, ahol az intézményesített egyházak jogállását és működését alapvetően A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény szabályozza, amely rögzíti, hogy az egyházi jogi személyek (bevett egyházak, bejegyzett vagy nyilvántartásba vett vallási közösségek) saját belső szabályaik, hitelnevelési és szertartási rendjük alapján, az államtól elválasztva, de azzal együttműködve működnek. Az

egyházakkal, ahol az állami hatóságok különböző mértékű felügyeletet gyakorolnak a helyi gyülekezetek és azok vagyona felett. Amikor egyes egyházak különválnak, az egyház irányító vezetése jelentősen befolyásolja a vagyonviták rendezését. A dél-afrikai bíróságok általában tiszteletben tartják a vallási szervezetek belső irányítási struktúráit, miközben joghatóságot gyakorolnak a polgári ügyekben. A *Church of God and Saints of Christ and Another v Church of God and Saints of Christ (Stone of Truth)* [2018] ZAECGHC 65 ügyben (2018) a Kelet-Fokföldi Legfelsőbb Bíróság egy egyházon belüli szakadásból eredő vitát bírált el. A bíróság hangsúlyozta, hogy ahhoz, hogy egy egyház pert kezdeményezzen, igazolnia kell a perképességét, és hogy pereskedő személyek megfelelő szervezeti felhatalmazással rendelkeznek. A belső szabályzatok be nem tartása a per idézés kibocsátása nélküli elutasításához vezethet, függetlenül a per tárgyától. A Dél-Afrikai Egyesült Református Egyház (URCSA) egy hasonló helyzetbe került. Az URCSA belső szabályzata nem rendelkezik sem az egyházból való kiválásról, sem az egyház elválasztásáról. Emiatt vagyoni vitákhoz vezetett, amikor a felekezet szét kívánt válni. (Plaatjies-Huffel 2020)

A szokásjog (customary law) szerepe

Afrikában a vallásgyakorlat szorosan kötődik meghatározott szenthelyekhez. Ilyenek az ősi temetkezési helyek, a szent ligetek és a történelmi, spirituális jelentőségű helyek. Amikor ezekért való versengő igények jelennek meg, természetes, hogy viták robbannak ki. Ezeket a vitákat nem lehet kizárólag modern jogintézményekkel és hatályos jogi szabályozással elrendezni. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta a jogszabályok alkotmányos értékek fényében történő értelmezésének szükségességét, beleértve a szokásjognak a *common law*-val⁷ együtt létező élő rendszerként való elismerését. Az Alkotmány 39. §-ának (2) bekezdése előírja, hogy a bíróságoknak a *Jogok Nyilatkozatának* szellemét, értelmét és céljait kell előmozdítaniuk bármely jogszabály értelmezésekor. A 211. § elismeri a hagyományos vezetés intézményét, státuszát és szerepét a szokásjog szerint. Ezek a rendelkezések teret teremtenek a szokásjogon alapuló vitarendezési mechanizmusok beépítésének a formális jogrendszerbe. Az ilyen integráció gyakorlati megvalósítása azonban továbbra is egyenetlen.

A hagyományos hatalmi struktúrák, valamint a demokratikus részvételre és az egyéni jogokra vonatkozó alkotmányos követelmények közötti feszültség különös nehézségeket

intézményrendszer sajátossága, hogy az egyház belső szabályai szerint létrehozott szervezeti egységek is önálló jogi személyiséggel rendelkezhetnek (11. §), a polgári jogi viszonyokban korlátozás nélkül részt vehetnek, és közcélú – például oktatási, egészségügyi vagy szociális – feladatokat is átvállalhatnak, amelyek ellátása során a világnézeti elkötelezettségükkel összhangban álló, sajátos foglalkoztatási feltételeket szabhatnak meg (20. §). Az intézményi autonómiát erősíti, hogy az egyházi személyeket hitéleti tevékenységükkel összefüggésben titoktartási kötelezettség védi (12. §), az állam pedig tiszteletben tartja a belső egyházi jogi személyek öngazgatását, miközben biztosítja számukra a közcélú tevékenységek ellátásához szükséges, az állami intézményekével azonos mértékű finanszírozást (13/A. §).

⁷ Az egykori Brit Birodalom területén a *common law* (angolszász jogrendszer) az angol jogfejlődésen alapuló jogrendszerek összessége. A kontinentális joggal szemben a legfontosabb sajátossága, hogy a jogszabályok nem kizárólag írott törvényeken, hanem a bíróságok korábbi döntésein, azaz a precedenseken alapulnak. Dél-Afrika kevert jogrendszerű (*mixed legal system*), ahol a magánjog (így a dologi jog és a tulajdonjog) alapja a római-holland jog (*Roman-Dutch law*), amelyet az angol *common law* és az afrikai szokásjog (*customary law*) egészít ki.

okoz a közösségi földeket érintő vallási földvitákban. A hagyományos vezetők igényt tarthatnak arra, hogy közösségeik nevében döntéseket hozzanak a földekről, beleértve a vallási helyeket és gyakorlatokat érintő döntéseket is. Az alkotmányjog azonban egyre inkább hangsúlyozza az érintett egyénnel folytatott érdemi konzultáció és beleegyezésük szükségességét, nem pedig pusztán a hagyományos hatóságok beleegyezését. Ennek a változásnak jelentős következményei vannak azokra a vallási közösségekre nézve, amelyek földjogait a hagyományos kormányzati struktúrák közvetítik.

Kiemelt jogesetek (4)

Baleni kontra ásványkincsekért felelős miniszter

A Legfelsőbb Bíróság *Baleni and Others v Minister of Mineral Resources and Others* [2018] ZAGPPHC 829 ügyben (2018) hozott ítélete vízvázlatzó a közösségi földjogokkal és bizonyos iparágakkal való metszéspontjával kapcsolatos joggyakorlatban. Az Umgungundlovu közösség számára a fenyegetés nemcsak a gépek megjelenése és a titán kitermelése volt. A per tétje a közösség identitását meghatározó ősi sírhelyek megőrzése volt a titánkitermeléssel szemben. Emiatt végül bírósághoz fordultak. Ez a közösség a katasztrofális társadalmi, gazdasági és ökológiai következményektől való félelmükben ellenezte a bányászatot. Tartottak attól, hogy elűzik őket a mély kulturális és spirituális jelentőségű földjeikről (például a hagyományos családi sírhelyek). (Baleni 2018:12. bek.) Basson bíró ítélete két kulcsfontosságú törvény, *Az ásvány- és kőolajforrás-fejlesztési törvény* (MPRDA) és *Az informális földhasználati jogok ideiglenes védelméről szóló törvény* (IPIIRA) közötti kapcsolatot vizsgálta. A bíróság kijelentette, hogy a bányászati jog megadása az IPIIRA értelmében jogfosztást jelentene. A bányák megzavarnák a közösség mezőgazdasági tevékenységeit és életmódját. Döntő fontosságú, hogy a bíróság úgy ítélte meg, hogy az IPIIRA hozzájárulási követelménye nem zárja ki az MPRDA konzultációs követelményeit. A két törvény tehát „párhuzamosan működik”, de jogtudományi szempontból a lényeg az, hogy a bíróság a szabad, előzetes és tájékoztatáson alapuló beleegyezés (*free, prior and informed consent*) nemzetközi jogi elvét emelte be a hazai jogba az IPIIRA-n keresztül a bányászati lobbival szemben. Mindezek ellenére tehát az IPIIRA azokkal párhuzamosan működik, és további védelmet nyújt a szokásjogon alapuló informális földhasználati jogok számára. (Baleni 2018:77. bek.) Ennek az ítéletnek a jelentősége a vallási földviták szempontjából abban rejlik, hogy megerősíti a közösségek jogait. Ezáltal az informális ingatlanjogokkal rendelkező közösségeknek alkotmányosan védett érdekük fűződik ahhoz, hogy hozzájáruljanak olyan tevékenységekhez, amelyek megfosztanák őket ezektől a jogoktól. Azoknak a vallási közösségeknek, amelyek szent helyei vagy istentiszteleti helyei szokásjogi földterületen találhatóak, ez biztosítékot jelent. Ez az ítélet erős jogi alapot nyújt a nem kívánt fejlesztések vagy kisajátítások megakadályozására. Az állam nem írhatja ugyanis felül a közösségi érdekeket közigazgatási döntésekkel (például egy kitermelési engedélyt tartalmazó közigazgatási határozattal), hanem az elismert szokásjogi eljárásoknak megfelelően teljes körű előzetes hozzájárulást kell szereznie.

Maledu v Itereleng Bakgatla Mineral Resources ügy tanulságai

Az Alkotmánybíróság *Maledu and Others v Itereleng Bakgatla Mineral Resources (Pty) Limited and Another* [2018] ZACC 41 ügyben hozott ítélete (2018) a Baleni ügyben lefektetett elvekre épített és megerősítette azokat. Az ítélet alkotmányos útmutatást nyújt az informális földtulajdonjogok védelmével kapcsolatban. Az ügy a Lesetlheng közösséget érintette. A közösség tagjai 1919-ben vásároltak egy farmot, de nem tudták a saját nevükre bejegyeztetni a tulajdonjogot. Ehelyett a farmot az akkori bennszülöttügyi miniszter (jogutódja jelenleg a vidékfejlesztési és földreformért felelős miniszter) nevére jegyezték be a tágabb Bakgatla-Ba-Kgafela közösség vagyongazdálkodásába. (Male du 2018: 2. bek.) Az Alkotmánybíróság egyhangúlag hatályon kívül helyezte a Legfelsőbb Bíróság kilakoltatási végzését a közösség ellen. A hatályon kívül helyezett ítélet kimondja, hogy a bányászati vállalatoknak ki kell meríteniük az MPRDA 54. szakasza szerinti vitarendezési mechanizmusokat. Ez pedig azt jelenti, hogy konzultálniuk kell a tényleges földtulajdonosokkal, és be kell szerezniük a beleegyezésüket az IPILRA 2. szakaszában előírtak szerint, mielőtt megkezdnék a bányászati műveleteket vagy kilakoltatási végzést kérnének. Petse bíró a Bíróság nevében írt beadványában hangsúlyozta, hogy az MPRDA-t más törvényekkel, például az IPILRA-val összhangban kell értelmezni, és hogy a bányászati jog odaítélése nem semmisíti meg automatikusan az utóbbi által védett birtoklási⁸ jogokat. (Maledu 2018: 106. bekezdés) A Bíróság úgy ítélte meg, hogy egy közösségi gyűlésen elfogadott határozat nem felel meg az IPILRA követelményeinek. A Bíróság azt is megállapította, hogy nem áll rendelkezésre elegendő bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a kérelmezőknek, mint informális földhasználóknak⁹ ésszerű lehetőségük lett volna érdemi módon részt venni azon a gyűlésen, amely a bányászati társasággal kötött megállapodáshoz vezetett. Az ítéletnek megerősítette tehát, hogy a földjogokat érintő megállapodásokat a közvetlenül érintettek érdemi részvételével kell megkötni.

Következmények a vallási közösségekre

A Baleni- és Maledu-ügyekben lefektetett elvek jelentős következményekkel járnak a dél-afrikai földjogokat érvényesítő vallási közösségek számára. Először is, ezek az ítéletek megerősítik, hogy az informális földjogok alkotmányos védelmet élveznek. Ezeket nem lehet pusztán közigazgatási határozatokkal semmibe venni. A szokásjogi megállapodások vagy más informális birtoklási rendszerek alapján földet foglaló vallási közösségek az IPILRA-ra hivatkozva megakadályozhatják a beleegyezésük nélküli kisajátítást. Másodszor, az érdemi közösségi részvétel hangsúlyozása eljárási normát határoz meg. Ez a decentralizált és gyülekezeti szinten szervezett vallási szervezeteknek kedvez. A vallásgyakorlás céljára használt földeket és egyéb szent helyeket érintő döntéseket nem hozhatják meg egyszerűen a közösségi vezetők vagy felekezeti szervezetek a földet ténylegesen birtoklók és használók beleegyezése nélkül. Ez a követelmény teret teremt a helyi vallási

⁸ Az eredeti dél-afrikai ítéletben (Maledu) az *occupation rights* vagy *rights of occupation* szerepel, ami a dologi jogban a föld birtoklását jelenti.

⁹ A Maledu-ügy lényege pont az, hogy a közösség tagjai nem bejegyzett tulajdonosok (hiszen a föld a miniszter nevében van), hanem az IPILRA által védett informális jogosultak.

közösségek számára, hogy érvényesítsék érdekeiket mind a kormányzati intézkedésekkel, mind az egyházi hatóságokkal szemben, akik esetleg nem osztják nézeteiket. Harmadszor, ezek az esetek a *lawfare* hatékonyságát mutatják, amikor a közösségek hozzáférnek jogszabályokhoz, bírósági fórumokhoz fordulhatnak és érdekképviseleti támogatáshoz jutnak. Mind a Baleni-, mind a Maledu-közösség részesült civil társadalmi csoportok segítségével. Mindez kiemeli a jogi képviselet fontosságát a földjogaikat védeni kívánó vallási közösségek számára. Viszont azt is látnunk kell, hogy a folytonos pereskedés költséges, időigényes és bizonytalan kiemenetelű. Nem minden közösség fér hozzá a szükséges jogi eszközökhöz. Sőt, még a sikeres pereskedés és a megnyert perek sem oldhatják meg a mögöttes konfliktusokat, hanem csupán új területekre helyezhetik át azokat. A modernizációs kényszer, ipari igények, a közösségi és vállalati érdekek és a történelmi igazságszolgáltatási igények közötti feszültségek az egyes bírósági ítéleteken túl is fennállnak.

Az IPILRA-keretrendszer és a közösségi beleegyezés (5)

Az IPILRA rendkívül fontos szerepet játszik a közösségek földhasználatának szabályozásában. A törvény érinti a vallási közösségeket is. A jelenleg az Alkotmány 25. §-ának (6) és (9) bekezdésében rögzített célok megvalósítását szolgáló, eredetileg még az átmeneti alkotmány idején elfogadott IPILRA-t ideiglenes intézkedésként szánták az informális földhasználati jogok védelmére, amíg átfogó földbirtoklási reformtörvényt nem fogadnak el. Az IPILRA-t a parlament következetesen évente megújítja 1997. december 31-i lejárat dátuma óta. A törvény, de facto keretrendszerré vált az informális földhasználat védelmére. (UCT Land and Accountability Research Centre 2020) Az IPILRA 2. § (1) bekezdése kimondja, hogy: „Senkit sem lehet megfosztani semmilyen informális földhasználati jogától a beleegyezése nélkül”. Ez a védelem a különféle jogcímen szerzett földhasználati jogokra vonatkozik, beleértve a szokásjog vagy az őslakos jog szerinti jogokat, a föld öt évnél hosszabb ideig tartó jóhiszemű használatát. A vagyonkezelői megállapodásokon keresztül birtokolt jogok szintén e védelem alá esnek ott, ahol a vagyonkezelő egy törvény által alapított szerv. A törvény minden személyre kötelező, beleértve az államot, a fejlesztő társaságokat, a bányászati társaságokat, a magánszemélyeket, a hagyományos vezetőket és a kormányzati szerveket. A vallási közösségek számára az IPILRA jelentős védelmet nyújt számos összefüggésben. Azok az egyházak és vallási szervezetek, amelyek hosszabb ideig folyamatosan birtokolták a földet, akár a tulajdonjog hivatalos bejegyzése nélkül is, érvényesíthetik jogaikat a törvény alapján. A hatóságok által kezelt közösségi földeken található vallási helyszínek védve vannak az elidegenítéstől a földhöz fűződő jogok tulajdonosainak beleegyezése nélkül. A szokásjoggal rendelkező földeken található szent helyek és spirituális jelentőségű helyek nem sajátíthatók ki fejlesztésre vagy ipari termelésre megfelelő hozzájárulási eljárások nélkül. Az IPILRA hozzájárulási követelményei fontos eljárási biztosítékokat hoznak. Egy informális földhasználati jog elidegenítéséről szóló döntést csak a jelenlévő vagy képviselt jogosultak többsége hozhat meg az erre a célra összehívott ülésen. A találkozórol kellő időben értesítést kell küldeni, és a résztvevőknek ésszerű lehetőséget kell biztosítani a részvételre. Ha a megfosztás a közösség földtulajdonlásából ered, megfelelő kártérítést kell fizetni azoknak, akiket megfosztottak jogaiktól. Ezek a követelmények védnek attól, hogy kis csoportok vagy befolyással

rendelkező személyek szélesebb körű közösségi részvétel nélkül döntsenek. Fontossága ellenére az IPILRA jelentős kihívásokkal néz szembe. A kormánytisztviselők, a földtulajdonosok és a bírók ugyanis egyszerűen sokszor nincsenek tisztában a törvénnyel. Tudatlanságuk a végrehajtás elmaradásához és a jogok megfelelő kártérítés nélküli jogellenes elvesztéséhez vezet. A jogszabály ideiglenes jellege bizonytalanságot kelt hosszú távú státuszával kapcsolatban. Ezért komoly igény van az IPILRA megerősítésére és határozatlan időre történő hatályba lépésére, hogy véglegesítse az eljárásrendet és biztosítsa földek tulajdonjogának hatékonyabb védelmét. (UCT Land and Accountability Research Centre 2020)

Politikai következmények és jövőbeli irányok (6)

A dél-afrikai jogviták és vallási alapú földviták elemzése számos politikai következményre mutat rá a törvényhozók, a bíróságok és a civil társadalom számára. *Először* is, sürgősen túl kell lépni az IPILRA ideiglenes hatályán. Emellett egy állandó, átfogó földbirtoklási reformrendszer kell kidolgozni, amely határozottabban tisztázza az informális földjogok jogi státuszát, és átlátható eljárásokat biztosít védelmük érdekében. Ennek tartalmaznia kell a vallási közösségekre és szent helyekre vonatkozó kifejezett rendelkezéseket, elismerve azt a tényt, hogy a vallási indíttatású földhasználat különösen fontos a közösségi identitás és a lelki élet szempontjából, és nem kezelhető egyszerűen a földhasználat bármely más formájával. *Másodszor*, a vallási alapú földviták rendezését át kell alakítani. Bár a bírósági eljárások egyes esetekben hatékonyak voltak, gyakran túl költségesek és lassúak ahhoz, hogy produktívan kezeljék a vallási közösségeken belüli vagy azok közötti feszültségeket. Ezért az alternatív vitarendezés megerősítése (például közvetítési és választott-bírósági eljárások) konstruktívabb megoldásokat kínálhatna. Ezek az alternatív mechanizmusok a hagyományos vitarendezési gyakorlatokra támaszkodhatnak, de továbbra is jogszabályokban kell gyökerezniük és azoknak megfelelniük. Harmadszor, a vallási szervezeteknek és közösségeknek a jog eszközeihez nagyobb hozzáférésre van szükségük. A jogsegély szolgálatok kulcsszerepet játszottak számos nagy nyilvánosságot kapott ügyben, de nem tudják kielégíteni a kereslet mértékét. A vallási vezetők és a közösségi tagok célzott jogi oktatása képessé tenné őket arra, hogy megértsék, megvédjék és érvényesítsék jogaikat az alkotmányos rendben, ahelyett, hogy kizárólag külső szakemberekre kellene támaszkodniuk. Negyedszer, a kártalanítás nélküli kisajátítással kapcsolatos javasolt alkotmánymódosítások – bár 2021-ben nem kapták meg a kellő parlamenti többséget – még mindig fenyegetik a vallási közösségeket és kiemelt kérdésként szerepelnek a dél-afrikai politikai diskurzusban. A legutóbbi fontos fejlemény, hogy a 2024. évi 13. számú *kisajátítási törvény* (Expropriation Act 13 of 2024)¹⁰ immár bizonyos kivételes körülmények között rendelkezik a kártalanítás nélküli kisajátításról. A vallási közösségek számára elengedhetetlen, hogy továbbra is éberen figyeljék e rendelkezések földbirtokaikra gyakorolt hatásait, és konstruktívan vegyenek részt a földreform-politikával kapcsolatos folyamatban lévő diskurzusban. Ötödször, az alkotmányos gyakorlat egyre inkább

¹⁰ Cyril Ramaphosa elnök 2025. január 23-án aláírta a javaslatot, amely így hivatalosan is törvénnyé vált *Expropriation Act 13 of 2024* néven.

hangsúlyozza az érdemi egyéni beleegyezés fontosságát a hagyományos vezetők pusztá beleegyezésével szemben. Ez a paradigmaváltás kihívások elé állítja bizonyos közösségekben belül a berögzült gyakorlatokat, miközben egyúttal lehetőséget kínál a földgazdálkodási vitákban történelmileg marginalizált, helyi vallási szervezetek felhatalmazására.

Következtetés

Tanulmányom a jogi hadviselés, a jogalkalmazás és a vallási alapú földviták jellemzőit vizsgálta Dél-Afrikában, nyomon követve azt a módot, ahogyan a jogi eszközök taktikai alkalmazása létfontosságú útként jelent meg a közösségek számára jogosultságaik érvényesítéséhez az alkotmányos paradigma keretein belül. A vizsgálat rávilágít arra, hogy a jogviták, amelyeket politikai, gazdasági vagy társadalmi célok elérésére való felhasználásaként fognak fel, sokféleképpen működnek. A fennálló helyzet megőrzésére, uralkodó érdekek által alkalmazott apparátus a föld és az erőforrások feletti uralom megőrzésére, valamint mint a jogfosztottak által használt eszköz, amely lehetővé teszi a marginalizált csoportok számára, hogy megkérdőjelezzék a hatalmat és az igazságszolgáltatást. A vallási alapú földviták különösen élesen rávilágítanak ezekre a dinamikákra. Nemcsak az anyagi tulajdonjogokra vonatkozó igényeket ölelik fel, hanem a spirituális relevanciára, a közösségi identitásra is. A gyarmati és apartheid korszakbeli kisajátítás történelmi öröksége továbbra is napjaink vitáit alapozza meg. A vallási csoportok kártérítést követelnek, a közösségeken belüli frakciók vitatják az egyházi tulajdonjogot, a szent helyek pedig az iparosítás, bányászat és a fejlesztés útjában állnak. Az 1996-ban elfogadott alkotmányos szabályozás mind anyagi jogi védelmet, mind eljárási kereteket kínál e viták kezelésére. A végrehajtás továbbra is következtelen, és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést akadályozza a szakmai tudás, és az anyagi fedezet hiánya. A Baleni- és Maledu-ügyekben hozott kulcsfontosságú ítéletek azt illusztrálják, hogy a lawfare hatásos, ha a közösségek jogi forrásokkal és érdekképviseleti támogatással rendelkeznek. Ezek az esetek jelentős elveket rögzítettek az informális földbirtokosok beleegyezésével, valamint a szokásjog és a törvényi keretek közötti kölcsönhatással kapcsolatban. Ezek a jogi precedensek alapot nyújtanak arra, hogy érvényesítsék igényeiket mind a kormányzati intézkedésekkel, mind a vallási közösségek ügyeibe történő magánbeavatkozásokkal szemben. Mindazonáltal el kell ismerni a jogi hadviselésben rejlő korlátokat. A pereskedés költséges, kiszámíthatatlan, és a perek néha nem oldják meg az alapvető kérdéseket. A vallásszabadság és a fejlődés versengő ideológiái közötti belső feszültségek továbbra is fennállnak. Ezek egyszerűen túlmutatnak bármely bíróság hatáskörén és képességein, hogy bármilyen tartalmú ítélettel véglegesen megoldják azokat. A jövőre nézve a fókusz az informális földbirtoklás jogi szabályozásának megerősítését és pontosítását, a vallási kontextushoz igazított alternatív vitarendezési mechanizmusok (például választottbíróóságok, közvetítők vagy másnéven mediáció) kidolgozását kell célul kitűzni. Az is alapvető, hogy minden közösség hozzáférjen a jogainak hatékony érvényesítéséhez szükséges erőforrásokhoz. A jogi alapelvek stratégiai alkalmazása Dél-Afrika vallási alapú földvitáiban a nemzet demokratikus fejlődésének összetettségét tükrözi. Az alkotmány valódi lehetőséget kínál a történelmi igazságtalanságok kezelésére. Ennek megvalósítása azon közösségek folyamatos küzdelmétől, érdekképviselésétől és szerepvállalásától függ, amelyek földjei és megélhetése

továbbra is sebezhető. A jogi hadviselés pedig inkább a viszálykodás csatateré, amelynek kimenetele a résztvevők erőforrásain, stratégiáin és elszántságán múlik.

A *Bevezetés*-ben feltett első kutatási kérdésre válaszolva megállapítható, hogy a jogi mechanizmusok stratégiai alkalmazása a vallási alapú földvitákban valóban képes előmozdítani az igazságot, de nem tökéletesen. A Baleni- és a Maledu-ügy tanulságai igazolják, amelyekben a bíróságok megerősítették az informális földjogok védelmét, a közösségi beleegyezés jelentőségét, valamint azt, hogy a szokásjogi és közösségi földhasználat nem szorítható háttérbe pusztán közigazgatási vagy gazdasági érdekekre hivatkozva. A *lawfare* tehát a marginalizált közösségek számára valós jogérvényesítési eszköz lehet, ha alkotmányos jogokra, civil jogvédő támogatásra és bírósági fórumokra támaszkodhatnak. Viszont pereskedésük eredményessége erősen függ az érintett közösségek szervezettségétől, anyagi lehetőségeitől és a joghoz való tényleges hozzáférésüktől. A második kutatási kérdésre válaszolva az állapítható meg, hogy a tulajdonjogok, a vallásszabadság és a történelmi jóvátétel közötti feszültségek a dél-afrikai alkotmányos rendben jogilag kezelhetők, de nem oldhatók fel maradéktalanul bírói úton. Ennek oka, hogy e konfliktusok nem pusztán jogdogmatikai természetűek, hanem történelmi, politikai, identitásbeli és spirituális dimenziókkal is rendelkeznek. A *lawfare* ezért nem végleges megoldás, hanem olyan alkotmányos küzdőtér, amely egyszerre teszi láthatóvá és részben kezelhetővé ezeket a konfliktusokat.

Felhasznált irodalom

- COMAROFF, J. – COMAROFF, J. L. (2006): *Law and Disorder in the Postcolony*. Chicago: University of Chicago Press. Online: https://www.researchgate.net/publication/37692160_Law_and_disorder_in_the_postcolony_LAW_AND_DISORDER_IN_THE_POSTCOLONY (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)
- COMAROFF, J. (2001): Colonialism, Culture, and the Law: A Foreword. *Law and Social Inquiry*, 26(2), 305–314. Online: https://www.researchgate.net/publication/229814654_Colonialism_Culture_and_the_Law_A_Foreword (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)
- COMAROFF, J. (2017): *Preface: Lawfare – Waging War through Law*. Online: <https://johncomaroff.com/essays/preface-lawfare-waging-war-through-law/> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)
- Dél-afrikai Köztársaság 1996-ban elfogadott és 1997. február 4-én hatályba lépett Alkotmánya. Online: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-1996-04-feb-1997> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)
- Expropriation Act 13 of 2024. Online: https://www.parliament.gov.za/storage/app/media/Acts/2024/Act_13_of_2024_Expropriation_Act_2024.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 04. 22.)
- Group Areas Act No. 41 of 1950. Online: https://sahistory.org.za/sites/default/files/group_areas_act.pdf (A letöltés dátuma: 2026. 04. 21.)
- LE GRANGE, B. (2018): The Scourge of Vexatious Litigation in South Africa. *South African Law Journal*, 135(3), 450–475.
- Natives (Urban Areas) Act No. 21 of 1923. Online: <https://sahistory.org.za/archive/natives-urban-areas-act-act-no-21-1923> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 17.)

- OLAJOS I. (2017): Földjogi kiskaté – kérdés felelet a magyar földjog aktuális kérdéseiből. *Miskolci Jogi Szemle*, 12(2 ksz), 409–417.
- PETRUSKA F. (2024): Domestic Lawfare in South Africa. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 23(1), 19–34. <https://doi.org/10.32569/aarms.2024.1.2>
- PLAATJIES-HUFFEL, van M. A. (2020): Whose Land Is it anyway? A historical Reflection on the Challenges URCSA Encountered with Land and Property Rights. *Studia Historiae Ecclesiasticae*, 46(2), 1–18. <http://doi.org/10.25159/2412-4265/7827>
- South African History Online [SAHO] (2023): *The Natives Land Act of 1913*. Online: <https://sahistory.org.za/article/natives-land-act-1913> (A letöltés dátuma: 2024. 04. 21.)
- VYVER, van der Y. (2023): *Schism and legal disputes over ownership of church buildings in the history of the Nederduitsch Hervormde (Dutch Reformed) Church in South Africa*. *Canopy Forum*, 19 May, 2023. Online: <https://canopyforum.org/2023/05/19/schism-and-legal-disputes-over-ownership-of-church-buildings/> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 22.)
- Wits Constitutional Court Review (2018): *The Potential and Limits of Section 25*. Johannesburg: University of the Witwatersrand School of Law.

Jogesetek (Case Law)

- Baleni and Others v Minister of Mineral Resources and Others [2018] ZAGPPHC 829. Online: <https://www.saflii.org/za/cases/ZAGPPHC/2018/829.html> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 21.)
- Church of God and Saints of Christ and Another v Church of God and Saints of Christ (Stone of Truth) [2018] ZAECGHC 65. Online: <http://www.saflii.org/za/cases/ZAECGHC/2018/65.html> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 21.)
- Maledu and Others v Itereleng Bakgatla Mineral Resources (Pty) Limited and Another [2018] ZACC 41. Online: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2018/41.html> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)
- United Apostolic Faith Church v Boksburg Christian Academy [2011] ZAGPJHC 43. Online: <http://www.saflii.org/za/cases/ZAGPJHC/2011/43.html> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 21.)
- United Congregational Church of South Africa (Oudtshoorn) v Minister of the Department of Agriculture and Land Reform and Rural Development and Others [2023] ZAWCHC 256. Online: <http://www.saflii.org/za/cases/ZAWCHC/2023/256.html> (A letöltés dátuma: 2026. 01. 11.)

A Szentszék teológiai alapú diplomáciája Afrikában

A tanulmány a Szentszék afrikai diplomáciájának teológiai alapú átalakulását vizsgálja a 19. század végétől a II. Vatikáni Zsinatot követő korszakig. A szerző mellett érvel, hogy a Szentszék külpolitikájának irányváltása nem pusztán geopolitikai racionalitásokból fakadt, hanem mély teológiai paradigmaváltás eredménye. Már XIII. Leó pápasága alatt megjelentek azok a morális és ekleziológiai elvek – a rabszolgaság elítélése, az emberi méltóság univerzalitása, a helyi egyházak függetlenítésének igénye –, amelyek később a zsinat után rendszerszintűvé váltak. A zsinat communio-egyházana, az inkulturáció teológiája és a vallásközi párbeszéd elvei alapjaiban írták felül az eurocentrikus egyházképet, és új normatív keretet adtak a Szentszék afrikai jelenlétének.

A tanulmány bemutatja, hogy a zsinat után az afrikai egyházak teljes jogú részegyházakká váltak, ami kánonjogi és közigazgatási reformokhoz vezetett: a missziós területek egyházmegyékké alakítása, a püspöki konferenciák megerősítése és az afrikai klerus integrációja mind a teológiai emancipáció jelei. A szerző kitér az afrikai főpapok kúriai szerepére is, akik saját tapasztalataikkal formálták a Szentszék globális délpolitikáját. A tanulmány végkövetkeztetése szerint a Szentszék afrikai diplomáciája a 21. századra teológiai alapú, morális geopolitikai stratégiává vált.

Kulcsszavak: Szentszék diplomáciája; Afrika; II. Vatikáni Zsinat; communio; inkulturáció

Bevezetés

A 20. század második felétől az egyházi diplomácia tudatosan a gazdasági és földrajzi perifériák irányába fordult. Ezek az országokat a gyarmati múlt, a marginálisabb geopolitikai szerep, illetve a nemzetközi szervezetekben való alulreprezentáltság kapcsolja össze. (Trefzer et al., 2014; Dirlik, 2007) A területek a Szentszék számára elsősorban morális kategóriát jelentenek. Hipotézisem szerint a Szentszék bi- és multilaterális szempontjainak az alakulása csak a teológiai elvek, különösen a II. Vatikáni Zsinat utáni ekleziológia alapján érthető. A 20. század második felében XXIII. János, majd VI. Pál periféria teológiája, minthogy az egyháznak a társadalom peremére kell összpontosítani, (Zizola, 2000) átsugárzott a Szentszék geopolitikai prioritásaira is. Ez a tendencia erősödött II. János Pál, XVI. Benedek, illetve Ferenc pápa pápasága alatt. Elkötelezettségüket számos dokumentummal, afrikai klerikusok magas szentszéki pozícióba való kinevezésével vagy akár személyes látogatással és a *soft power* alkalmazásának számtalan jelével mutatták ki. XIV.

¹ ORCID ID: 0000-0002-1630-8208

Leó személyes érintettsége okán is folytatja a periféria geopolitikáját.² (Vatican News, 2025) Harmadik apszotoli útja pedig négy afrikai országba vezetett.

Fordulat a Szentszék geopolitikájában

A II. Vatikáni Zsinat után a teológiai elvek dominanciája a szentszéki külpolitikában egyértelművé vált. A folyamat azonban már korábban elkezdődött.

A Szentszék külpolitikájának változásához nagyban hozzájárult a Szentszék globális szerepének átalakulása. Pápai Állam megszűnése után a Szentszék kereste a helyét a nemzetközi közösségben.³ (Filipazzi, 2013) XIII. Leó felismerte, hogy a megváltozott geopolitikai környezetben a Szentszéknek a társadalmi igazságosság és a béke előmozdítójának kell lennie. (Ward, 1966; Noonan, 2004) Ebbe a morális alapú külpolitikába illeszkedett Afrika. Az *In plurimis* kezdetű enciklika először ítélte el egyértelműen az egyház részéről a rabszolgaság intézményét. (Leo XIII, 1888) XIII. Leó kijelentette, hogy a teremtés és a megváltás teológiai elvei alapján minden ember egyenlő méltósággal rendelkezik. Ezzel a teológia alapelvvel pedig a rabszolgaság intézménye nem összeegyeztethető.⁴ (Ceillier, 2016; Ceillier–Richard, 2012) A teológiai állásfoglalás a Szentszék afrikai pozícióját is erősítette. A Szentszék regionális képességeit bizonyítja, hogy az aduai csata után XIII. Leót közbenjárt az olasz hadifoglyokért II. Menelik etióp királynál. (Ireland, 1903) Később pedig részt vett a foglyok szabadon bocsátásáról szóló egyeztetésekben is. Az eset nemcsak a gyarmati struktúra törekenységére, hanem a teológiai alapú egyházi diplomácia lehetőségeire is,

XIII. Leó ezért a rabszolgaság morális alapú elítélésén túl, más stratégiai döntéseket is hozott. Egyrészt igyekezett függetleníteni az afrikai helyi egyházakat a külföldi misszionáriusoktól. Másrészt megpróbálta beágyazni az egyházat a helyi társadalomba. A helyi egyház kiépítése ugyanis nemcsak közigazgatási kérdés, hanem az egyház tagjainak egyenlőségét is jelképezi. Mindemellett XIII. Leó felismerte azt is, hogy a gyarmatosító államokhoz kötődő katolikus egyház a térségi missziók tragédiáját jelentheti a gyarmati rendszer összeomlása esetén. (Soetens, 1992) Ezt a geopolitikai szempontot képviselte XV. Benedek (1914–1922) is. A *Maximum Illud* kezdetű apostoli levélben végleg elhatárolódott a politikai és vallási gyarmatosítástól. (Benedict XV, 1919; Pollard, 2014) XI. Piusz (1922–1939) pedig látványosan szembement a gyarmatosító országokkal. (Giovagnoli, 2006) A *Rerum Ecclesiae* kezdetű enciklikában elutasította, hogy az egyház a missziókon keresztül az európai nemzeti érdekeket képviseljen. (Pius XI, 1926) Nyíltan elítélte azokat a szerzetesrendeket is, amelyek a nemzeti (különösen francia, belga, portugál, olasz) szempontoknak rendelődtek alá. XII. Pius pedig elkötelezett volt, hogy leválassa az egyház intézményeit a gyarmattartó országokról. Az *Evangelii Praecones* kezdetű enciklikája kevéssel a Második Világháború után jelent meg. (Pius XII, 1951) Újra

² Szudáni tűzszünet és humanitárius szempontok hangsúlyozása és a nemzetközi közösség felszólítása a segítség érdekében. Ugyanekkor a tanzániai békért.

³ A szerző a kezdeményezések hiányosságaira is felhívja a figyelmet, illetve arra a tényre, hogy még XIII. Leó sem adta fel a területi állam restaurálásának a vágyát, de azt más eszközökkel kívánta elérni.

⁴ Charles Lavigerie bíboros például markánsan fellépett az afrikai rabszolgasággal szemben. Lásd még Ceillier–Richard (2012)

figyelmeztetett arra a nem kívánatos helyzetre, amelyet a gyarmatosító országokkal összefonódott helyi katolikus egyház eredményezhet. Azonban a geopolitikai szempontok mellett megjelenik az *inkulturáció* teológiai gondolata. Ez a teológiai paradigma, amely a helyi papságon túl a helyi kultúrák tiszteletben tartására figyelmeztetett évtizedekkel később vált általánossá a katolikus teológiában. (Doyle, 2012) Nem elhanyagolható azonban, hogy itt nem pusztán külpolitikai hasznosságról, hanem teológia szempontjairól van szó.

A korszak pápái igyekeztek megteremteni a helyi egyház anyagi függetlenségét is. Ez már XIII. Leóval elkezdődött. 1888-ban a pápa elrendelte a francia alapok, vagyis a missziók, pénzügyi háttérintézményeinek szentszéki ellenőrzés alá vonását. (Propagation de la Foi, [d. n.]) A végrehajtására azonban csak XV. Benedek és XI. Pius papsága alatt került sor. Ekkor terjesztették ki a Hitterjesztési Kongregáció hatáskörét az alapok feletti felügyeletre. (Soetens, 1992) Jóllehet ez a pápa egyházi közigazgatási intézkedése volt, de ennek a külkapcsolatokban is lettek kézzel fogható eredménye is. Adrian Hastings megjegyzi, hogy az anyagi források feletti felügyelet legegyszerűbb akkora hatással volt a szentszéki külpolitika „afrikanizálására,” mint az erkölcsi megnyilatkozások. (Hastings, 1994) Láthatóvá tette, hogy a Szentszék egy független és nem európai dominanciájú afrikai katolikus egyházat szeretne.

Claude Soetens ugyanakkor rávilágít, hogy a szentszéki kezdeményezések akkor még falakba ütköztek. Az egyes missziók vezetői és nemzeti alapon szerveződő kongregációk ellenálltak, mind a római központosságának, mind az afrikai papság pozicionálásának. A Szentszék geopolitikája és a gyarmatosító országok érdekeit képviselő nemzeti egyházak ezért időnként látványosan szembekerültek egymással. (Soetens, 1992)

Összefoglalva elmondható azonban, hogy a zsinat előtt a Szentszék geopolitikai célkitűzései már a zsinat előtt sem nélkülözték a morális, olykor a teológiai megfontolásokat. Ugyanakkor a döntések mögött még az egyház társadalmi pozíciójának és a külpolitikai szempontjainak az erősítése is meghúzódott. Ennek látványos példája volt a két háború között az olasz és a portugál egyházak számára biztosított privilégiumok. (Serapiao, 1974) A Szentszék ugyanis reálpolitikai megfontolásból még a huszadik század első felében is biztosított olyan privilégiumokat az európai gyarmatosítóknak, amelyek morális szempontból ma már vállalhatatlanok.

Geopolitikai szempontok a II: Vatikáni Zsinaton

A Szentszék afrikai külpolitikai beállítottsága a zsinat után eminensen tükröződik vissza a különböző műfajú és jogi kötőerővel rendelkező dokumentumokban. Ezek a dokumentumok mind terjedelmükben, mind a tárgyalt téma tekintetében jelentős eltérést mutatnak. A számosság okán nem is lehet célunk az Afrikát érintő összes egyházi dokumentum ismertetése. Ezért csak egy-egy műfaji sajátosságra és a dokumentumban tárgyalt teológiai kérdések geopolitikai vonatkozására hívjuk fel a figyelmet. (Blowick, 1952) A legfontosabb, hogy a zsinat nyomán átfogó teológiai rendszer épült ki, amely alapjaiban írta felül a korábbi eurocentrikus egyházképet. Az egyes teológiai elvek, mint a *communio* (közösségi) ekléziológia, a periféria teológiája, a helyi egyházak (egyházmegyék) felértékelődése,

valamint a vallás- és felekezeti párbeszéd a zsinat legmélyebb szövetét alkotják. Ezek a tisztán teológiai elvek pedig kivétel nélkül alakították a Szentszék afrikai külpolitikáját.

Afrika hangja és a II. Vatikáni Zsinat

A zsinati dokumentumok egyetemes érvényűek és általános szempontokra összpontosítottak. Az általános elvek azonban a Szentszék afrikai külpolitikájában is érvényesültek. Az afrikai országok függetlenségi hulláma eleve hatással volt magára a zsinatra is. Különösen jelentős a *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció, (Akinwale, 2010) amely közvetlen utalásnak is tekinthető az új afrikai országokra vonatkozóan. A zsinat elismeri a népek jogát a szabadságra és az önrendelkezésre (GS 9, 73, 85). Egyben megjegyzi, hogy a tudományos haladás vagy a politikai instabilitás ezeknek az országoknak a tekintetében kevés figyelmet kap szemben a nyugati modernitás kérdéseivel (GS 63, 66, 69). A zsinat missziós dokumentuma az *Ad Gentes* kezdetű határozat. A dokumentumban hangsúlyt kaptak olyan kérdések, mint a helyi egyház, a helyi klérus kiépítése (AG 16) a püspöki kar pozicionálása, az inkulturáció és a helyi kulturális értékek (AG 22. pont), amelyek az afrikai katolikus közösségeknek különösen fontosok voltak. A *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúció pedig megnyitotta az utat, hogy népnyelv mellett az afrikai közösségek számára fontos helyi sajátosságok megjelenjenek a liturgiában (SC 36. és 63. pont). Afrika vonatkozásában különösen fontos külpolitikai jelentősége lett az emberi méltóságról (DH), (*Dignitatis Humanae*, 1965) vagy a dialógus etikáról (AD 11, 12), vagy a vallásokkal (AD 16, 41), (*Nostra Aetate*, 1965) illetve a felekezetekkel való párbeszéd (AD 4, UR10) zsinati elveinek is. (*Unitatis Redintegratio*, 1964)

A II. A Vatikáni Zsinat mindezekén túl az első olyan globális katolikus fórum is volt, ahol az afrikai egyházak képviselői aktívan alakíthatták az egyház álláspontját. A globális dél képviselői a zsinaton egyedülálló teológiai szempontokat és a globális dél társadalmi nehézségeit hozták fel. Ezek a kérdések, miközben megőrizték a társadalmi és a biztonságpolitikai dimenziójukat, a huszadik századi teológia integráns részévé váltak. Joseph Albert Maula zairei püspök, majd később kongói bíboros, (Malu, 2014) például már a zsinaton kifejtette az egyház afrikai teológiai és a Szentszék regionális geopolitikájának fókuszait. (Lasoul, 2004) Az afrikai dekolonizáció, a szegénység, a természet kizsákmányolása vagy a fegyverkezési verseny társadalmi hatásai, (Bevans–Gros, [d. n.]) később a Szentszék afrikai külpolitikájának integráns részévé váltak. A zsinaton pedig erős insa természet kizsákmányolásaszeknek.⁵ (Lopes Pereira, 2022)

Idővel megszülettek az alaposabb Afrikával foglalkozó szentszéki megnyilatkozások is. Főképp a szinódus utáni apostoli buzdításokat elehet megemlítenie. (Benedict XVI, 2011) A püspöki szinódus előkészítése, maga a püspöki szinódus ülései, illetve a szinódus utáni dokumentumok gyakorlatba való átültetése ezer szállal kapcsolódott a régió biztonságához. Az 1994-es püspöki szinódus előestéjén robbant ki például a ruandai népirtás. Illetve ekkor tartották az első demokratikus választásokat az apartheid utáni Dél-Afrikában. (Okoye, 1994) Ezek egyszerre voltak biztonsági, politikai, illetve morálteológiai kérdések az egyház számára. A Szentszéknek teológiai alapú, de nemzetközi politika számára is

⁵ Ez történt például Portugália esetében is.

értelmezhető válaszokat kellett adni. Nem meglepő, hogy a szinódust követő *Ecclesia in Africa* kezdetű apostoli buzdításban a fegyverkereskedelmet, a menekülteket, a nők helyzetét, a modernkori rabszolgaságot, illetve számos más biztonsági kihívást az egyház előtt álló alapvető kihívásoknak tekintettek. (John Paul II, 1995) Már a szinódust megelőző afrikai püspökök nyilatkozataiban olyan érzékeny globális biztonsági kérdéseket feszegettek, mint a veszélyes hulladékok elhelyezése Afrikában, a nyersanyag kizsákmányolás, vagy az afrikai országokra kényszerített szoció-ökológiai intézkedések. (Okoye, 1994) A pápa, ha nem is ismételte meg szó szerint a szinódus záró dokumentumát, illetve az előkészületi üléseken elhangzottakat, összefoglalta azokat az ökológiai katasztrófára és a globális társadalmi igazságtalanság kapcsán. (John Paul II, 1995) A szinódus utáni buzdítás már nyilvánvalóvá tette azt a paradigmaváltást, hogy Afrika tekintetében az egyház nem szorítkozhat csak a pasztorális tevékenységre. A zsinat tanításának a fényében a társadalmi struktúrák átalakítására és a kizsákmányolás felszámolására is kell törekednie. Az afrikai egyház a Szentszékkel a háta mögött globális politikai követelésekkel állt elő, amelyeket morálteológiai érvekkel támasztott alá. (Nnamani, 1994) A szinódus utáni buzdítás koncentrált összefoglalója a katolikus egyház geopolitikájának és társadalmi célkitűzéseinek. Azonban a dokumentumot az egyház más fórumokon és formában tett nyilatkozataival és kormányzati intézkedéseivel együtt kell értelmezni.

Afrikai főpapok az egyház geopolitikájának a meghatározásában

A II. Vatikáni Zsinatot követően látványosan megnövekedett az afrikai kuriális püspökök száma. Sor került az első afrikai bíborosok kinevezésére, akikre idővel meghatározó hivatalkok vezetését bízták rájuk. Ezek a beosztások egyedülálló lehetőséget kínáltak a Szentszék globális délpolitikájának alakítására. A kinevezések háttérben azonban teológiai szempontok, leginkább a zsinat egyháztana húzódott meg. A zsinat egész anyagát átjárja a *communio* egyháztana.⁶ (*Lumen Gentium*, 1964) A zsinati szempontokat később a Hittani Kongregáció *Communio notio* kezdetű levele foglalta egységes keretbe. (*Congregation for the Doctrine of the Faith*, 1992) Ennek értelmében az egyházban létező sokszínűség nem akadály, hanem éppen megerősítője az egységnek (15. pont). A helyi egyházakból (így az afrikaiakból is) épül fel a világegyház. A részegyházak sokszínűsége nem rontja, hanem gazdagítja az egyetemes egyházat (LG 13; 23; CD 11). Ennek értelmében elutasítható minden olyan igyekezet, amely a helyi egyházakat Rómából irányítandó entitásként értelmezi. Walter Kasper szerint a helyi egyházak autonómiával és felelősséggel is

⁶ *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az egyházzól. Általános utalások a *communio* fogalmára: 4., 8., 13., 14., 15., 18., 21., 24., 25. pontok. Az Egyház misztériumára és láthatatlan/látható jellegére: 1., 3., 4., 7., 8., 9., 11., 25., 26., 27. pontok. A helyi egyházak és az egyetemes egyház viszonya, a püspöki kollegialitás 13., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 26. pontok. (Itt szerepel a pápai primátus, a püspöki testület és a helyi egyházak sokszínűségének teológiája). *Christus Dominus* kezdetű határozat a püspökök lelkipásztori hivatásáról. 6., 8., 11. pontok. (Különösen a 11. pontot emelik ki, amely szerint a részegyházakban jelen van és működik az egyetemes egyház). *Ad gentes* kezdetű határozat az Egyház missziós tevékenységéről. 1., 5., 20. pontok. *Dei Verbum* kezdetű dogmatikus konstitúció az isteni nyilatkozatokról. 10. pont. *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban. 32. pont.

rendelkeznek, amelyek szerinte egy bizonyos ponton kilépnek a szigorúan vett belső egyházi keretektől, globális, társadalmi, illetve geopolitikai tényezővé is válnak. (Kasper, 1993)

Ebből az egyháztani alapvetésből következett, hogy az afrikai egyházak képviselőinek szükségszerűen be kellett kerülniük a világegyház legfelső irányításába. A *communio* egyik legfontosabb törekvése, hogy a helyi és az egyetemes egyház kapcsolatba kerüljenek egymással és kölcsönösen megértsék és segítsék egymást. (Lennan, 2007) Ennek teológiai és egyháztani elvnek a legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása a helyi egyházak képviselőinek a római kúriába való kinevezésében állt. Ezzel a Szentszék egyben egyedülálló lehetőséget kapott a világpolitikai és globális biztonsági kérdések árnyaltabb megértésére. A kiindulópont ez esetben is teológiai és nem reálpolitikai okokra vezethető vissza. Ezt egyébként maguk a kinevezett személyek karaktere is jól tükrözte, akik sok esetben egyszerre álltak ki a globális dél érdekei mellett és mozdították elő hivatalaikon keresztül az egyetemes egyház lelkipásztori célkitűzéseit. (Melady, 1965)

Ami a konkrét személyeket illeti, 1958-ban, XXIII. János megválasztásakor még egyetlen afrikai bíboros sem vett részt a konklávéban. 1960-ban a pápa kinevezte az első afrikai bíborost Laurean Rugambwat, akit Paul Zoungrana vagy Owen McCann kinevezése követett. (Iheanacho, 2024) A bíborosi kinevezések jelentősen erősítették a Szentszék regionális és globális pozícióját. A bíborosok feladata ugyanis továbbra is a pápa egyéni, és közösségi segítése. (Ganarin, 2022) Ezt a hatályos jog előírásai szerint a Római Kúrián, (Francis, 2022; Arrieta, 2023) illetve a Vatikán Állam központi hatóságainak az irányításán keresztül (356. k.) (Francis, 2023) vagy ritkábban oldalköveti (*legatus a latere*) megbízáson keresztül végzik (358. k.).⁷ (CIC, 1983) Ezt a komplex, egyszerre teológiai és geopolitikai szerepet jól szemlélteti Bernardin Gantin bíboros személye. Kuriális pályafutása alatt a legérzékenyebb szentszéki hivatalokat vezette. Először az Igazságosság és Béke Pápai Bizottság, majd a Cor Unum Pápai Tanács elnöke (1978–1984). Ebben a minőségében ő felügyelte a Szentszék globális humanitárius segélyszervezeteit, amely a vatikáni *soft power* egyik fontos eszköze. (Sabbarese, 2003) Később ő lett a Püspöki Kongregáció prefektusa, illetve emellett a Latin-Amerikai Pápai Bizottság elnöke is. (Gantin, [d. n.]) Gantin volt az első (és ez ideig utolsó) afrikai bíboros, aki betöltötte a bíborosi dékáni pozíciót (1993–2002), illetve ő vezette Püspöki Kongregációt (1984–1998). Utóbbi geopolitikai jelentősége leginkább a püspökkinevezések és a püspöki konferenciák szempontjából jelentős. A felsorolt hivatalok mindegyike teológiai megalapozottsággal rendelkezik, (Ujházi, 2020) de a dolog természete okán számos területen érintkezik a kül- és a biztonságpolitikával.

A zsinat után evidenciává vált tehát, hogy az afrikai főpapok integráns részét alkotják az egyház egyetemes vezetés-irányításának. A Szentszék pedig valóban sokat profitált a sajátos ismereteikből. Ez a tudás azonban csak a zsinat teológiája miatt érvényesülhetett. A már említett *communio* egyháztana mellett érdemes a vallás- és felekezeti közötti párbeszéd zsinati szempontjait is megemlíteni. Jól példázza ezt Francis Arinze nigériai bíboros, aki

⁷ Bár az Egyházi Törvénykönyv csak az ünnepeket vagy gyűléseket és a lelkipásztori feladatok elvégzését említi (358. k.) a valóságban diplomáciai és biztonságpolitikai jelentőségű eseményeken való képviselői is ebbe a kategóriába tartozik.

hosszú éveken keresztül vezette a Vallásközi Párbeszéd Tanácsát (1985–2002).⁸ (Reckhow, 2000) Szocializációja okán jól ismerte az afrikai iszlámot és a hagyományos vallásokat is. Maga is ez utóbbiból tért meg az egyházba. A vallásközi párbeszéd regionális előmozdítása kulcskérdés volt az egyház számára Afrikában. Arinze konkrét külpolitikai események kapcsán nyújtott segítséget, mint például II. János Pál 1998-as nigériai útjának előkészítése, vagy a muszlim–keresztény párbeszéd regionális előmozdítása. Ez mind erősítette a Szentszék pozícióját. (Chidongo, 2023) Arinze bíborosa teológiai viták helyett az úgynevezett élet párbeszédét vette figyelembe. Ez a mindennapi társadalmi interakciókra épült, ahol a különböző vallású közösségek a békés együttélés, az emberi fejlődés, az igazságosság és a béke előmozdításán fáradoznak. (Bunza, 2016) Tsawe-Munga Chidongo rámutat, hogy Francis Arinze bíboros élet párbeszéd módszere elengedhetetlen a vallási extrémizmus és az afrikai radikalizáció okozta biztonsági krízisek (pl. terrortámadások, társadalmi bizalomvesztés) felszámolásában. Az egyház magáévá tette a zsinat teológiai szempontjait, ami a vallásközi párbeszédet illette. Az általános elveket azonban mind teológiai, mind politikai szinten is regionális kontextusba kellett helyezni. Nigéria példája is jól mutatja, hogy a vallási identitás elválaszthatatlan az etnikai, regionális és gazdasági realitásoktól. A keresztény–muszlim feszültségek háttérében sokszor nem teológiai ellentétek, hanem a politikai hatalomért folytatott küzdelem, a források elosztása húzódnak meg. A legtöbb etnikai kisebbség egyben vallási kisebbség is. A tisztán dogmatikai vitákra épülő modellek ezekben a helyzetekben kudarcot vallanak. Az összetett etnikai-vallási hálózatnak a megértése és a béke alkalmazása nem nélkülözhetette a mélyreható helyismerettel rendelkező afrikai főpapokat, akik képesek voltak a szentszéki diplomáciát a helyi realitásokhoz igazítani. (Turkson, 2015; Turkson, 2024)

Már egy következő, de nem kevésbé jelentéktelen új generáció képviselője Robert Sarah guineai és Peter Turkson ghánai bíborosok. Az előbbi geopolitikai jelentősége okán már említett Cor unum Pápai Tanács (2010–2014), utóbbi pedig a béke és a társadalmi igazságosság kérdésének összehangolásáért felelős új központi szerv az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériumának vezetője volt. (Principe, 1987) A bíboros számos tanulmányában elemezte a humán, a gazdasági és a környezeti biztonság területeit kifejezetten afrikai szempontból. (Turkson, 2015) A zsinat után végbement személyi változások a szentszéki dikasztériumoknál tehát jól jelzik a Szentszék elköteleződését az afrikai kontinens irányába. A kúria személyzeti politikájának integráns része lett az afrikai főpapok kinevezése a világegyház vezetésére. Ezek a személyek valóban markánsan hozzájárultak a régió biztonsági helyzetének jobb megértéséhez és béke előmozdításához. Hatékony részvételük azonban elképzelhetetlen lenne a zsinat teleológiája nélkül, amelyre a Szentszék morális geopolitikája épült. (Turkson, 2024) Jelentőségüket jól szemlélteti XVI. Benedek pápa gesztusa, amikor az *Africae munus* kezdetű apostoli buzdítást Ouidahban (Benin) Gantın bíboros szülővárosában hirdette ki, így adózva a bíboros teológiai és külpolitikai öröksége előtt (Benedict XVI, 2011)

⁸ Később az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció prefektusa. Geopolitikai szempontból kevésbé jelentős terület.

Az inkulturáció hatása az egyházi közigazgatásra és a geopolitikai szempontokra

A zsinat után az inkulturáció az egyház missziós tevékenységében már nem opcióként, hanem a missziós tevékenység főszabályaként aposztrofálódott (AG 16). Az inkulturáció legszorosabb értelmezése, hogy az egyház a helyi kultúrát az evangéliumi üzenetének eszközeként használja. Mivel azonban a hitnek saját élete és normarendszere van, az szükségyszerűen alakítja a befogadó kultúrát is. Joseph Ratzinger 1993-as ázsiai előadásában egyértelműen fogalmazott ennek kapcsán, amikor rávilágított, hogy a kultúra nélküli hit illúzió. A kultúrák találkozásáról beszélt, hangsúlyozva azt a sajátos kettős tagságot, amit az egyetemes egyházba, mint Isten Népebe való belépés és a saját történelmi-kulturális identitás megőrzése jelent. (Ratzinger, 1993) Afrikai kontextusban Sussy Gumo Kurgat szerint az inkulturáció kimutathatóan alulról építkező folyamat volt. Motorját pedig a helyi keresztény közösségek alkották. (Kurgat, 2009) Ezek a kis közösségek váltak a szolidaritás, az igazságosság és a társadalmi béke helyi alapjaivá. Az inkulturációnak köszönhetően továbbá kiépült a helyi, afrikai papságra és vezetésre támaszkodó egyházi intézményrendszer. (Kurgat, 2009: 96–97)

Az említett teológia elv bizonyítéka volt mindennek az afrikai egyházi közigazgatás átszervezése a zsinat után. A Szentszék sorra szervezte át régi apostoli prefektúrákat és apostoli vikáriátusokat a zsinat által preferált egyházi közigazgatási formációba az egyházmegyébe (CD 11, 368. k.). (Montan, 2006: 384–385) A rész- és egyetemes egyház teológiai kapcsolata miatt az egyházmegyéek létrehozása teológiai üzenetet közvetített. Az egyházmegye „Isten népének azon része, amelynek vezetését a püspökre bízta”. (369. k.) Megjelenik benne Krisztus népének méltósága, illetve az egyetemes és a részegyház egymáshoz való teológiai kapcsolata. (Hervada, 1989: 303) Ebben a rendszerben a helyi egyházak – Róma primátusának tiszteletben tartása mellett – már nem alárendelt missziós egységek, hanem az egyetemes katolicitás hordozói. (Borras, 2022: 533) Az egyházmegyei rendszer kiépítése már zsinat előtt megkezdődött. Akkor azonban az egyházi közigazgatás ilyen irányú fejlesztése inkább geopolitikai motiváltságú volt, és elsődlegesen az egyház regionális megerősödését szolgálta. (Gori, 2002: 194–195, 199) Az egyházmegye teológiai megalapozása a zsinat egyháztanát tükrözi, (Ravanello, [d. n.]: 65) amely nyomán Afrikában markánsan átalakult az egyházi közigazgatás szerkezete. Az 1960-as években a katolikus lakosság a kontinensen alig haladta meg a 22 millió főt, missziós területnek tekintették, így a pápa nevében kormányzó apostoli vikáriátusok vagy prefektúrákat hoztak létre. Helyettesi hatalmukat szemléltette, hogy a Hitterjesztési Kongregáció alá tartoztak. (Bunson, [d. n.]) A 2023/2024-es adatok alapján az afrikai katolikusok száma meghaladta a 280 milliót. A missziós jelleg és azt leképező közigazgatási formáció megszűntek, és ma már több mint 500 önálló egyházmegye működik a kontinensen. Az afrikai püspökök száma pedig 770 fölé emelkedett. (Holy See Press Office, 2025) Hasonló szempont fogalmazható meg a püspöki konferenciák tekintetében is. Alapításukban, illetve megerősítésükben a zsinat után teológiai szempontok játszottak szerepet a (CD 38). A püspökök *communio* helyi szintű megnyilvánulása. (Rumi, 1989: 745–754) Az intézmény jelentőségük azonban túlmutatott a teológiai kérdéskörén. Az

egyházi helyi érdekvédelem, illetve a Szentszékkel való kapcsolattartás kiemelkedő intézményévé váltak. (Feliciani, 1996; McKeown, 1980; Feliciani, 1974; Szabó, 2019)

A teológiai elvek mentén történő közigazgatási átalakítás egyben a globális dél kulturális emancipációját is jelentette. A lokálisan beágyazott, afrikai vezetésű helyi egyház stabil morális hátteret biztosított a Szentszék számára a kontinenssel kapcsolatos geopolitikai stratégiájának alakításában. (Ilhagale, 2000: 1249) Az egyház szakított az eurocentrikus megközelítéssel (GS 53–62),⁹ hiszen ez alapvetően teológiai szükségszerűség volt. (Šimić, 2008) Az egyházi közigazgatás átszervezése geopolitikai következménye, (Doyle, 2012: 1–2) sajátos katolikus példája a *spin-over* hatásnak, hiszen a teológiából indul, de az egyház életének minden dimenziójára hatással volt. (Doyle, 2012: 1–2)

A 2024-es statisztikai adatok szerint az egyház 1604 kórházat és 5172 rendelőintézetet tart fenn. Több intézménnyel rendelkezik Afrikában, mint a hagyományos katolikus régiókban. (Agenzia Fides, 2024a) Mindez kiegészül a lepratelepekkel és egyéb szociális intézményekkel. Szemben a nyugati világgal, hol az állam és a magánszektor is jelen van az ágazatban számos régióban az egyház jelenti az orvosi ellátáshoz való hozzáférés egyetlen alternatíváját. Az egészségügyi intézmények mellett a katolikus egyház 1156 árvaházat és 82 235 oktatási intézményt tart fenn. Ezt az elképesztő számot óvodák, általános iskolák, közép- és felsőoktatási intézmények teszik ki. (Agenzia Fides, 2024b) Az egyház tehát számos afrikai országban betölti az ún. helyettesítő állam szerepét. Különösen azokon a helyeken, ahol magas a korrupció, az állam gyenge. A szociális szektorban jótékonyan hatott a Szentszék afrikai bilaterális kapcsolataira. Konkrét példája, hogy az egyház nem a gazdasági és politikai centrumok, hanem periféria országai mellett áll. Ferenc pápa 2015-ben meglátogatta a Közép-afrikai Köztársaságot. Társadalmi párbeszédre és vallásközi kiengesztelődésre szólított fel (Kłosowicz, 2016; Vlavinou, 2016) Majd 2016-os történelmi kétoldalú megállapodás született a Szentszék és az állam között. Ez garantálja az egyházi szabadságát. Ferenc pápa 2023-as kongói látogatásán a nyugati diplomáciai testületek és multinacionális vállalatok jelenlétében az afrikai országok szószólójaként lépett fel. Elhíresült mondását: „El a kezekkel a Kongói Demokratikus Köztársaságtól! El a kezekkel Afrikától! Ne fojtogassák tovább Afrikát: ez a kontinens nem egy bányá, amit ki lehet fosztani, és nem egy terület, amit el lehet rabolni!” – átkerült a világsajtóba. (Francis, 2023) Hasonló szempontok jelentek meg XIV. Leó afrikai útja alkalmával, négy országot érintett. A pápa határozott hangnemben ítélte el az afrikai természeti erőforrások általi kizsákmányolását. Az angolai Saurimóban bemutatott szentmiséjén arra figyelmeztetett, hogy a világban sokakat kihasználják a tekintélyelvű vezetők és meglópnak a gazdagok. (Leo XIV, 2026)

Az egyház tehát a zsinat után konzekvensen érvényesítette a periféria teológiáját, azt a morális és teológiai elvet, hogy Krisztus a szegények megváltója a geopolitikában. A morális és teológiai elveket összefoglaló enciklika, a társadalmi tanításra összpontosító apostoli buzdítás, a pápalátogatások vagy a diplomáciai testületeknek mondott beszédek pedig látványosan erősítették meg a katolikus egyház afrikai pozícióját. (Giovagnoli, 2019)

⁹ Ennek jó példája, hogy minden pápaválasztás alkalmával megjelenik az afrikai pápa megválasztásának a lehetősége.

A Szentszék afrikai diplomáciájának teológiai paradigmaváltása

A huszadik század második felétől a Szentszék diplomáciája tudatos és teológiailag megalapozott fordulatot vett a globális perifériák, különösen Afrika irányába. Jóllehet a gyarmatosító hatalmaktól való távolságtartás, a rabszolgaság elítélése és a helyi egyházak anyagi-intézményi függetlenítésének igénye már a II. Vatikáni Zsinat előtti pápák (kiemelten XIII. Leó, XV. Benedek, XI. és XII. Piusz) megnyilatkozásaiban is megjelentek; ezek a lépések kezdetben jelentős részben az egyház intézményvédelmi és reálpolitikai érdekeit is szolgálták.

A valódi paradigmaváltást a II. Vatikáni Zsinat hozta el, amely végleg felszámolta az eurocentrikus egyházképet. A Szentszék afrikai geopolitikája immár nem pusztán diplomáciai manőverezés, hanem a zsinati ekkleziológia egyenes következménye:

- *Ekkleziológiai és kánonjogi emancipáció*: A *communio* teológiája rögzítette, hogy a helyi egyházak sokszínűsége nem gyengíti, hanem gazdagítja az egyetemes egyházat. Ennek legfontosabb kánonjogi és közigazgatási leképeződése a missziós területek (apostoli prefektúrák és vikariátusok) egyházmegyékké történő átszervezése volt. Ez a strukturális változás deklarálta, hogy az afrikai részegyházak immár nem Rómának alárendelt területek, hanem az egyetemes katolicitás autonóm hordozói.
- *A Szentszék „helyettesítő állam” funkciója*: Az inkulturáció elve nem csupán pasztorális, hanem mély társadalmi beágyazottságot is eredményezett. A katolikus egyház a kontinensen fenntartott több tízezer oktatási és több ezer egészségügyi intézményével sok esetben a gyenge vagy korrupt állami rendszereket helyettesíti. Ez a szociális *soft power* jelentősen megnövelte a Vatikán bilaterális diplomáciai súlyát a régióban.
- *Globális képviselet a Kúriában*: Az afrikai egyházak teológiai felértékelődése szükségszerűen vezetett az afrikai főpapok (pl. Gantin, Arinze, Sarah, Turkson bíborosok) kúriai integrációjához. Mélyreható helyismeretük elengedhetetlenek bizonyult a Szentszék számára a vallásközi párbeszéd, a globális dél biztonságpolitikai kihívásainak (pl. fegyverkereskedelem, ökológiai kizsákmányolás, etnikai-vallási konfliktusok) megértésében és a béketeremtésben.

A Szentszék kortárs afrikai diplomáciája – amelyet a kizsákmányolást elítélő fellépése is fémjelez – egy olyan integrált geopolitikai stratégia, amelynek fundamentumát kizárólag a zsinat utáni *communio* és periféria-teológia kontextusában lehet adekvátan értelmezni.

Felhasznált irodalom

Agenzia Fides (2024a): *Catholic Church Statistics 2024*.13. <https://www.fides.org> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)

Agenzia Fides (2024b): *Catholic Church Statistics 2024*.14. <https://www.fides.org> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)

AKINWALE, A. (2010): What Africa must learn from *Gaudium et Spes. Nova et Vetera*, 8, 337–348.

ARINZE, F. (1998): *Interreligious dialogue and peacebuilding in Africa*. Vatican: Vatican Publishing.

- ARRIETA, J. I. (2023): *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Edizione Santa Croce.
- BAAWOBR, R. K. (d. n.): *Africae munus and what is at stake for mission in the Church-Family of God in Africa*. Előadás, Zambian Episcopal Conference, Lusaka, Zambia, 2012. július 11. (A felhasználó által biztosított PDF alapján.)
- BEVANS, S. B. – GROS, J. (d. n.): *Evangelization and religious freedom: Ad Gentes, Dignitatis Humanae*.
- BLOWICK, J. (1952). Planning an apostolate. *The Furrow*, 3(11), 562–566.
- BUNZA, M. U. (2016): Challenges of Muslim-Christian relations in Nigeria. In E. K.-F. CHIA (Ed.): *Interfaith dialogue: Global perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 59–71.
- CEILLIER, J.-C. (Ed.): (2016). *Cardinal Lavignerie Anthology*. Instituto Salesiano Pie XI.
- CEILLIER, J.-C. – RICHARD, F. (2012): *Cardinal Charles Lavignerie and the anti-slavery campaign*.
- CHIDONGO, T.-M. (2023). Towards developing an atmospheric space for inter-religious dialogue in Africa. *HTS Teologiese Studies*, 79(2), 1–7.
- DOYLE, D. M. (2012): The concept of inculturation in Roman Catholicism. *U.S. Catholic Historian*, 30(1), 1–2.
- DIRLIK, A. (2007): Global South: Predicament and promise. *The Global South*, 1(1), 12–23.
- FILIPPAZZI, A. (2013): Tre modalità di sovranità territoriale della Santa Sede. *Ius Ecclesiae*, 25, 123–130.
- FRANCIS. (2016): *Humanam progressionem*. *Acta Apostolicae Sedis*, 108, 968.
- FRANCIS. (2023): In Ecclesiarum Communionem. *Acta Apostolicae Sedis*, 115, 7–29.
- GANTIN, B. (d. n.): *Biography*. Online: https://press.vatican.va/content/salastampa/en/documentation/cardinali_biografie/cardinali_bio_gantin_b.html (A letöltés dátuma: 2026. 03. 21.)
- GIOVAGNOLI, A. (2006): L’Africa nella “geopolitica” di Pio XI. *Italia contemporanea*, 245, 568.
- HASTINGS, A. (1994): *The Church in Africa, 1450–1950*. Oxford: Oxford University Press.
- IRELAND, J. (1903): Leo XIII: His work and influence. *The North American Review*, 177, 333–562.
- KASPER, W. (1993): The Church as communio. *New Blackfriars*, 74, 239–243.
- LANNAN, R. (2007): Communion ecclesiology: Foundations, critiques, and affirmations. *Pacifica*, 20(1), 29–45.
- LEO XIII. (1888): *In plurimis*. Online: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_05051888_in-plurimis.html (A letöltés dátuma: 2026. 02. 27.)
- LOPES PEREIRA, J. (2022): Introduction. In PEREIRA, J. Lopes (Ed.): *Church-State Relations in Africa*. Cham Palgrave. 13.
- MALULA, J.-A. (2014): *Joseph-Albert Malula: Liberté et indocilité d’un cardinal africain*. Paris: Karthala.
- MELADY, T. P. (1965): The impact of Africa on recent developments in the Roman Catholic Church. *Race and Class*, 7(2), 147–156.
- NNAMANI, A. G. (1994). The African Synod and the model of Church-as-family. *Beth*, 6(2), 46.
- NOONAN, J. T. (2004): *A Church that can and cannot change*. Grace Hall: University of Notre Dame Press.
- OKOYE, C. J. (1994): The Synod challenges the Church in Africa. *Beth*, 6(2), 27–28.
- PIUS XI. (1926): *Rerum Ecclesiae*. *Acta Apostolicae Sedis*, 18, 65–85.
- PIUS XII. (1951). *Evangelii Praecones*. *Acta Apostolicae Sedis*, 43, 497–528.
- POLLARD, J. F. (2014): *The Unknown Pope: Benedict XV and the pursuit of peace*. London: Bloomsbury.

- PRINCIPE, W. H. (1987): Catholicity, inculturation, and liberation theology. *Franciscan Studies*, 47, 24–43.
- RECKHOW, S. (2000): Nigeria's next chance: Optimism for peace. *Harvard International Review*, 22(1), 7–8.
- SERAPIAO, L. B. (1974): The influence of the Catholic Church on Portuguese colonial policy. *A Current Bibliography on African Affairs*, 7(2), 138–155.
- SOETENS, C. (1992): The Holy See and the promotion of an indigenous clergy. *The Jurist*, 52, 165–166.
- TREFZER, A., et al. (2014): Introduction: The Global South and/in the Global North. *The Global South*, 8, 1–14.
- TURKSON, P. (2015): Beyond sustainable development. *Horizons*, 4, 200.
- TURKSON, P. (2024): Fraternal economy of integral and sustainable development. *Horizons*, 27, 50–55.
- UJHÁZI, L. (2020): The significance of charity in the mission of the Church. *Bogoslovni vestnik*, 80(4), 783–802.
- Vatican News. (2025): *Pope appeals for ceasefire and humanitarian access for Sudan*. Online: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2025-11/pope-leo-appeals-sudan-ceasefire-tanzania-dialogue-humanitarian.html> (A letöltés dátuma: 2026. 04. 11.)

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa
Szociáletikai Bizottsága

A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa
Szociáletikai Bizottsága
Székhely: 1117 Budapest, Magyar tudósok körútja 3.
Kapcsolat: oikumene@meot.hu
A kiadásért felel: Fischl Vilmos főtitkár
Tördelőszerkesztő: Gőcze István

ISBN 978-615-81844-6-5 (PDF)

A Hit és béke Afrikában: vallások a konfliktusok frontvonalában című tanulmánykötet a vallás, a társadalom és a biztonságpolitika metszéspontjában vizsgálja Afrika legösszetettebb kihívásait. A kötet szerzői – marokkói, etiópiai, közép- és dél-afrikai terepismerettel rendelkező kutatók – azt mutatják be, miként válnak a vallási közösségek egyszerre a békeépítés motorjaivá és a konfliktusok elszenvedőivé. A tanulmányok feltárják a keresztény és muszlim humanitárius szervezetek szerepét a migráció, a szegénység, a társadalmi feszültségek és a biztonsági kockázatok kezelésében, különös hangsúlyt helyezve a helyi közösségek ellenállóképességére. A kötet újszerűen mutatja be a vallási diplomácia, a katonai–civil együttműködés, valamint a jogi és etikai dilemmák afrikai sajátosságait. Olyan átfogó, tudományos igényű munka, amely nélkülözhetetlen mindazok számára, akik meg akarják érteni a vallás szerepét a 21. századi afrikai társadalmak stabilitásában és jövőjében.